

AKIL OKULU

AKLI GELİŞTİRMENİN YOLLARI

Haki Demir

BEYİN GÜCÜ

KURUM ORTAK - ZİHAĞI İZLEMEK - BİLİMİN İZLEMEK - İZLEMEK İZLEMEK - İZLEMEK İZLEMEK

DİKKAT ÇOK ÖNEMLİ NOT:

Bu e-kitap Beyin Gücü dergisinin Temmuz ayı hediyesidir. Kitap her dergi için sadece bir kez indirilebilir. Hiçbir şekilde başkalarına dağıtılamaz ve hiçbir ortamda başka kişi ve kurumların kullanımına sunulamaz. Aksi şekilde kullananlar T.C. kanunlarına ve vicdani değerlere göre suç işlemiş sayılır. Önemle duyurulur.

AKIL OKULU

Aklı Geliştirmenin Yolları

Haki DEMİR

Tüm yayın hakları BEYİN GÜCÜ dergisine aittir. Kaynak gösterilerek tanıtım ve iktibas yapılabilir. Çoğaltılamaz, basılamaz, senaryolaştırılmaz ve farklı biçimlerde hazırlanıp satışa sunulamaz. Elektronik ortamlarda yayınlanamaz.

Beyin Gücü Dergisi Temmuz Sayısı e-kitabı

AKIL OKULU

Aklı Geliştirmenin Yolları

Haki Demir

Yayın Yönetmeni : Bilal Özbay

Editör : Zeynep Özkan

Kapak Tasarım : Gökhan Koç

İç Tasarım : Yeliz Yıldız

Genel Yapım : Endüljans İçerik Hizmetleri

1. Baskı : Temmuz 2009 İstanbul

ISSN : 1308 - 1772

BEYİN GÜCÜ

Kişisel Gelişim - Zeka & Hafıza Geliştirme - Sınavlara Hazırlık ve Yabancı Dil Öğrenme Dergisi

Merkez Mah. Karaoğlanoğlu Cad.

Konut Sok. No:9 Mahmutbey - İstanbul

Tel: 0212 445 00 45 pbx Fax: 0212 445 00 90

www.beyingucudergisi.com

AKIL OKULU

Aklı Geliştirmenin Yolları

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	7
GİRİŞ	13
ZEKİ OLMAK, AKILLI OLMAK	13
ŞUURLU OLMAK.....	23
İNSANIN KENDİSİ İLE KURDUĞU MÜNASEBET ...	30
KİLİTLENMELERİN ÇÖZÜMÜ	36
AKLIN KİLİTLENMESİNİ ÇÖZME.....	36
AKLIN ALAN KİLİTLENMESİNİ ÇÖZME	52
ZİHNİ KİLİTLENMEYİ ÇÖZME	63
AKLI ATALETTEN KURTARMA.....	75
AKLI GELİŞTİRME	81
AKLIN SINIRLARINI TESPİT ETMEK	81
ZEKAYA HÜRRIYET.....	89
DUYGUYA SERBESTLİK	92
HAYATA TOPTAN BAKIŞ.....	98
HAYAT TARZINI DEĞİŞTİRMEK	102
HAYAL KURMA.....	105
HAKEMLİK YAPMAK	113
MANTIĞI DEĞİŞTİRME VE GELİŞTİRME	118
ANLAŞILAMAYAN KONULAR İLE İLGİLENME ...	123
ANLAM DEĞİŞTİRME.....	126

AKLI DİNLENDİRME.....	133
DÜŞÜNME FORMLARI	137
AKIL TESTİ	142
AKIL TESTİ	142

**"Aklın emrine girmeden,
hayatın kötülüklerine karşı
başarı kazanılmaz."**

A. Schopenhauer

TAKDİM

İnsan hem fikri ve hem de bedeni bir organizma olduğu için yaşadığı veya yaşayacağı her hadise organizmada bir takım etkiler ve değişimler meydana getirebilir. İnsandaki etkileniş, makine gibi lokal nitelikler taşımaz. İnsanın dış dünyadan aldığı bir etki zekâsından aklına, şuurundan vicdanına, hafızasından duygusuna, idrakinden ahlakına, hayat tarzından hayat alanına, dünyayı kavrayışından insan anlayışına kadar tüm zihni ve ruhi dünyasına yönelir. Her hangi bir iç alem unsurunun veya mekanizmasının etkilenmesi ve diğerlerinin etkilenmemesi söz konusu olmaz. Farklı nispetlerde etkilenmeleri mümkündür ama etkinin birinde emilip yok edilmesi mutlak anlamda imkânsızdır.

İnsandaki etkilenmenin giriftliği (karmaşıklığı), insanın iç dünyasında bir değişime gitmesini tehlikeli hale getirebilir. Değişimin gerekip gerekmediği, gerekiyorsa hangi istikamette ve ne nispette yapılması lüzumu doğru tespit edilmelidir. Hiç değişmemek gerekebilir ve sadece gelişmek kafi gelebilir. Değişmenin kendisi tılsımlı bir formül değildir ve değişmeyi kutsamak her zaman doğru olmayabilir. Fakat değişmek gerekiyorsa eğer, mevcudu muhafaza etmeye çalışmak yıkım olabilir.

Değişmek gerektiği durumlarda dahi değişimin gelişmeyle beraber gerçekleştirilmesi en doğru olandır. Zira değişimin lüzumu mevcudun yanlışlığı teşhisine dayanır ki, zaten mevcut kendi malzemelerine, kaynaklarına ve mukavemet kuvvetine sahiptir. Bunlara rağmen gelişmeden değişmeye çalışmak aslında mevcudun farklı bir versiyonunu meydana getirir çok zaman. Zira mevcudun yanlışlığı genellikle mevcut malzemenin eksikliğinden

veya niteliksizliğinden kaynaklanır ki, eksik veya bozuk malzeme ile inşaa edilen "yeni", eskisinden daha iyi olma imkanına sahip olamayacaktır genellikle.

Gelişmenin tabii bir değişim olduğu doğrudur belki ama asla değişimin diğer adı değildir. Mesela hayat alanının genişlemesi ile ortaya çıkacak yeni alanlar insana farklı ve yeni imkanları kazandıracığı, bu imkanların ise insanın hayatı kavrayışını değiştireceği doğrudur. Fakat buradaki değişme, bir adım ilerde meydana gelen imkanların hayat ile ilgili idrak malzemelerinin ilzam ettiği bir derinleşme ve genişlemeden ibaret olduğudur. Dolayısıyla sadece gelişme kendi muhtevasında değişmeyi tabi fonksiyon olarak muhafaza etse dahi değişme değildir.

Gelişerek değişme, bir birimlik hayat alanında üretilen insan bünyesinin yanlış olması halinde, hayat alanı iki birime çıkarıldığında aynı yanlışlığı tekrarlamamaktır. Zira hayat alanının genişlemesi halinde yeni imkanlarla beraber yeni bir hayat kavrayışı oluşacaktır. Bu oluşumu eskinin tekrarı şeklinde gerçekleştirme ve yeni imkanlarla beraber doğru olanı inşaa etmek ihtimali ortaya çıkacaktır.

Değişme ya da gelişmenin en büyük handikaplarından birisi, taklittir. Özellikle de değişmede bu zafiyete daha fazla düşülür. Diğer insanların hayatlarının daha doğru veya iyi olduğu ile ilgili kanaat, değişme gerekliliğini ortaya çıkarır. Şahsiyeti gelişmemiş (aslında oluşmamış) insanlarda kendini gösteren bu problem, gelişmenin tüm gerekçelerini imha eden bir kavrayış zafiyetidir. "Kendi olamamanın" çok sayıdaki görünüşlerinden biridir.

*

Tüm bunların (genel hükümlerin) gerçekleştirilebilmesi için insanın kendine dair özel hükümlerle veya bilgi ve teşhislerle harmanlanması gerekir. Kompozisyon genel doğrular ile ferdi doğruların telifi yapılabildiğinde gerçekleşebilir. İnsana ait doğruların tamamı ferde (kişiye) ait doğrular değildir. İnsana ait

doğruların bir kısmı kişiye ait doğrular olabilirler ve bunların seçiminin de doğru yapılabilmesi gerekir. İnsana ait doğruların tamamının bir kişiye ait olabilmesi için sözkonusu kişinin tüm insani özellikleri ve kuralları bünyesinde taşıyabilmesi gerekir. Bu mümkün değildir. Bir insanın tüm insanlık ölçülerini şahsında temerküz ettirebilmesi insanüstü bir şeydir.

İnsanlığa ait olan (genel olan) ile insana ait olanın (özel olan) birbiriyile çelişmemesi şarttır. Çelişmesi halinde problem vardır. Fakat insanın (ferdin) insanlığa ait olan her şeyi şahsında gerçekleştirmeye çalışması da sayısız tezat ortaya çıkarabilecektir. Zira insanlığa ait olanın içinde bir çok paradoksun müşahede edilebileceği bilinmelidir. Zira varlık ve hayat paradokslardan müteşekkildir. İnsan, insanlığa ait olan yekundan, ferdi varlığının sistematiğini kurmak için gerekli olanları almak durumundadır. Genel olandan alınan özellikler ile meydana getirilen "şahsiyet" genel olan ile tezat teşkil etmemeli ve aynı zamanda genel olanın bir parçasını oluşturmalıdır.

Ferdi hayatın çerçevesini bir taraftan "insani değerler" belirlerken diğer taraftan ferdi özellikler ve imkanlar belirler. Ferd, insanlık değerlerini nispet alarak kendi ruhi ve bedeni özellik ve imkanlarının "kişilik çerçevesini" oluşturur. Şahsiyet bunun adıdır. Şahsiyet hiçbir zaman insanlık değerlerinin toplamını kendi bünyesinde toplamayı gerektirmez. Böyle bir hedefe yönelen kişi başarılı olamadığı gibi, kendi varlığını da kaybeder.

Yükseklik korkusu olan birinin pilot olmaya çalışması misalinde olduğu gibi... İnsanlığın bu gün geldiği seviye ve bu seviyenin ürettiği hayat formu içinde pilotluk vardır ve ciddi bir ihtiyaçtır. Fakat bu ihtiyaç yükseklik korkusu olan birisi tarafından karşılanamaz.

Ferd ile cemiyet veya insan ile insanlık arasında çok zaman çelişki gibi görünen istikamet farklılığı (mesela menfaat çelişki-si) genel olan ile özel olan arasındaki ilişkinin doğru kurulamamasından kaynaklanmaktadır. Bu ilişkinin yanlış kurulmasının bir

türü, ferdin kendi değerlerini veya özelliklerini "insani değerler" olarak görmek gibi şahsiyet zafiyeti (aslında zafiyet değil, şahsiyetin oluşmamasıdır) sergilemesinden kaynaklanmaktadır. "İnsanlığın", insandan farklı ve üstün bir değer olduğu unutulduğu zaman şahsiyetin anlamı kalmayacak ve dolayısıyla gerçekleştirilmesi kabil olmayacaktır. Zira şahsiyetin nispeti "insanlıktır". Nispet neseptir. Nesebini kaybetmiş her şey gibi şahsiyette kendi kaynağına (bir anlamda nispetine) yani insanlığa saldıracaktır.

*

İnsan kendini tanımalıdır. Tüm zafiyet ve kuvvetiyle tanımalıdır. Menfi ve müspet yönleriyle tanımalıdır. İnsan ruhi hususiyetlerinden biyolojik özelliklerine kadar kendini tanımalıdır. Aklının gelişmişlik durumunu, zekasının kapasitesini, duygularının keskinliğini tespit etmiş olmalıdır. Hayat tarzını geliştirmiş, hayat alanını kurmuş ve tanımış olmalıdır. Mantığı nasıl kullandığını anlamış, dile ne kadar nüfuz ettiğini fark etmiş olmalıdır.

10

İnsan kendini parça parça tanıdığı gibi yekun olarak da tanımalıdır. Ne olduğu ve nasıl biri olduğu ile ilgili fikirleri ve kanaatleri olmalıdır. Hayatı kavrayış biçiminin ne olduğunu, hayatı yaşama tarzının nasıl olduğunu bilmelidir. Bir ferd olabilmenin "şahsiyet" sahibi olmakla ilgili ve kaim olduğunu anlamamış olmak, toplumun kemiyet (somut) ihtiyacını karşılayan dolgu malzemesi olmaktan ileri geçemeyeceği anlamına gelir. Ferd olmak, toplumun kendini herhangi bir yerde dolgu malzemesi olarak kullanmasına müsaade etmeyecek güç ve üretimi gerçekleştirebilmek ve toplumda kendine ait bir alan açabilmek manasını ihtiva eder.

Şahsiyetini üretebilmiş insanların bu eserden faydalanması ile diğerlerinin faydalanması farklı şekillerde olur. Şahsiyetini üretebilmiş insanlar kendini gerçekleştirebilmiş insanlar oldukları için bir bütünlükleri vardır. Diğer insanların bütünlükleri vücut bütünlüklerinden ibarettir ve ruhi ve fikri bir bütünlükleri sadece insandaki tabii akışın toplu görünüşünden ibarettir.

Bir insanın şahsiyetini üretebildiğini anlamasının en kestirme yolu, "kendini tanımlayabilme" imkanındır. İnsanın kendini tanımlayabilecek noktaya geldiğinde bir şahsiyetinin olduğu, diğer insanların kendini tanımlayabildiği safhada ise şahsiyetini izhar edebildiği anlaşılır.

Şahsiyetini üretebilmiş insanların, bu eserdeki tespitleri, iç dünyalarındaki denge ve bütünlük çerçevesinde, dış dünyada ise hayat alanının genişliği ve hayat tarzı içinde değerlendirmesi gerekmektedir. Mesela her insan hayat tarzını değiştirdiğinde daha önce anlamadığı veya fark etmediği birçok olayı fark edebilir. Fakat hayat tarzı yanlış olmayan bir insanın yeni olayları anlamak için hayat tarzına kıyması yanlış bir adım olacaktır. Yeni hadiseler ile ilgilenmek için daha küçük hamleler yapılabilecekken doğru olan hayat tarzını değiştirmek büyük bir kayıp olacaktır.

Şahsiyetini oluşturamamış insanların bu eserden faydalanmaları daha kolaydır. Her hangi bir konuyu anladıktan sonra ihtiyacı olup olmadığını tespit edip o istikamette çalışması halinde faydalanması kabildir.

Şahsiyetini üretememiş insanlar, diğer insanları "obje insan" olarak gördükleri gibi çok zaman kendilerini de "obje insan" olarak görmek temayülündedir. Bu durum aynı zamanda ahlaki zafiyetin tescilidir.

Şahsiyet, ferdi bütünlük olduğu için, neyi nasıl yapmak gerektiğine dair bir çerçeve oluşturur. Bu çerçeve, bazen insanın hayatında zorluklar oluşturabilecektir. Fakat şahsiyetin anlamı ve değeri bu zorluklara katlanmayı gerektirecek kadar fazladır. Bu sebeple şahsiyet sahibi insanların kendileri ile ilgili değerlendirmelerde bulunmadan, herhangi bir metodu uygulamaya çalışması, hasta olan kişinin hastalığını teşhis dahi etmeden buzdolabında bulunan ilacı, "ilaç olduğuna göre faydalıdır" anlayışı ile kullanması veya hasta olmayan bir insanın "ilaç olduğuna göre zaten faydalıdır" mantığı ile ilacı kullanmaya kalkışması gibidir.

Şahsiyeti oluşmamış kişilere zararının olmayacağını söylemek kabil değildir mutlaka. Fakat şahsiyeti oturmuş kişilerdeki etkisi gibi olmaz. Zira şahsiyet oluşmamış ise sistematik bir bünye meydana gelmediği için zarar verecek bir yapı olmayacaktır.

Şahsiyeti gelişmemiş kişilerin bu eserden daha fazla faydalanacağı anlamını çıkarmak doğru değildir. Şahsiyeti oturmuş insanların eserden faydalanmalarının usulü ile şahsiyeti oluşmamış insanların faydalanma usulleri farklıdır ve üzerinde durulan nokta burasıdır. Şahsiyeti oluşmamış kişiler hayatlarındaki en büyük zararı görmüş oldukları için küçük zararların farkına dahi varmayacaklardır. Fakat şahsiyeti gelişmiş kişiler zararı bünyelerinde derhal fark ederler.

**"İnsan aklın sınırlarını
zorlamadığı sürece hiçbir
şeye ulaşamaz."**

A. Einstein

GİRİŞ

ZEKİ OLMAK, AKILLI OLMAK

Akıllı olmakla zeki olmak birbirine çok karıştırılan ve doğru-su karıştırıldığı da fark edilmeyen bir konudur. Akıllı olmakla "zeki olmak" kastedilebilmekte veya tersi sözkonusu olabilmektedir. Hatta birisi ile her iki anlam ifade edilmektedir çok zaman. İşin vahim olan tarafı bilim adamlarının da bu karışıklıktan kurtulamamalarıdır. Özellikle zeka konusunda yapılan araştırmalardaki yanlışlıklar, zekayı parçalanabilen ve dolayısıyla gelişebilen veya geliştirilebilen bir mahiyette görme temayülünü ortaya çıkarmıştır.

Akıllı olmak ile zeki olmak birbirinden çok farklı kavram ve durumlardır. Zira akıl ile zeka birbirinden mahiyet ve fonksiyon olarak farklıdır.

Aklın bünyesinin parçalanabilir olması ve farklı alanlardaki yöneliş ve ilgisinin farklı derecelerde gerçekleşebilmesi, geliştirilebilmesini mümkün kılar. Aklın özünün parçalanamaması bünyesinin parçalanamayacağı anlamına gelmediği için geliştirilmesiyle beraber mesela güçlendirilmesi kabildir. Bünyesinin terkihi mahiyet taşıması aklın oluşturulması gereğini ilzam eder.

Zekanın varlığı terkihi bir mahiyet taşımaz. Tektir ve parçalanması sözkonusu olamaz. Bütün olarak vardır. Birçok fonksiyona sahip olması varlığının parçalanabilir bir mahiyet taşıdığını göstermez. Bünyesi ile özünün aynı olmasından kaynaklanan

teklik, aynı zamanda onun oluşturulmasını imkansız kılar. İnsanın doğuştan sahip olduğu bir kıymettir ve geliştirilmesi ve alanının genişletilmesi kabil değildir. Sadece kullanılabilmesi ve imkanlarından faydalanılabilmesi için şartlarının oluşturulması gerekir.

*

Zeka ve akıl ile ilgili değerlendirmelerden önce zeka ile ilgili literatürün bu gün itibariyle geldiği noktayı tespit etmek gerekmektedir. Ondan sonra zeka ve akıl ile ilgili değerlendirmelere devam edelim.

Zeka ile ilgili binlerce sayfalık metinlerde (kitap ve makalelerde) genellikle aşağıdaki yaklaşımları görmek mümkündür.

ZEKAYA DAİR ESKİ ANLAYIŞ

- * *Zekanın doğuştan kazanıldığı, bu sebeple sabit olduğu dolayısıyla değiştirilemeyeceği...*
- * *Zekanın tek olduğu ve bölünemeyeceği...*
- * *Zekanın kemmiyet (niceliksel) özelliğinin ölçülebildiği ve tek bir sayıya indirgenebileceği...*
- * *Zekanın, gerçek hayattan soyutlanarak ölçülebileceği...*

ZEKAYA DAİR YENİ ANLAYIŞ

- * *Zekanın kalıtımla geldiği ve kapasitesinin iyileştirilebilir, geliştirilebilir, değiştirilebilir olduğu...*
- * *Zekanın pratik içinde kendini gösterdiği ve bu anlamda mesela problem çözme sürecinde sergilendiğinden sayısal olarak hesaplanamayacağı...*
- * *Zekanın çoğul olduğu ve muhtelif yollarla sergilenebilirliği...*
- * *Zekanın, hayatın gerçeklerinden ve şartlarından soyutlanamayacağı...*

ÇOKLU ZEKA TEORİSİ

SÖZEL ZEKA: Kelimelerle düşünme ve ifade etme, dildeki anlamları değerlendirme, kelimelerdeki anlamları ve kelimeler arasındaki ilişkileri ve düzeni kavrayabilme, şüir, mizah ve hikaye ile ilgilenme, mecazi anlam ve anlatım, benzetme ve mukayese, mücerret ve sembolik şekilde düşünebilme, kavramlaştırabilme ve yazma gibi olayları içeren dili üretme ve etkili kullanma becerisidir.

MATEMATİKSEL ZEKA: Sayılarla düşünebilme, hesaplar yapabileme, sonuç çıkarma, mantık ilişkileri kurabilme, teoriler üretebilme, problemleri çözebilme, tenkit yapabileme, cebir ve geometrik şekiller gibi sembolik malzemeleri kullanabilme, bilgiyi tahlil ve terkip edebilme ve bilgiler arasında ilişkiler kurabilme maharetidir.

GÖRSEL ZEKA: Varlığın görünür yönü ile ilgili kavrama kabiliyeti, Resimler, şekiller ve çizgilerle düşünebilme ve muhakeme etme becerisidir. Sembollerle ilgilenebilse dahi esas olan varlığın görünen yönüdür ve soyutlama imkanına fazlaca sahip olmadığı için sembolik düşünebilme mahareti fazla yoktur.

BEDENSEL-KİNESTETİK ZEKA: Kavrayışın merkezi hareketlere yönelmiştir. Kendini ifade anlama ve anlatma biçimi harekete ayarlıdır ve jest ve mimikleri kullanır. Beyin ve vücut koordinasyonunu gerçekleştirebilir ve kullanabilir. Bir veya daha çok sporla uğraşır. Hareketsiz oturma süresi kısadır.

MÜZİKSEL ZEKA: Sese ayarlı bir kavrayışı vardır. Anlamlandırmayı seslerle yapar. Bu sebeple sesin her çeşidine karşı hassastır. Dolayısıyla ritmi fark eder ve yakalar. Müziğe dönük bir mahareti vardır.

SOSYAL ZEKA: Dışa dönük ve yaygın bir kavrayış sahibidir. İnsanları ve onlar arasındaki ilişkileri çözümleme ve üretme imkanına sahiptir. İnsanları anlama ve iletişim kurma mahareti vardır. İnsanları anlama ve aralarındaki ilişkileri çözümleme

imkanı aynı zamanda onları ikna edebilme gücünü de kazandırmaktadır.

KİŞİSEL-İÇSEL ZEKA: İçeride dönük ve derinliğine bir kavrayış vardır. Kendini tanıma, tanımlama, insan iç dünyasını kavrama imkanına sahiptir. İnsan iç dünyasındaki hadiseleri anlama, iç dünyada cereyan eden hadiselerin süreçlerini kavrama, duygu ve düşüncelerini fark ve tahlil etme maharetine sahiptir. Kendini değerlendirebilir ve hedefler oluşturabilir.

DOĞACI - VAROLUŞÇU ZEKA: Varlığa dönük kavrayıştır. Varlığı ve varlık çeşitlerini tanıma ve anlama çabası gözlenir. Varlığın tabiatına ve mahiyetine dönük felsefi kavrayışlara yönelebilir. Varlığa olan ilgisi, varoluş sürecini anlama çabasını ortaya çıkarır. Kavrayışta Filozofik anlayış biçimleri kendini gösterir.

*

Zeka parçalanabilir bir bünye olarak görülmeye başlandığında "çoklu zeka alanları" gibi yaklaşımlar ve açıklamalar gerekli hale geliyor. Çoklu zeka alanlarında bahsedilen konular aslında zeka değil, akıl, şuur, istidat ve hafızadır. Burada yapılan temel yanlış, zekayı, akıl, şuur, istidat ve hafıza ile birbirine karıştırmaktan ibarettir.

Zekanın mahiyetine ve muhtevasına o kadar şey yığılmıştır ki, bunlar tek tek değerlendirildiğinde akıl, şuur, istidat ve hafızayı görmek mümkündür. Başka bir ifadeyle zekanın bünyesi o kadar genişletilmiştir ki, bu saydıklarımıza ayrı bir alan kalmamıştır.

Aslında problem "insan anlayışı"nın bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Zekanın göz kamaştırıcı özelliğine takılan kavrayışlar, ne bulurlarsa zekanın bünyesine yerleştirmişler ve zekayı tek insan değeri haline getirmişlerdir.

ZEKA VE İSTİDAT (KABİLİYET)

İstidat, insanın bir konuda bilgilenmeden önceki temayülüdür. Her hangi bir alanda bilgilenmeden önceki ilgilenme ihtiyacıdır. Kendini test etmeden kavrayabileceğini anlamasıdır. İstidat, idrakin keskinleşmesidir. İnsanın faaliyet öncesi (mesela öğrenmeden önce) sahip olduğu imkanlardır.

İstidatlar ruhun varlığa açılan koridorlarıdır. Bu koridorlar çok rahat hareket imkanı oluştururlar. Teorik veya pratik faaliyetlerde insan bu koridorların imkanını başka hiçbir şeyde bulamaz.

İstidat insanın kendi kendisinin ufkudur. İnsanın idrak etmede ve hayatı yaşamada ulaşabileceği en uç nokta, istidatları istikametinde veya alanındadır. İnsanın kendi normalini aşabileceği imkanı istidatlarıdır.

İnsanın, istidadı olmadığı alanlarda elde edebileceği verimler ile istidat alanlarında elde edebileceği verimler mukayesesiz farklıdır. İnsanın istidadı kendi "dehası"dır. Her insan istidadı istikametinde "deha"dır. Dehalar ise birçok alanda deha oldukları için dehadırlar.

"Anlayabilmek" hayatın istikametini tayin eder. İnsanın anlayacağı alana yönelmeyeceği veya zor ve kısmen yöneleceği düşünüldüğünde, hayatın idrak istikametinde oluşacağı anlaşılabilir. İnsan idrak edebildiği konulardan "hayat alanını" üretir. Bu sebeple idrak edebilmek insan hayatının çerçevesini, derinliğini, istikametini ve tarzını oluşturur.

İstidatlar, insanın daha iyi anlayabileceği alanlardır. Bu sebeple fert hayatının yönü istidatlar istikametinde gelişir ve temellenir.

Zekanın en bariz özelliği idrak faaliyetine katkıda bulunmasıdır. Zekayı en fazla idrak faaliyetinde müşahede etmek kabil olabilmektedir. Bu özellik zekanın salt idrak faaliyeti ile ilgili bir iç

alem unsuru olduğu zannını uyandırmaktadır. Vaka bu zan büyük oranda doğrudur da... Zekanın idrak faaliyeti ile ilgisinin yoğunluğu, idrak faaliyetine (sürecine) katkıda bulunan bir çok diğer faktörleri zekanın bünyesi içinde görmek ve değerlendirmek yanlışlığına sebep olmuştur.

İstidat bunların en önemlilerindedir. Zeka ile istidat hem zaman olarak bulunduğu için (her ikisi de doğuştan varolduğu için) birbirine karıştırılması daha kolaydır.

İstidat, insanın doğuştan sahip olduğu temayüldür ki, kendi alanlarındaki idrak faaliyetini mümkün ve keskin kılan bir ruhi maharettir. Zekayı idrak faaliyetinde fark ettiğimiz için, idrak faaliyetinin zirveye çıktığı alanlarda belirlemek ve hatta tanımlamak meylimiz bulunmaktadır. Zekanın kendini abartılı biçimde gösterebildiği alanlar ise istidat alanlarıdır. İnsan istidat alanında deha gibidir.

18 Bir alanda zeki olmak şeklinde açıklanabilecek olan "çoklu zeka alanları" teorisi, zekanın istidat alanlarında daha fazla parıldamasından kaynaklanan bir yanlış anlayıştır. Zeka ayındır ve artmış veya eksilmiş değildir aslında... Fakat idrak süreci sadece zeka ile gerçekleşmez. İdrak süreci başka unsurların da katkısının olduğu bir süreçtir ve bu nokta anlaşılmadığında idrak sürecini sadece zeka ile açıklamak yoluna gidilmektedir.

İstidat alanlarının genel kategorisi belirlenmiş ve bunların her biri "çoklu zeka alanı" olarak tespit edilmiştir. İstidat alanlarını zeka alanları veya zeka türleri olarak tespit etmek, temel insan anlayışındaki fiyaskoyu gösterir. Yüksek zeka sahibi olmakla istidat sahibi olmak çok farklı iki konu veya insan özelliğidir.

Zeka aşına olunan konuda değil aşına olunmayan (bilinmeyen) konuda fonksiyonunu icra eder. Aşına olunan konuda akıl hüküm sürer. Zekanın aşına olunan konuda hüküm sürmesinin tek istisnası istidatlardır. Zira istidat, öğrenmeden önce aşına olmaktır. Bilmeden önce bilmek gibidir. İnsanın aşına olduğu alandaki idrak faaliyetinin daha derin olması tabidir. Bu noktada

zeka ile istidadın birbirine karıştırılmaması ve istidat alanlarındaki zeka keskinliğinden istidadın katkısının düşülerek zeka seviyesinin (veya potansiyelinin) tespit edilmesi doğru olacaktır.

AKIL VE ZEKA

Zekanın akıl ile karıştırıldığı vakidir. Akıl ile zekanın karıştırılmasını engelleyecek en önemli nokta aşına olunan veya aşına olunmayan konular tefrikidir. Akıl aşına olunan konularda faaliyet gösterir, zeka ise aşına olunmayan konularda kendini gösterir. Dikkat edilmesi gereken husus zekanın aşına olunan konularda faaliyet göstermemesi değildir. Zeka da aşına olunan konularda faaliyet gösterir fakat bu konularda akıl da faaliyet gösterdiği için idrak sürecinde aklın katkısı ile zekanın katkısı birbirine karıştırılabilir. Zekanın aşına olunan konularda gösterdiği faaliyetlerde dahi, "bilinmeyen" cihetlerine yöneldiği vakadır. İnsanın bildiğini zannettiği her konu, mutlaka eksiktir. Hiçbir konu bilimde son haliyle bilinebilir hale gelmemiştir ki herhangi bir insanın o konuyu son haliyle bilebildiği iddia edilebilir.

Önemli olan nokta aklın aşına olunmayan (meçhul) konularda faaliyet göstermemesidir. Bu meyanda aşına olunmayan konulardaki idrak faaliyeti zekaya aittir ve saf haliyle zekanın eseridir. Akıl "bilinmeyene" ulaşabilir ama bilinenden hareketle bunu yapar. Zeka ise "bilinmeyene" ulaşabilir ama bunu bilinenden hareketle yapmak zorunda değildir. Zekayı tespit edebileceğimiz nokta tam da burasıdır. Zeka bilinmeyene ulaşırken bilinenden hareket etmiyorsa işte tam bu noktada saf ve tam anlamıyla kendisi vardır. Zeka bilinenden hareketle bilinmeyene ulaşıyorsa tam anlamıyla kendisi olma ihtimali vardır ama aynı zamanda aklında bulunması ihtimali vardır ve bu durumda ikisini birbirinden ayırmak çok zor olduğu için tam anlamıyla birbirinden tefrik etmek zor olacaktır.

Akıl "bilinenden" hareketle "bilinmeyene" doğru faaliyet gösterirken, idrak sürecinin her hangi bir noktasında tıkanabilir ve

burada zekadan yardım alabilir. Zeka "bilinenden" hareketle "bilinmeyene" doğru giderken, akıldan hiçbir yardım almadan faaliyette bulunabileceği gibi, "bilinenlerle ilgili alanda" akıldan faydalanması da mümkündür. Bilinenlerle ilgili olarak aklın imkanlarından faydalanması hem kolay ve hem de daha sağlıklı bir faaliyeti mümkün kılacağı için zekanın akıldan faydalanması tabidir ve süreklidir.

İdrak faaliyetinin bir tarafında "bilinenler" varsa eğer orada mutlaka hem akıl ve hem de zeka vardır. Böyle bir idrak faaliyetinde sadece akıl veya sadece zekayı bulma ihtimali fevkalade düşüktür. Akıl testini yapmayı zorlaştıran bu noktadır. Zira akıl faaliyetlerini zekadan tecrit etmek fevkalade zordur. Zeka testini yapmanın zorluğu da buradadır ama saf zeka faaliyetlerini bulmak mümkün olduğu için zeka testi daha kolaydır. Zira zeka aşına olunmayan (bilinmeyen) alanlarda akıldan faydalanmadan faaliyette bulunabilir.

HAFIZA VE ZEKA

Hafıza ile zekanın birbirine karıştırıldığı nokta, hafızanın kaset kaydı gibi bilgi kaydettiği ve muhafaza ettiği noktasındaki yanlışlıktır. Hafıza, bilginin kaydedildiği ve muhafaza edildiği bir yerdir ama bu işi yaparken kaset gibi sabit değil aksine hareketli bir yapısı vardır. Hafızadaki bilgiler her nereye yerleştirilmişlerse orada sabit olarak durmazlar. Hafızanın bünyesi hareketli olduğu gibi muhafaza ettiği bilgileri de hareketli olarak bünyesinde barındırdığı bilinmelidir.

Hafıza idrak merkezi (unsuru) değildir muhakkak. Fakat hafızada belli belirsiz bir idrak faaliyeti olduğu düşünülebilir. Buna idrak demek kabil değilse de, bünyesinin hareketli oluşundan ve buna bağlı olarak bilgileri de hareketli olarak muhafaza etmesinden dolayı, bilgileri hareket ettirirken bilgiler arasında bir takım ilişkiler kurduğu ve bilgileri ve bilgilerin yerini tanzim ettiği vakadır. Bu faaliyetler idrak sürecinin tüm safhalarını gerçekleştirme de bazı özelliklerini göstermektedir.

Hafızası güçlü olan insanların bazı alanlarda idrak faaliyetlerinin daha keskin ve derin olması hafızanın imkanlarından daha fazla faydalandıkları anlamına gelmesine rağmen, hafızanın mahiyeti ve bünyesi anlaşılmadığından dolayı bu durumu zeka veya zeka özelliği olarak anlamak gibi bir yanılsa düşmeye sebep olmaktadır.

AKILLI OLMAK, ZEKİ OLMAK

- * Zeka, insanın saf haliyle "kendine ait olan"dır. Akıl ise insanın hem kendine ait olan ve hem de içinde yaşadığı topluma ait olanın toplamıdır. Şuur insanın kendine ait olanla topluma ait olanın harmanlanmasından (terkip edilmesinden değil) sonra süzülüp kendine ait hale getirilebilmiş olandır.
- * Zeka nötrdür ve bünyesinde hiçbir değer taşımaz. Zira bünyesi terkibi bir bütünlük değil saf bir yapı arzeder. Akıl bünyesi terkibi bir bütünlüğe sahip olduğu için "değerleri" vardır. Bu değerler üretilmiş veya kazanılmıştır.
- * Zeka aşına olunmayan alanlarda insanın önünü açan bir maniveladır. Akıl aşına olunan konularda hayatı yaşamayı mümkün kılan bir merkezdir.
- * Zeka, bilinmeyen konulara yöneldiği için insanın değişmeye ve gelişmeye dönük yüzüdür ve sahibini bu istikametlere zorlar. Akıl bilinenlerle ilgili olduğu için intibak etmek ve istikrarlı kalmakla meşhurdur.
- * Zekayı geliştirmek imkansız ama akıllı geliştirmek mümkündür. İnsan zeki olmayabilir ama akıllı olabilir.
- * Zeka hadiseleri tecrübe eder, akıl tecrübeyi tekrarlamayı meneder.
- * Hata ve yanlış yapmak zekaya aittir. Çünkü zeka mümkün olanı gerçekleştirmenin peşindedir ve doğru olanın kaygısını yaşamaz. Akıl doğru olanın peşindedir ve mümkün olanı fazla umursamaz.
- * Zeka aklın peşine düştüğünde faydalı olur, akıl zekanın peşine düştüğünde ne olacağı belli olmaz.

- * Akıl zekayı kontrol altına almaya çalışır, zeka aklın kontrolüne girmediği zaman akli umursamaz ve kontrol altına almaya çalışmaz.
- * Zeka hürriyete âşıktır, akıl düzene meftundur.
- * Zeka ölçsüz ve haşindir, akıl müşfik ve munistir.
- * Zeka benmerkezcidir, akıl hem benmerkezci ve hem de diğerkamdır. Zeka sahibini kainatın merkezine yerleştirir, akıl toplumun içine yerleştirir.
- * Zeka şaşaalıdır, akıl mütevazıdır. Zekanın faaliyeti emsalsizdir (kendini öyle sunar), aklın faaliyeti mukayeselidir.
- * Zeki insan zaptedilmez, etkilenmez, eğitilmez olandır, akıllı insan intibak eden, etkilenen ve eğitilebilir olandır.
- * Zeki insan yönetilemez ve yönetemez olandır, akıllı insan yönetebilen ve yönetilebilendir. Yönetemeyen bir insan yönetilebilir ama yönetilemeyen insan yönetemez. Yönetilebilirlik özelliği, yönetme özelliğidir ama yalnız başına yönetebilme özelliğine sahip olmak için kafi değildir.
- * Normal bir zeka güçlü ve gelişmiş bir akıl için kafidir ama normal bir akıl yüksek bir zeka için faciadır.
- * Zeki insanlar akıllı olmak zorundadır ama zeki olmayan insanlar mutlaka akıllı olmak zorundadırlar.
- * Zeki insan hayatı ve varlığı anlayabilir, akıllı insan hayatı ve varlığı anlamlandırabilir.
- * Zeka hayat alanlarını açabilir, akıl hayat alanlarını tesviye eder ve yaşanılır hale getirir.
- * Zeki insan hayattan azami zevk alabilir, akıllı insan hayattan zevk almasını bilir.
- * Aslolan hayatı zeka ve akıl harmanında yaşamaktır.
- * En zeki insan aynı zamanda güçlü ve gelişmiş bir akla sahip olan insandır.
- * En akıllı insan zekadan en iyi faydalanan insandır.

ŞUURLU OLMAK

Şuurlu olmak, insanın ruha en fazla yaklaştığı halidir. İdrak kudretinin en yüksek seviyesi şuurdur.

Şuur şahsiyettir. Şahsiyet, şuur teşekkül etmeden gelişmez ve oluşmaz. Şuuru bünyeleşmeyen ve yerleşmeyen insanların şahsiyetten bahsetmeleri, ahlaklı olmaları halinde ancak mazur görülebilir. Ahlak ise şahsiyetin derinliğini değil görünüşünü ifade eder. Ahlaklı olmak, bir hayat çerçevesine ve tarzına sahip olmak bakımından kabul edilebilir bir durumdur ve şahsiyetin dış yüzünü teşkil etmesi bakımından önemlidir. Çok az şeyin dış yüzü bile değerlidir ve şahsiyet bunlardan biridir. Fakat şahsiyetin sadece ahlak olarak görünüşü ancak kabul edilebilir olandır.

23

Akıl, insanın kendine ait olan (mizaç hususiyetleri) ile cemiyete ait olanın (bir manada hayata ait olanın) harmanlanmasından meydana gelir ve hem insanı temsil ve hem de hayatı (cemiyeti) temsil edebilme özelliği vardır. Şuur ise insanın kendine ait olanı temsil eder ve cemiyeti (hayatı) kendi özünde bulunan kıymetlerin "gerçekleşme" alanı olarak kabul eder.

Şuur dış dünyadan gelen etkilerin tamamını değerlendirir. Faydalı olan ile zararlı olan arasında değerlendirme bakımından bir ayırım yapmaz. Akıl faydalı olan etkileri doğrudan bünyesine alırken, şuur faydalı olan etkileri dahi bünyesine almaz ve mutlaka değerlendirir.

Etkinin dış dünyadan gelmesi şuur için değerlendirmeye kafi-dir. Tamamen faydalı bir etki olması halinde dahi şuur onu değerlendirir ve "kendileştirirerek" hakimiyet alanına alır. Şuur için faydalı veya zararlı olmasından önce, kendi bünyesi dışından

olması önem arzeder. Kendi bünyesinden olmayanı mutlaka süzgeçten geçirir.

Şuurun bünyesi akıl gibi kurallara bağıllıkla tanımlanamaz. Kuralların şuur için ehemmiyeti olduğu doğrudur fakat kurallardan daha öncelikli ve önemli olan manalardır. Manalar (öz, muhteva) şekilsizdir. Manaların şekillenebileceği vakadır ama kendi varlıklarına ait bir şekilleri yoktur. Hayatın içine girmek için şekil (suret) kazanmaları şarttır. Fakat manaların farklı şartlarda farklı şekillere nüfuz edebileceği unutulmamalıdır. Bunun gibi her mana bir veya birçok kurala kaynaklık edebilir ama esas olan kural değil onun muhtevasındaki manadır. Zira farklı şartlarda başka kurallara kaynaklık edebilme imkanları vardır.

Şuurun idrak faaliyetin şeklin (suretin) ötesinde ve derinliklerindedir. Şuur doğrudan manaları idrak edebilir. Manalara şekilsiz olarak ulaşabilme kudreti, aynı zamanda onları şekillendirebilme imkanını da içerir.

24

Akıl genellikle şekillere bağılıdır ve onlarla sınırlıdır. Manayı idrak etme imkanı ise şekil sınırı içindedir. Şekilden tecrit edilmiş mana aklın idrak sınırları üstündedir. Bu sebeple akıl, şekil anlar ve şeklin muhtevasındaki manayı da o şeklin imkanları ve sınırları içinde anlar. Mananın başka şekillerle zuhurunu teorik (mücerret) olarak idrak etme mahareti yoktur. Akılla bakıldığında görülen şey, muhtevanın şekle tabi olduğu gerçeğidir.

Şuur doğrudan manayı idrak edebildiği için, şeklin manayı tabi olduğu hakikatini (gerçekliği değil, daha öte bir şey) görür. Dolayısıyla mananın şeklini oluşturabilme kudreti şuurda vardır.

Mananın şeklini oluşturabilmek, hayatı en orijinal haliyle üretebilmektir. Manaya yeni şekiller, suretler, çerçeveler kazandırabilmektir.

Manaların şekil mecburiyeti zuhur edebilmeleri içindir ve şekil sayısında sınırlama yapmak aklın zafiyetinden kaynaklanır. Hangi mananın (fikir olarak anlaşılabilir burada) kaç adet ve çeşit şekille zuhur edebileceği sorusunun cevabı yoktur. Zira her

şuur mananın farklı bir şeklini üretebilir ve insanların idrakini sınırlandırıcı yaklaşımlardan imtina etmekte fayda var.

Aklın müntehası (ufku) şuurun teşekkülü için şartları oluşturmaktır. Doğrusu bu vazife (aslında aklın bunu yapmak mecburiyetinde olduğu şeklinde anlamamak gerekir) akıl için en asil iştir.

Şuur konusu bu eserin muhtevasının taşıyabileceği ağırlıkta değildir. "Şuur" isimli müstakil eserimizde konu teferuatıyla incelenmiştir. Burada şuura kısaca temas etme sebebimiz şuurun insan kompozisyonunda unutulmasına engel olmak içindir.

Şuurun hangi seviyede ve çerçevede incelendiğine bir misal olması için "şuur" isimli eserimizden bir yazıyı aşağıya aldık. İhtiyaç duyanlar doğrudan "şuur" isimli eserimizi okuyabilirler.

*

Şuur, iç alemin merkezi unsurudur. İç alemin kurucu unsuru ruhtur ama iç alemin merkezi unsurunun şuur olmasına mani değildir.

Ruhtaki ön bilgiler (faaliyet öncesi bilgiler) şekle ait bilgiler değil öze ait bilgilerdir. Obje dünyasında bu bilgilerin bir kısmının şekillerinin üretilmiş, bir kısmının şekillerinin üretilebilir olması yanında hiçbir zaman şekli üretilemeyecek olan ve obje dünyasındaki varlık türü ve mahiyeti ile ilgisi olmayan bilgiler de olduğu vakadır. Obje dünyasında şekli mümkün olmayan bilgilerin hiçbir zaman mefhum (kavram) haline getirilemeyeceği ve eğer bu tür zihni faaliyete girilirse asla doğru sonuçlara ulaşılamayacağı da vakadır. Şekli üretilebilen veya bir şeklin özü olma mahiyetine sahip bilgilerin dahi aslında mefhum haline getirilemeyeceği bilinmelidir ama bunlar terkibine katıldıkları veya tecelli edebilmek için şekil sahibi olduklarında, şeklin özellikleriyle mefhum haline getirilmekte ve fakat bu durumda dahi öze ait mefhumlardan ziyade her ne kadar

"mücerret" olsalar dahi araza ait mefhumlar halinde ifade edilebilmektedirler. Zira burada bahsettiğimiz konunun derinliği o kadardır ki, "mücerretler" dahi bu alanda "müşahhas" kalır.

Mefhum haline getirilemeyince (kavramlaştırılmayınca) "dil"e malzeme olamadıkları için bir bakıma idrak konusu da olmazlar. Şuur dahil insandaki her hangi bir idrak merkezinin konusu haline gelemedikleri ve anlaşılamadıkları için aslında insanın ruhi DNA şifrelerini oluşturmaktadırlar. Her insanın sahip olduğu ve doğrusu her şeye de bir bakıma bu bilgilerle sahip olduğu "mahfuz kıymet" kendini saklamakta olağanüstü mahirdir.

Şuurun, ruhtaki ön bilgiler içinde dış dünyada bir varlığa (şekle) nüfuz edebilenleri ile ilgisi ve irtibatı doğrudan bulunmakta ve diğer bilgilerle ise ilgisi dolaylı olarak bulunmaktadır. Dış dünyada yansımaları olabilecek manaları muhtevi olan bilgilerin oluşturduğu aksiyonlar şuura ulaşırlar. Teşekkülünde de etkisi olan bu aksiyonları şuur, mana olarak bünyesine almak ve bunları anlamak imkanına sahiptir.

Şuur da ruhta bulunan bilgileri idrak etmek imkanından mahrumdur ama ruhtaki bilgilerin meydana getirdikleri aksiyonları idrak etmek imkanına sahiptir. Ruhtaki bilgiler ile bu bilgilerin oluşturduğu aksiyonlar aynı şey değildir ve bilgilerin anlaşılmasında, bilgilerin meydana getirdiği aksiyonların anlaşılmasına mani değildir.

Ruhtaki bilgilerin meydana getirdiği aksiyonlar, insandaki ikinci derecedeki mana dünyasını oluşturur. Bu mana dünyası bir yansımadır, bir gölgedir. Klasik tasnife göre mutlaka mücerret alandır ama daha derinlere göre aslında bir görüntüden ibarettir.

Ruhtaki bilgilerin insanda doğrudan tecelli edebildiği, dolayısıyla bu bilgilerin fonksiyonsuz olduğu doğru değildir. Ancak bu bilgilerin tecelli edebildiği yer insandaki kalptir ya da diğer bir tabirle gönüldür. Bu bilgilerin fonksiyonsuz olmadığı doğrudur ama idrak edilemeyeceği de doğrudur. Tecelli edebildiği kalpte bu bilgilerin idrake konu olması sözkonusu değil fakat müşahede edil-

mesi mümkündür. Ruhtaki bilgiler, tam anlamıyla "mana"dır ve tecellileri için bir varlık gerekmediği gibi şeklide yoktur. Böyle olduğu için (saf mana) bilinebilirler ama idrak edilemezler. İdrak edilememeleri anlaşılmasında anlamına gelmez zira bu bilgilerin mahiyeti idrak için elverişli değildir ve müşahade etmek ve bilmek kafidir. İdrak etmek için kemmiyet özelliklerinin bulunması gerekir ki, bilgide kemmiyet özellikleri bulunması o bilginin derece derece "mana" olmadığı anlamına gelir.

Ruhtaki bilgilerin meydana getirdiği ve şuura gönderdiği aksiyonların şuur tarafından anlaşılabilmesi, yansımanın kaynağın aynı olmamasındandır ve bu sebeple yansımanın kemmiyet özelliklerini taşıma imkanı vardır.

Buradaki kemmiyet, cevher araz tasnifindeki araz anlamında değil, bilgiye muhatap olan idrak merkezinin seviyesi ve bünyesi ile ilgili olarak bilginin dış yüzünü anlatmak içindir. Şuurun idrak seviyesi veya bünyesi için kemmiyet özellikleri, varlığın keyfiyet (cevher) özelliklerine denk gelebilir.

21

Ruhtaki bilgiler insanın birinci derecedeki "mana dünyası"nı üretir. Ama bu mana dünyası insanın şuuruna ulaşmadığı ve ya şuuru bu mana dünyasına nüfuz edemediği ve mahiyetini anlamadığı (ki bu dünya anlaşılmaz, bilinir) şuur ötesinde kalır. Ancak insanda meydana gelebilecek tüm anlam dünyalarının insandaki kaynağı budur.

Ruhtan şuura gelen aksiyonların şuur tarafından bünyeleştirilmesi veya bünyesine katılması ile şuur bir "mana dünyası" üretir. Şuurun ve dolayısıyla idrakin ulaşabileceği ve üretebileceği en yüksek veya en derin anlam dünyası budur.

Şuur bir taraftan ruhtaki bilgilere ulaşamamakta ve fakat bunların birinci derecedeki yansıması olan ruhi aksiyonları bünyesine alabilmekle, ruhi anlam dünyasına en yakın idrak merkezi ve iç alem unsurudur. Ruhi anlam dünyasına ulaşamamakla beraber onun birinci derece yansımalarından faydalanarak üretebildiği kendi anlam dünyasını onunla irtibatlandırmak

durumundadır. Ruhi anlam dünyasını idrak edememesi veya daha doğru ifade ile bilememesi, kendi anlam dünyasını besleyen bir kaynağın olduğunu fark etmediği sonucunu çıkarmaz. Bu fark ediş, ruhi anlam dünyasını belli belirsiz ufukta görüntüleyen ama hiçbir zaman ulaşlamayan bir siluet gibidir.

Şuurun "anlam dünyası" kurabilme mahareti, manaları şekilsiz (varlıktan bağımsız) anlama imkanını tespit eder. Şuur kendi anlam dünyasında objeye bağlı kalmaksızın manaları idrak etmek ve bu manalardan başka ve yeni manalara ulaşmak kudretindedir. Bu çerçevede aklın objeden bağımsız yaşayamamasına mukabil şuur, objeden bağımsız ve bağlantısız varlığını devam ettirebilir.

Şuur sahibi insanları yalnızlık ihtiyacının daha fazla olması ve zaman zaman kalabalıklardan uzak yaşama iştiağının nişetmesi bu imkan ile ilgilidir. Şuuru oluşmamış ama akli gelişmiş insanların kalabalıklardan uzak kalamaması da aklın dış dünya ile irtibatının fazla olması ile ilgilidir.

Şuurun kurduğu anlam dünyası, varlık (obje) tabanlı değil bilakis suje (ruh) tabanlıdır. Varlık alemine dönük anlam dünyası akıl tarafından kurulur, içe (ruha) dönük anlam dünyası şuur tarafından kurulur. Akılda anlamlandırma vardır, şuurda manayı anlama vardır. Akılda varlığa murtabit bir bakış vardır ve onun anlamını (genellikle faydasını) idrak etmeye dönük idrak faaliyeti vardır, şuurda manayı tecelli ettirecek varlık arama veya üretme çabası vardır.

Aklın objeye bağlılığı bu anlamda muhafazakar (statükocu) bir bünye geliştirebilir, şuurdaki manayı tecelli ettirme çabası, üretimi, değişmeyi ve gelişmeyi ortaya çıkarır.

Şuurun ruhi aksiyonlara açık yönü, varlıktan (objeden) gelen aksiyonlara açık yönünden daha kuvvetlidir. Varlıktan ziyade manaya mütemayildir. Şuurun varlıktan gelen aksiyonlara daha fazla mesai vermesinin pratik gerçeklik olması bu özelliğini değiştirmez. Cephesinin daha ziyade manaya dönük olması ve

manayı varlıktan bağımsız olarak anlama kudreti, varlıkla ilişkisinin mahiyetini tayin eder.

Şuura gelen ruhi aksiyonlar varlık alemine (obje dünyasına) göre "mana"dırlar. Varlık dünyasına göre o kadar derinlerdeki manalardır ki, klasik cevher araz tasnifinde, varlığın cevherini bu manalar ile tespit etmek kabildir. Bu manaları anlamakla, aklın yaptığı varlığı anlamlandırma faaliyetini çok ötesindeki idrak faaliyeti, ilmin maluma tabi olması ölçüsünü tersine çevirir ve malumu ilme tabi hale getirir.

İlmin maluma tabi olması ölçüsü, bilginin varlıkta elde edilebilmesi ile ilgili bir ölçüdür ve aklın bünyesine ve faaliyet alanına aittir. Aklın, varlığı anlamlandırma faaliyeti veya yeteneği ile ilgili olarak varlığa atfen anlamlar üretmek ve bu anlamlardan bilgiler çıkarmak çabası ilmin maluma tabii olduğu sonucunu ve ölçüsünü üretir.

Şuur, varlığı anlamlandırmaz. Bilakis şuur manaları anlar ve bu manalara uygun varlıkları arar veya üretir ki, manalar varlık dünyasına çıkabilsinler. Bu çerçevede şuur; malumu ilme tabi kılan, zarfı mazrufa bağlayan, arazın cevherini değil cevherin arazını arayan, şeklin muhtevasını aramak yerine muhtevanın şeklini üreten bir bünyedir.

"Akıl da bir tarla gibi ekilmeye ve bakılmaya ihtiyaç duyar."

Cicero

İNSANIN KENDİSİ İLE KURDUĞU MÜNASEBET

İnsanın kendisi ile ilişki kurması, literatürde tanımlanmış değildir. Literatürde tanımlanamamış olan efkar-ı umumide zaten bilinmez. İnsanın kendisi ile ilişki kurmasının önemi biraz düşünüldüğünde fark edilebilecektir. Fakat böyle bir konu insan zihninde açılmadığı için önemi bilinmemekte ve neticeleri görülememektedir.

30

İnsanın kendisi ile ilişki kurmasını çift kişilik olarak anlayacak olanlar çıkabilir. Bunların idrak derinliği karıncanın dahi boyunu aşmayacak sıklıkta olduğu için önemsenmesi gerekmez. Fakat önemsenmesi gereken nokta, insanın kendisi ile ilişki kurmaya çalışanların çift kişilikliğe meyletmesi problemidir. Bu problemin yaşanmaması için konunun açıklığı kavuşturulmasında fayda var.

İnsanın kendisi ile kurduğu ilişki toplam olarak ifade edilirse, şahsiyetini kesintisiz olarak takip etmesidir. Şahsiyetini oluşturmuş insanların hayatın her safhasında ve her hadisede şahsiyetlerini kontrol etmesi ve ona uygun davranışlar sergilemesidir. Şahsiyetini oluşturmamış insanların ise ilk yapmaları gereken işin şahsiyetlerini oluşturmak ve bu istikamette çalışmak olduğu tespit edilmelidir.

İnsanlar herhangi bir işi, yapmadan önce değerlendirirken, sadece "yapılabilirlik" açısından incelemektedirler. İşin yapılabilirliğinden önce her nedense "ben bu işi yapmalı mıyım?" diye bir soruyu kendilerine sormamaktadırlar. "Ben bu işi yapmalı mıyım?" sorusu, şahsiyetin olduğu ve hayatın içinde takip edildiği

manasına gelir. İşin yapılıp yapılmaması gerektiği konusu sadece menfaat veya yapılabilirlik noktasında değerlendirilmeye başlandığında şahsiyetin oluşmadığı ve hayatın hayvani çerçevede ve seviyede yaşandığını gösterir.

İnsanın bedeni varlığını korumadaki hassasiyetinin çok azını ruhi ve zihni varlığını (bir manada şahsiyetini) korumakta göstermediğini müşahede etmek ne büyük ıstıraptır.

* Kendine karşı davranışı

İnsanın kendine karşı davranışı birçok şeyin ipucunu verir. Kendini, varlığı ve hayatı nasıl anlamlandırdığının ipuçları başta olmak üzere, hayat alanını, hayatı yaşama tarzını ve ahlak anlayışını gösteren ipuçlarıdır aynı zamanda.

İnsanın kendine karşı davranışı suje-obje ilişkisi olmadığı gibi iki suje arasındaki ilişki de değildir. İlişki kuran ile ilişki kuralının aynı kişi olmasının ortaya çıkardığı çerçeve, eser ile müessiri (eser sahibini) bir arada bulundurduğu için sorumluluğu ortadan kaldırır. Eserin (kuralın), eser sahibine (faile-sujeye) tabi olduğundaki sorumsuzluk ile sujenin (eser sahibinin), esere (kurala) tabi olmasındaki sorumluluk halinin birbirine karıştığı tek münasebet şeklidir bu.

Sorumluluk ile sorumsuzluk halinin birbirine karıştığı bu münasebet hali, insanın turnusol kağıdı gibidir. İnsanın kendini test edebileceği veya insanın kendini ele verebileceği tek münasebet hali denilse, doğrudur.

İnsanın kendine müeyyide uygulayabilmesi kainatın en ilginç ve en harikulade hadisesidir. Kainatın en kuvvetli ve en asil varlığı kendi kendine müeyyide uygulayabilen insandır.

İnsanın kendine karşı davranışları, insan davranışlarının en orijinalidir. Özel olarak ve mutlaka incelenmelidir. İnsanların incelenen davranışlarının genellikle diğer insanlara veya varlıklara

karşı olanlarda yoğunlaşmış olan bilim dünyası, insanı ıskalamaktadır. İnsanın düğümleri bu noktada atılmıştır ve çözümü de keza bu noktada aranmalıdır.

İnsanın kendine karşı müeyyide uygulamasındaki zorluk, insanın yalnız başına kaldığında yaşadığı hayatın mahiyeti (niteliği) savrulabilmektedir. İnsan yalnız başına kaldığında şahsiyetini muhafaza edebiliyor ve ona uygun bir hayat yaşayabiliyorsa, güçlü ve itibarlı bir insandır. Zira bu durumda sadece kendi öz kaynaklarından enerji üretebilme imkanı vardır ve kafi enerjiyi üretebiliyorsa eğer güçlüdür. Cemiyetin içinde yaşarken hukuki ve içtimai (sosyal) müeyyide tehdidi altında kurallara uyan insan, yalnız kaldığında bu müeyyide tehditlerinin üzerinden kalkmasına rağmen kurallara (şahsiyetine) uygun yaşayabiliyorsa asalet sahibidir.

* Kendini anlamlandırması ve tanımlaması

İnsanın kendini anlamlandırması ve tanımlaması kainat (tüm varlık) ile kurduğu ilişkinin muhtevasını tayin eder. Kainat ile kurulan ilişki, hem kainatı (varlığı) ve hem de kendini konumlandırmaktır. Bu meyanda hem kainatı ve hem de kendini anlamlandırmaktadır.

Kendini tanımlamamış ve anlamlandırmamış insan kainatta ancak göktaşu gibidir ve ne istikameti bellidir ne de fonksiyonu bellidir.

Kendini tanımlamak hayat alanını tayin etmektir, anlamlandırmak ise hayattaki yerini tayin etmektir. Anlamlandırmak ve tanımlamak aynı zamanda bir "hayat sahibi olmak" demektir. Kendini anlamlandırmayan ve tanımlamayan insanın bir hayatı yoktur ve genel hayat kompozisyonu (toplumun ve hatta günümüzde dünyanın ürettiği toplam hayat) içinde dolgu malzemesidir. Hem kendini obje olarak görür ve hem de kendini obje olarak görürler.

İnsanın kendini anlamlandırması, kendisi ile kurduğu en asil münasebettir. İnsan asaletini başkasından almaz. Başkasından alınan asalet, esarettir. Asaletin ölçüleri başka yerden alınabilir (kazanılabilir) belki ama asaletin kendisi asla başka yerden alınmaz. Asaletin kaynağı insanın ta kendisidir. Asalet hazır bir elbise de değildir alınıp giyilebilecek... Nakli de imkansızdır ve tevarüsen intikal etmez. Asalet üretilir ve ancak üretilene ait olan bir değerdir.

Asalet zafiyetle bir arada bulunmaz. Zafiyet ya da kuvvet, insanın dışında bulunan imkanlarla/imkansızlıklarla ilgili bir şey değildir, insanın öz enerjisinin miktarı ile ilgilidir ve bunu kullanabilme maharetidir. En yüksek öz enerji üretimi, kendine müeyyide uygulayabilen insanlarda vardır.

İnsanın kendini anlamlandırması asaletin bidayeti ise kendine müeyyide uygulayabilmesi ise asaletin zirvesidir.

* Kendine saygısı

Kendini anlamlandırmayan ve tanımlamayan bir insanın, anlamsız olana değer vermesi ve saygı göstermesi kabil değildir. Daha da kötüsü kendini anlamlandırmayan bir insanın kendine saygı duymasındır zira anlamsız olana saygı duyma alışkanlığı "saygısızlıktan" daha vahimdir. Böyle bir durumda "saygı", saygı duyulacak bir değer olmaktan çıkar.

İnsanın kendine saygı duyabilmesinin birinci şartı, kendine müeyyide uygulayabilmesidir. Zira yanlış yapan insan, bu yanlışın cezasını başkalarının verme imkanı olmadığı durumda, cezalandırılmamak gibi bir imtiyaz sahibi olurlar ki, böyle bir imtiyaz, asaletin kaybıdır. Yanlış yapmamak kabil olmadığına göre asalet hata yapmamak değil, cezasını kabul ve ona katlanmaktır. İnsan birçok hatasını sadece kendisi bilir ve ancak kendisinin cezalandırması kabildir. Müeyyide uygulanmayan her hata bir "kir"dir ki, her kir asaletin perdesidir.

* Hayatını anlamlandırması

İnsanın kendini anlamlandırması, hayatı anlamlandırmasıdır. Veya hayatı anlamlandırması, toplam anlamdan kendi anlamını üretmesi veya elde etmesi demektir. Hangisini önce anlamlandırdığından daha önemli olan anlamlandırmayı gerçekleştirmiş olmasıdır.

İnsanın önce kendini anlamlandırması, hayatı kendi anlamı merkezinde anlamlandırması neticesini doğurur. Kendine yüklediği mananın aynı zamanda hayatı taşıyabilecek kadar güçlü olması halinde hayatı da anlamlandırması kabildir. Aksi takdirde hayatı ayrıca anlamlandırmalıdır ki bu durumda kendini anlamlandırması ile hayatı anlamlandırması arasında tezat bulunması ihtimali mevcuttur.

Önce hayatı anlamlandırması ve bu toplam anlamdan kendi anlamını üretmesi daha sağlıklı gibi görünüyor. Zira önce kendini anlamlandırdığında bu anlamı hayata yükleme çabası (bunun genellikle çok zor olduğu unutulmamalıdır) sıhhsiz gelişmeleri tetikleyebilir. Kendi merkezinde yoğunlaşan bir şahsiyet yapısını geliştirebilir ve yerleştirebilir ki, hayatın tabiatına aykırı bir durumdur ve mesela diktatörler böyle bir iç dünyaya sahiptirler. Yani soysuz bir şahsiyet!!!

İnsan, kendini ve hayatı anlamlandırmadığı durumda asalet anlamını bulamayacak ve varolamayacaktır. İnsanların kendi dışında asalet aramaları, kendini ve hayatı anlamlandıramamaktan dolayı asaleti tanımlayamama zafiyetinden kaynaklanmaktadır. Asalet bir defa kazanıldığında süregidecek bir değer olmadığı ve her an yeniden üretilmesi gereken bir değer olduğu anlaşılmadığı için hazır marka asalet arama çabası yaygın şekilde kendini göstermektedir. Asalet mahiyeti gereği ucuz ve kolay değildir ve mütemadi bir emek ve hassasiyet ister. Öyle ki bir saniye önce dünyanın en asil insanı, bir saniye sonra dünyanın en alçak insanı olabilir. Bu meyanda asaleti ambalajlanmış markalar

halinde alıp satanlar asaleti istismar eden en soysuz insanlardır ki, asaleti bir insani değer olmaktan çıkarmışlar ve sosyal statü haline getirmişlerdir.

Hayatı anlamlandırmak, "yaşanabilir hayat" veya "yaşanması gereken hayat" çerçevesi ve kavrayışı oluşturmaktır. Diğer ifadeyle insanın, kendine bir hayat sunmasıdır. Bunu yapmadığında kendi hayatını üretemeyecek ve kendi hayatını yaşayamayacaktır. Ya diğer insanların hayatını yaşayacak veya diğer insanların hayatlarının malzemesi olacaktır. Toplam hayatın (cemiyet hayatının) terkibi bütünlüğünün bir parçası olmak ve orada bir boşluk doldurmak başka şeydir, diğer insanların (bazı insanların) hayatlarının bir parçası veya malzemesi olmak başka şeydir. İnsanların hayatlarının malzemesi olmak "obje insan" olmak demektir. Toplam hayatın bir parçası olmak ise kendi hayatı ile toplam hayata katkıda bulunmaktır.

İnsanın kendine bir hayat sunabilmesi "fert" olabilmesidir. Fert olmadan asalet sahibi olmak kabil olmayacağına göre, kendine hayat sunmayan insanın asil olması imkansızdır.

**"Doğru olanı yalnız
akıllı insanlar yakalar."**

Goethe

KİLİTLENMELERİN ÇÖZÜMÜ

AKLIN KİLİTLENMESİNİ ÇÖZME

* Aklın kilitlenmesi

Aklın kilitlenmesi şuurun teşekkül ettiği insanlarda meydana gelmez. Bu sebeple aklın kilitlenmesi akıllı insanlarda mümkün ama şuurlu insanlarda imkansızdır.

Aklın kilitlenmesi birkaç yolla gerçekleşebilir. Aklın bir konuda (veya alanda) kesifleşmesinden veya bir noktaya hedeflenmesinden kaynaklanabilir. Aklın bir konuda yoğunlaşması ile hedeflenmesinin aynı görüntüleri oluşturduğu durumlar fazladır. Pratikte bunları birbirinden ayırmak kolay olmayabilir.

* Kesifleşmeden (yoğunlaşmadan) kaynaklanan kilitlenme

Aklın kilitlenmesinin birkaç ihtimali bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, bir konudaki kesifleşmesi ve fakat o konuyu idrak edememesi ve aşamamasından kaynaklanır. Aklın kilitlenmesi için kesifleşmesi kafi gelmediği gibi idrak edemediği ve aşamadığı bir konuyla karşılaşması da kafi değildir. Aklın en önemli maharetlerinden birisi de çözemediği problemleri önemsememe ve gündeminden çıkarma ve hatta ret etme tavrıdır. Bu maharet

kendini koruma refleksinin zuhur biçimlerinden biridir ve doğrusu yaygın bir şekilde de kullanılmaktadır. Zira hayatta karşılaştığı olayların içinde çözemediği çoktur ve sürekli bu tür olaylarla karşılaşmaktan da kurtulamaz.

Aklın yoğunlaştığı konunun aynı zamanda problem olması gerekmektedir. Akıl kendi sahibi (insan) için problem olmayan bir konuyu teorik olarak çözemese veya aşamasa da o konuda yoğunlaşmasını bir dereceden ileriye taşıyamaz ve kilitlenmez. Bu sebeple problem olması da kafi değildir.

Problem bünyesinde bir ihtiyacı da ihtiva etmelidir. Doğrusu her problem bir ihtiyacı muhtevindir fakat burada gerekli olan ihtiyaç zaruri ihtiyaçlardan olmalıdır. Zaruri ihtiyaçların da cinsiyile sabitlenmiş olması gerekir, zira ikame yoluyla karşılanacak ihtiyaçta alternatif imkanı olduğu için yoğunlaşma gerçekleşmeyebilir. Temin edilmesi veya karşılanması şart olan bir ihtiyaç problemi ağırlaştırır ve zorlaştırır. Akıl ihtiyacı temin zarureti ile problemden uzaklaşamaz ve probleme yönelik kesafeti artar.

Aklın muhatap olduğu konu (problem) ile ilgili özellikler bunlardır. Fakat aklın kilitlenmesi için problemin niteliği de kafi değildir. Aklın bünyesinde ve gerçeklik zemininde bazı ihtimalerin meydana gelmesi gerekir ki akıl kilitlensin.

*** Aklın bünyesindeki özellikler**

Aklın bünyesinde muhatap olunan problemi çözme imkan ve kabiliyetinin bulunmaması gerekir. Akıl her problemi çözme imkanına zaten sahip değildir. Bu sebeple problemi çözme imkan ve kabiliyetine sahip olmaması kafi değildir. Problemi çözebileceğine dair kanaat sahibi olması gerekir. Zira problemi çözme imkan ve maharetine sahip olmadığını anladığında problemin çözümünde ısrar etmeyecek ve dolayısıyla yoğunlaşmayacaktır.

Problemi çözebileceği kanaatiyle o istikamette faaliyetine devam eden akıl, kendinde bulunmayan yeni imkanlar elde etme çabasına girer. Problemlerin akli geliştirmeye etkisi vardır.

Akıl problemin etrafında sürekli dönerken bir taraftan onu teşhis eder ve bir taraftan da teşhise paralel olarak gerekli malzeme ve kavrayış formları üretmeye veya elde etmeye çalışır.

Akıl yeni malzeme ve imkanlar elde etmeye çalışmaz ve bu konuda araştırma yapmazsa kilitlenme ihtimali kendini gösterir. Akıl neden yeni malzemeler ve imkanlar aramaz? Bu sorunun cevabı, akıl kilitlenmesi ihtimallerinden birinin açıklamasıdır.

Aklın teşekkülünde bünyesine yerleşen bazı esasların faaliyetini sınırlandırması sözkonusu olabilmektedir. Fikri sabitin bir türü olan bu durum, aklın bünyesinde bulunduğu için akıl tarafından teşhis edilemeyebilir ve değerlendirilmesi imkansız olabilir. Akıl mevcut hacmi ve yapısıyla problemin çözülebileceğine veya çözümlenmesi gerektiğine kanaat getirerek faaliyetine devam edebilir.

Yeni malzeme ve imkanlar araştırmaması farklı alanlardaki malzeme ve imkanlara karşı olmasını gerektiren bünye özelliklerini taşımasıyla da mümkündür. Hakikaten akıl teşekkül sürecinde kendini bazı alanlara veya konulara kapatmış olabilir. Problemin çözümü için gereken malzemelerin kendini kapattığı alanlarda olması halinde bunları elde etmek için çalışmayacak aksine onları uzaklaştırmak için çaba gösterecektir.

*

Akıl yeni malzeme ve imkan arayışına girerse, problemin teşhisine göre gerekli olan malzeme ve imkanları önce gerçeklik zemininde arar. Gerçeklik zemini akla ne kadar malzeme sunarsa sunsun aynı zamanda akli "tek yöne" mecbur ederse, bu durumda aklın kilitlenme ihtimallerinden birisi gerçekleşir. Gerçeklik zemini akli tek yöne nasıl mecbur bırakır? Bu sorunun cevabı aşağıda verilmiştir.

*

Akıl gerçeklik zemininde gerekli olanı veya benzerini bulamaz ve gerçeklik zemini tek yön mecburiyetini göstermezse, dış dünyaya döner ve problemin nasıl çözüldüğüne dair tecrübeleri araştırır. Akıl bu noktaya kadar gelirse eğer kilitlenme ihtimalinden

azami derecede uzaklaşmış demektir. Fakat bu durumda bile azda olsa kilitlenme ihtimali vardır. Fakat çok nadir görüldüğü için bu ihtimal üzerinde durulmayacaktır.

* Gerçeklik zemininin özellikleri

Gerçeklik zemini akla tek yol gösterirse aklın kilitlenmesi sözkonusu olabilir. Gerçeklik zemininin zengin ve derin olmaması aklın kilitlenmesinde doğrudan etkilidir. Akıl gerçeklik zemininde tek yol (bakış açısı) değil de alternatifler bulabilirse kilitlenmez. Gerçeklik zemininin tek yön göstermesi yalnız başına kafi değildir. Tek yönü akla aynı zamanda güçlü bir şekilde empoze etmesi ve aklın dış dünyaya çıkışını engellemesi gerekir. Akıl dış dünyaya çıkabilirse kilitlenmeden büyük oranda kurtulur.

Akl ile gerçeklik zemini arasındaki irtibatın kesafeti ve vazgeçilmezliği dikkate alınırsa gerçeklik zemininin akli tek yöne mahkum etme kudreti vardır. Gerçeklik zemininin hayat alanını kuşatacak kadar geniş olması ihtiyaçları temin noktasında akla kafi geldiği anlamına gelir. Zira insanın ve dolayısıyla aklın ihtiyaçları hayat alanı ile ilgili ve sınırlıdır. Gerçeklik zemininin bu durumda bulunması akla başka yol olmadığı noktasındaki empoze edişi kolaylaştırır.

Gerçeklik zemininin katı bir yapıya kavuşması halinde bu durum meydana gelebilir. Hayat alanının ahlak zemini ve mana zemini ile irtibatının fazla olmaması (başka bir ifadeyle ahlak ve mana zeminlerinin etkili olmaması) durumunda gerçeklik zemini hayat alanını ihata edebilir. Hayat alanını yalnız başına ihata edebilecek kadar kuvvetli bir yapıya kavuşan gerçeklik zemini, bünyesini tahkim eder ve sağlam sınırlar ile çevirir. Bu durum akli gerçeklik zemininin bir fonksiyonu haline getirecek noktalara kadar varır. Akıl gerçeklik zemini ile irtibatının yoğunluğuna rağmen müstakil bir bünyeye sahiptir. Fakat gerçeklik zemininin bu kadar güçlendiği hallerde ona bağlı ve bağımlı pozisyona gelme ihtimali vardır.

Gerçeklik zemininin akıl üzerinde bu kadar ağır baskılar oluşturabildiği ihtimallerde akla tek yön sunma ve bunda ısrar etme imkanı olduğu doğrudur. Akıl gerçeklik zemini karşısındaki pozisyonu gereği dış dünyaya çıkmayabilir. (Gerçeklik zemini, "insandaki zeminler" isimli eserimizde incelenmiştir).

* Akıl ve gerçeklik zemini dışındaki şartlar

Aklın bünyesi ve gerçeklik zemininin mahiyeti aklın kilitlenmesi için gerekli şartları taşımayabilir. Bu durumda aklın kilitlenme ihtimali tamamen ortadan kalkmış olmaz. Akıl ve gerçeklik zemini dışındaki şartlardan kaynaklanan aklın kilitlenme ihtimalleri de bulunmaktadır.

Duygu bunların en önemlisidir. Duygunun aklın kilitlenmesini gerçekleştirebilecek kudreti olduğu vakadır. Akıl kilitlenmelerinin çoğunluğunun duygunun müdahalesi ile olduğu müşahade edilebilmektedir.

40 Güçlü duyguların akli peşinde sürüklenme imkanı var. Akli peşinden sürükleyen duygular aklın kilitlenmesini gerçekleştirmez. Duygunun aklın faaliyetlerini iptal etmesi (aklın iptali değil, faaliyetlerin iptali) ile aklın kilitlenmesine katkıda bulunması farklı vakalardır. Duygu aklın faaliyetlerini iptal edip peşinden sürüklemeye başladığında akıl kilitlenmez. Duygunun etkisi geçtiğinde normal faaliyetlerine başlar.

Aklın faaliyetlerini iptal etmeyecek güçte bulunan duyguların aklın faaliyetlerini etkilemesi ve yönlendirmesi sözkonusu olabilir. Aklın kilitlenmesine vesile olan duygular bu güçte olanlardır.

Duyguların akli bir istikamete sevketmesi ve o istikameti akıl için tek yön (tek mecra) haline getirmesi, aklın kilitlenmesini mümkün kılar. Akıl hem faaliyetlerine devam etme imkanına sahip olduğu fakat hem de tek istikamet üzere faaliyette bulunmak mecburiyetinde kaldığı için kilitlenmenin şartlarının çoğunluğu oluşmuş demektir. Ne var ki kilitlenmenin şartlarının tamamı

bundan ibaret değildir. Tek istikamet üzere faaliyet göstermek zorunda kalan aklın o istikamette çözemediği problem olmadığı takdirde kilitlenmesini gerektirecek bir sebep yoktur.

Faaliyet göstermek mecburiyetinde kaldığı istikamette önemli ve vazgeçemeyeceği bir problemle karşılaştığı takdirde akıl o problemi farklı alanlara taşıma imkanına sahip olmadığı için kilitlenmek ihtimali ile karşı karşıya gelir. Tek istikamet mecburiyeti, farklı istikametlerde ve alanlardaki imkan ve malzemelerden faydalanmasına fırsat vermeyecektir. (Duygu konusu "insan" isimli eserimizde teferruatlı şekilde incelenmiştir).

*** Aklın problemi çözüm şeklinde ısrar etmesi ve tekrara düşmesi**

Problem sadece insanın kendisi ile ilgili olmayabilir. Sosyal tarafları olan problemlerin çözümü halinde dahi aklın kilitlenme tehlikesi bulunmaktadır. Çözüm sadece kişi ile ilgili değil ve aynı zamanda sosyal bir ciheti de muhtevi ise, çözümün ilgililer tarafından anlaşılması ve kabul edilmesi gerekmektedir.

Aklın kendi çözümünü sosyal alana arzettiğinde kabul görmezse, ya çözümden vazgeçer ve yeni çözümlere yönelir veya çözümünde ısrar eder. Çözümünde ısrar etmesi halinde kilitlenme ihtimali vardır.

Aklın kendi çözümünde ısrar etmesinin altyapısının incelenmesi gerekir. Kural olarak her akıl kendi çözümünde ısrar eder ve kendi çözümünü beğenir. Fakat buradaki ısrar daha yoğun bir ısrardır. Öyle ki, çözümünden (ve aynı zamanda kararından) asla vazgeçmeyecek kadar ısrarlı olması gerekir. Aksi takdirde kilitlenme gerçekleşmez.

Kararlılık ile kilitlenmenin birbirine karıştığı noktalardan birisi burasıdır. Hakikaten ısrar hem kararlılıkta ve hem de kilitlenmede mevcuttur ve sadece ısrara bakarak kilitlenmeden bahsetmek doğru olmaz.

Kilitlenmeden kaynaklanan ısrar, alternatifleri dikkate almaz. Kararlılıktan kaynaklanan ısrar alternatifleri dikkate alır ve onları değerlendirir. Hala ısrar ediyorsa kendi çözümünün doğru olduğunu mukayeseli olarak görmüş olmaktan kaynaklanıyor demektir.

Aklın çözümünde ısrar etmesinin sebepleri; güçlü veya kapalı olmasıdır. Güçlü veya kapalı aklın çözümünde ısrar etmesi kilitlenmesine sebep olabilmektedir.

* **Güçlü akıl**

Güçlü akıl gelişmiş akıl değildir. Fakat geri kalmış (zafiyet halinde olan) akıl da değildir. Nispeten gelişmiş bir akıldır ama tebarüz ettiği nokta gelişmişlikten ziyade güçlülüktür. Gelişmiş akıl, çözümünde ısrar etmekten ziyade farklı çözümlerinde olabileceğini anlar ve yeni çözümlere yönelebilir.

12 Güçlü akıl, mevcut haliyle sağlam temelleri olan akıldır. Daha gelişmiş akıllara nispetle sağlam esaslara sahip olmayabilir ama kendi hacmi ve seviyesinde sağlam ölçülere sahip olan akıl güçlüdür. Kendi hacmine paralel olarak oluşturduğu hayat alanında, hayatı taşıyabilen akıl, güçlü akıldır. Zayıf akıl, kendi hacmi ve seviyesine paralel oluşan hayat alanında, hayatın yükünü taşıyamayan akıldır.

Güçlü akıl, herhangi problemi çözdüğü takdirde gücü ile mütenasip şekilde ısrarcı olur. Kendi çözümünde ısrar edecek kadar güçlüdür de... Fakat zayıf akıl bir problemi çözmüş olsa dahi, zafiyeti çözümünde ısrar etmesine imkan vermez.

Çözümünde ısrar eden aklın, gücünü aşan bir etki ile karşılaşmadığı takdirde ısrarına devam edeceği vakadır. İsrarda istikrar kilitlenmeyi icbar edecektir.

* **Kapalı akıl**

Kapalı akıl hem zayıf akıldır ve hem de hacimsiz akıldır. Fakat kapalılık özelliği, zayıf aklın en güçlü halidir. Kapalı akıl,

zafiyetinden güç üretir. Ne var ki bu güç, sadece savunma gücüdür. Savunma alanında büyük bir güç ortaya çıkar fakat bu güç korkunun gücüdür. Ne kadar güçlü görünüyorsa o derecede korkmaktadır.

Kapalı akıl, kendine yeterli olduğu zannı ile bir noktada gelişmesini durduran ve farklı alanlara kendini kapatan akıldır. Aklın bünyesindeki zafiyet, hayata dair bir takım korkular, kaygılar ve endişeler üretir. Üretilen korku, kaygı ve endişelerin her biri kendini çevreleyen bir sınırdır. Sınırların içine çekilerek o alanda ürettiği hayatı yaşamakta ısrar eder.

Kapalı aklın bir problemi çözmüş olması halinde o çözümde ısrar etmesi anlaşılabilir bir durumdur. Zira kapalı akıl zaten alternatifleri değerlendirmez. Bir problemin bir tane çözümü ancak vardır ve çok zaman bir çözümü dahi yoktur. Bünyesindeki zafiyet, birçok çözüm ihtimalini kabul etmez ve o kadar geniş bir alanda faaliyet göstermeyi göze alamaz. Korkuları güçlüdür ve bu sebeple ısrarı da güçlüdür. (Aklın özellikleri (kapalı olması, açık olması, güçlü olması, zayıf olması v.s.) "akıl" isimli eserimizde incelenmiştir).

* **Aklın hedeflenmesinden kaynaklanan kilitlenme**

Aklın kilitlenmesinin diğer bir ihtimali, aklın bir maksada hedeflenmesi halinde meydana gelebilmektedir. Hemen belirtelim ki aklın bir maksada hedeflenmesi ve hatta o hedefe kilitlenmesi "akıl kilitlenmesi" değildir. Akıl kilitlenmesinin gerçekleşebilmesi için hedeflenmenin bazı özellikler taşıması gerekir.

Aklın genel manada hedeflenmesi veya bir istikamete doğru yönelmesi sağlıklı ve lüzumludur. Özellikle hayata paralel bir istikamet edinmemiş akıl problemlidir. İstikamet kazanmamış aklın insan ihtiyaçlarını karşılaması ve hayata müdahale etmesi zordur.

Hayatın genel bir istikameti olduğu gibi bununla beraber ve genellikle paralel birçok istikameti daha olur. Genel istikamete zıt yönlerde tali (ikincil) istikametlerin olabileceği ihtimali de gözden ırak tutulmamalıdır. Her hayat alanının kendine ait bir istikameti olduğu ve bunların toplamından genel istikametin çıktığı müşahede edilebilmektedir. Aynı şekilde akıl da birçok istikamete sahip olabilmekte ve bunların toplamından bir genel istikamet çıkarabilmektedir. Hayat Sabit değil, sürekli bir akış içindedir. Akışın gerçekleşebilmesi için bir istikametın olması gereği anlaşılabilir bir durumdur.

Alan kilitlenmelerinde olduğu gibi bazı durumlarda aklın söz-konusu istikametlerden birine fazla önem vermesi mümkündür. Belli bir istikamette yoğunlaşan akıl diğer istikametleri ihmal etmeye başladığında problem kendini göstermeye başlar.

Aklın yoğunlaştığı istikametın yalnız başına hayatın yükünü taşıyamayacak güçte olması gerekir. Başka bir ifadeyle aklın yoğunlaştığı istikamet "genel istikamet" mahiyetini kazanmaya müsait olmamalıdır. Genel istikametlerde (hayatın istikameti) gerçekleşen yoğunlaşma aklın kilitlenmesine sebep olmaz.

Yoğunlaşılın istikametın hayatı taşıma gücünün olmamasına rağmen aklın hayatı o istikamete doğru sürüklemeye çalışması gerekir. Hayatın tamamını o istikamete doğru taşıma çabası olmadığı takdirde akıl kilitlenmez.

Hayatı yoğunlaşılın istikamette yaşamak konusunda ısrar etmek ve tüm problemleri o istikamete çözmeye çalışmak, aklın kilitlenmesi için gerekli şartların oluştuğu manasına gelir.

*

* Aklın kilitlenme mekanizması

Kilitlenme iki şekilde gerçekleşir. Birincisi ve az olanı "ani kilitlenme"dir. Diğerisi ise daha yaygındır ve bir süreç sonunda meydana gelir. Ani kilitlenmede yoğunlaşmadan ziyade zorlanma vardır, süreç sonunda kilitlenmede ise yoğunlaşma ve zorlanma beraber bulunur.

* Ani kilitlenme

Ani kilitlenme istisnadır. Çok az gerçekleşir ve doğrusu gerçekleştiğinde ise akıl kilitlenmesinden başka durumlara benzer. Psikolojik veya psikiyatrik vaka olarak değerlendirilir.

Ani kilitlenme "şok edici etkiler" karşısında meydana gelir. Şok etkiler insan iç dünyasını vurduğunda ruhi ve zihni dünya normal alışkanlıkları ve refleksleriyle mukavemet edemez. Şok etkiler karşısında akıl faaliyetlerini askıya alarak kendini muhafaza eder. Şok etkiler karşısında faaliyetlerini askıya alan akıl kendini etkiye kapatır. Etkiye açık halde bulunmadığı için etkinin gücü ne olursa olsun doğrudan bir zarar görmez.

Aklın şok etkiler karşısında faaliyetlerini askıya aldığı anda problem yaşamaz. Bu tavır aklın mahirane gerçekleştirdiği manevralarından biridir. Etkinin ağırlığı geçene kadar faaliyet göstermez veya etkiye karşı mukavemet edecek tarzda faaliyette bulunmaz. Etki geçtikten sonra faaliyetlerine devam eder. Şok etkilerin akıl üzerinde neticeleri olmayacağını söylemek kabil değildir. Fakat akıl faaliyetlerini askıya almakla kendini büyük oranda korumuş olur.

İstisna durumlarda akıl şok etkiler karşısında faaliyetlerini askıya almaz. Etkiye karşı mukavemet etmek ister ve faaliyetlerine gücü nispetinde devam etmeye çalışır. Ani kilitlenmenin gerçekleştiği nokta tam burasıdır.

Şok etkilerin bazıları aklın mukavemet etmek zorunda olduğu etkilerdir. Bazen de içinde bulunulan şartlar şok etkilere karşı mukavemet etmek için akli zorlar. Tüm bunlar akli şok etkilere karşı mukavemet etmek zorunda bırakabilecek güce ulaşamayabilir. Zira akıl şok etkilere karşı mukavemet etmemek konusunda ısrarlıdır. Ne var ki her insanın hayatında bir-kaç defa şok etkilere karşı aklın mukavemet etme çabasına girmesi mümkündür.

Akıl şok etkilere karşı mukavemet etme çabasına girdiği ve faaliyetlerini devam ettirmeye çalıştığı durumda etkiye karşı açık hale gelir. Şok etki doğrudan aklın bünyesine intikal eder ve bünyesine zarar verir. Aklın bünyesinin doğrudan zarar görmesi normal şartlarda sözkonusu olmaz. Fakat şok etkiler aklın bünyesine doğrudan zarar verecek kadar güçlü etkilendir.

Şok etki aklın bünyesine ulaştığında netice ne olur? Bu sorunun sorulması gereken bir noktadır burası. Zira şok etki aklın bünyesini vurduğunda akılda sadece kilitlenme meydana gelmez. Başka ihtimallerin meydana gelmesi de sözkonusudur.

Bu durumda aklın bünyesinin ağır zararlar görmesi mümkündür. Bünyenin ağır zararlar görmesi halinde psikiyatrik vakalar meydana gelebilir. Bu durumların aklın kilitlenmesiyle ilgisi yoktur.

Aklın kilitlenmesini gerçekleştirecek şok etkilerin hangi özelliğe sahip olması gerektiğini tespit etmeliyiz. Şok etkilerin bazıları insanı bir faaliyete sevk etmez. Mesela yakını ölen insanın karşılaştığı şok etki o insanı herhangi bir iş yapmaya sevk etmez. Kişiyi faaliyete sevk etmeyen şok etkiler aklın kilitlenmesini gerçekleştirmez. Zira bu durumda aklın faaliyet göstermesi ihtimali yok denecek kadar azdır.

Bazı şok etkiler insanı faaliyete sevk eder. Aklın kilitlenmesine sebep olanlar bunlardır. Bir işi yapmayı gerektiren şok etkiler, aklın faaliyetlerini o istikamete doğru sevk eder. Etki güçlü olduğu için aklın faaliyetleri o istikamete doğru savrulurken aynı zamanda tek faaliyet istikameti haline gelir. Bu şekilde oluşan hareket (faaliyet) mecrası aklın faaliyetini o istikamete kilitler.

Etkinin gücü meydana gelen faaliyet mecrasının dışında kalan tüm alanları (faaliyet ve hayat alanlarını) karanlığa gömer. Akıl diğer alanları göremez hale gelir. Zaten faaliyet mecrasından dışarı çıkma imkanı ve kudreti kalmamıştır.

Tek faaliyet mecrası aklın bünyesini çok hızlı şekilde değiştirir. Bünye o mecraya ayarlı faaliyet gerçekleştirmek istikametinde değişir. Kilitlenme gerçekleşmiştir.

* Süreç sonunda kilitlenme

Süreç sonunda kilitlenme ihtimali uzun bir zamana yayıldığı için kilitlenmenin başlangıcında fark edilmez. Aklın bünyesi dikkatlice tetkik edilmediği takdirde devamında da fark edilemeyeceği unutulmamalıdır.

Süreç sonunda kilitlenme ihtimalleri yukarda anlatıldı. Ani kilitlenme ihtimalinin dışındaki tüm kilitlenmeler belli veya belirsiz bir süreç neticesinde kilitlenmedir. Yukarda anlatılanların tamamı süreç neticesinde kilitlenmedir.

* Aklın kilitlenmesini çözme

Aklın kilitlenmesini çözmek için öncelikle kilitlendiğini kabul etmek ve nasıl bir kilitlenme içinde bulunduğunu teşhis etmek şarttır. En zor tarafı aklın, kilitlendiğini kabul etmesidir. Hakikaten aklın kendi bünyesinin kilitlendiğini kabul etmesi fevkalade zordur.

Aklın kilitlenmesinin alametleri şunlardır. Aklın kilitlenmesini çözmek için yapılması gerekenler; akli dinlendirmek, zekaya hürriyetini vermek, hayat alanını değiştirmek, düşünce alıştırmaları yapmaktır.

* Akli dinlendirme

İnsan zihni faaliyetlerinin çoğunu akıyla yapar. Akıl faaliyetlerinin durdurmak, zihni faaliyetleri tatil etmektir. Bunun pratikte mümkün olmayacağı ayrı bir konudur. Fakat mümkün olduğu takdirde de yapılmaması gerekir. Öyleyse akli dinlendirmekten kastımız nedir?

Aklın faaliyetlerini kilitlendiği alanda durdurmak veya askıya almak veya azaltmakla akıl dinlendirilebilir. Aklın kilitlenmesinin en önemli özelliği ilgili alanda (veya konuda) yoğunlaşmasıdır. Yoğunlaşma, hem dikkat itibarıyla hem de faaliyet itibarıyla dır. Aklın ilgili konudaki faaliyetleri azaltıldııkça görülecektir ki

dikkat ve akıl başka konulara yönelecektir. Dikkat ve aklın faaliyetleri başka konulara yöneldiği nispette aklın ilgili alandaki yoğunlaşması azalacak ve kilitlenme zaman içinde çözülmeye başlanacaktır. Aklın kilitlenmesini çözmek bu kadar kolaydır aslında fakat akli kilitlendiği alandan uzaklaştırmak fevkalade zordur. Formül basit fakat tatbikat zordur.

Aklın kilitlendiğinde bünyesindeki unsurlar kilitlendiği konuya ayarlı hale gelmiş olur. Aklın bünyesinin baştan sona değiştiğini söylemek kabil değildir ama faaliyet organizasyonunun değiştiği vakadır. Aklın bünyesindeki organize oluş ile faaliyetleri için organize oluşu birbiriyle yakından irtibatlıdır mutlaka. Fakat aynı bünye organizasyonu (burada sistem de denilebilir) farklı sayıda ve çeşitte faaliyet organizasyonunu gerçekleştirebilir.

48 Aklın faaliyet organizasyonu, faaliyet tarzıdır. Faaliyet tarzı, akli oluşturan unsurların ve malzemelerin kullanılabilirlik durumu ile ilgilidir. Aklın bünyesini teşkil eden bazı unsurlar çok önemli olmalarına rağmen faaliyette kullanılmazlar bazıları ise çok az kullanılırlar. Buna karşılık aklın bünyesinde çok önemli olmasa dahi faaliyetlerde sıklıkla kullanılanlar bulunur. Mesela mantık formları aklın bünyesinin teşkilinde çok önemli değildir ama faaliyetlerinde mutlaka bulunurlar.

Aklın kilitlendiğinde, kilitlendiği konunun özelliklerini ve malzemelerini faaliyetlerinde kullanmaya başlar. Kilitlenme uzun bir müddet sürerse, ilgili konunun özelliklerini ve malzemelerini, faaliyetlerinde vazgeçilmez malzemeler halinde kullanmaya başlar. Mesela o konunun mantık formlarını faaliyetlerinde sürekli kullanmaya başladığında başka mantık formları kullanmaktan uzaklaşmaya başlar. Bir alanın mantık formları hayatın tamamını taşıyacak güce sahip değildir. Akıl kilitlendiği alanın mantık formlarını diğer alanlarda da kullanmaya çalışır. Kilitlendiği alandan uzaklaşmasının zorluğundan birisi budur. Kilitlendiği alanın malzemelerini ve özelliklerini gittiği yere (alana) götüreceği için aslında alan değiştirmiş olmaz.

Aklın faaliyet organizasyonunun kilitlendiği konuya ayarlı hale gelmesi, aklın faaliyetlerinin o alandan uzaklaşmasını zorlaştıracaktır. Aklın faaliyet organizasyonunu değiştirmeden ilgili konudan uzaklaştırmaya çalışmak netice vermez. Faaliyet organizasyonunu (tarzını) değiştirmeden başka bir alana yöneldiği takdirde dahi kilitlendiği alanın özelliklerini oraya götüreceği için kilitlenme devam edecektir.

* **Zekaya hürriyet**

Kilitlenen aklın önemli bir faaliyet özelliği ise zekayı baskı altına almasıdır. Kilitlenen akıl bir alanda yoğunlaştığı için zekanın o alan dışında faaliyet göstermesine müsaade etmez. Başka bir ifadeyle zekanın aynı alanda faaliyet göstermeye başlamasıyla aklın kilitlenmesi tamamlanmış olur.

Aklın zekayı her zaman baskı altında tutma gücüne sahip değildir. Hakikaten aklın zekayı baskı altında tutabilmesi için zekanın belli bir seviyenin üstüne çıkmaması gerekir. Yüksek zekaların akıl tarafından baskı altına alınabilmesi imkansızdır. Aklın zekayı baskı altına alabilmesi için zekanın seviyesinin ölçüsü (standardı) yoktur. Zekanın seviyesinin aklın gelişmişlik seviyesi ve gücü ile mukayeseli olarak tespit edilmesi gerektiği unutulmamalıdır.

Yüksek zekaların akıl tarafından baskı altına alınamaması gerçeği, yüksek zekalarda aklın kilitlenmeyeceği manasına mı gelir? Hayır. Yüksek zeka sahibi insanlarda da akıl kilitlenmesi yaşanabilir. Zapt altına alınamayan zekanın aklın kilitlenmesini önleme imkanı var mıdır? Evet. Bu durumda akıl kilitlenmesi nasıl gerçekleşmektedir?

Aklın zekayı baskı altına alamadığı takdirde kendini zekaya (zekanın faaliyetlerine) kapatır. Zekanın faaliyetlerinden elde ettiği verimleri değerlendirmeye almaz ve umursamaz. Zeka faaliyetlerinden elde edilen verimlerin değerlendirilmediğini

gördüğünde bir müddet sonra faaliyetlerini yavaşlatır. Zeka ne kadar yüksek seviyeye sahip olursa olsun (dehalar hariç) aklın kilitlenmesini engelleyemez.

Aklın zekanın faaliyetlerine kendini kapatmadığı takdirde belli bir seviyenin üstündeki zekalar aklın kilitlenmesini engeller. Zekadaki bu güç aynı zamanda kilitlenmiş aklın çözülmesi için de işe yarar.

Aklın kilitlenmesini çözmek için zekayı hürriyetine kavuşturmak ve zekanın faaliyetlerinden elde ettiği verimleri değerlendirmeye almak önemlidir. Zekanın elde ettiği yeni verimleri değerlendirmeye çalışan akıl, kilitlenmenin dışında faaliyet göstermek durumunda kalacaktır. Zeka kilitlenmesi sözkonusu olmadığı için zeka farklı alanlarda faaliyet gösterecek ve verimler elde edecektir. Akıl bu verimleri değerlendirmek durumunda kaldığında faaliyet organizasyonunu değiştirmek sorunda kalır.

* Hayat alanını değiştirme

Aklın kilitlenmesi durumunda hayat alanlarının sayısı ve çeşitliliği artmayacağı, aksine hayat alanlarında daralmalar yaşanacağı vakadır. Aklın yoğunlaştığı (kilitlendiği) alana doğru akan hayat, diğer alanları zayıflatacağı gibi yeni hayat alanları açmak için çaba göstermeyecektir. Hangi alanda yoğunlaşma gerçekleşmiş ise hayat o alanda mutatlaşmaya başlayacaktır.

Birçok hayat alanının bulunması, hayat alanlarından birinin merkezi hüviyete sahip olmasına engel teşkil etmez. Akıl kilitlenmeye dahi insanın hayatında yoğunlaştığı veya önem verdiği bir alan vardır ve hayatını o alan üzerinden yaşar. Merkezi hayat alanının mahiyeti, hayat tarzını da oluşturmaktadır. Bu alanın özelliklerinin akıl üzerindeki (bünyesindeki) etkisi daha fazladır.

Merkezi hayat alanını değiştirmek ağır bir külfet getirmeyecekse onun değiştirilmesi aklın kilitlenmesinin çözümü için fevkalade bir yoldur. Akıl kilitlenmesi halinde zaten merkezi hayat alanı aklın kilitlendiği alandır. Merkezi hayat alanının değiştirilmesi

halinde aklın faaliyetlerini kilitlendiği alandan uzaklaştırma imkanı bulunur.

Hayat alanının değiştirilmesi halinde aklın kilitlenmesinin çözümleri daha kolay olur. Zira hayatın içinden gelen etkiler, zihni çerçeve de üretilen etkilerden daha kuvvetli olabilmektedir. İnsanın düşünce gücüyle bir işe karar vermesi ve o kararını sabırla uygulaması, hayatın zorlamasıyla alınmış bir karardan daha zayıf kalabilmektedir. Hayat insanı belli bir mecraya doğru iteklemeye başladığında o mecraya yönelmek kolay olacaktır.

* **Düşünce alıştırmaları**

Düşünce alıştırmaları, aklın kilitlenmesini çözmeye faydalı bir yoldur. Aklın faaliyet organizasyonunu ve alışkanlıklarını değiştirmeye katkısı olur. Özellikle de farklı alanlardaki düşünce alıştırmaları aklın kilitlendiği alandan uzaklaşmasına yardımcı olacaktır.

"Aklın kuvvetine hiçbir engel karşı duramaz."

M. Aurelius

AKLIN ALAN KİLİTLENMESİNİ ÇÖZME

Aklın alan kilitlemesi nedir?

Hayat alanı bir çok alt alandan meydana gelir. Hayat alanını oluşturan alt alanlar hem çeşit (mahiyet) olarak farklı ve çoktur ve hem de sayı olarak çoktur. Hayat alanının yaşanabilir bir alan olmasının sebebi ve belki de sırrı hem mahiyet olarak ve hem de sayı olarak birçok alt alandan meydana gelmesidir. Alt alanlardan herhangi biri (ne kadar önemli olursa olsun) yalnız başına hayat alanı haline gelirse hayatın ağırlığını taşıyamaz ve ciddi problemler çıkar.

Hayat alanını oluşturan alt alanların lüzumu, öncelikle hayatın ağırlığını taşıyabilmek bakımından gereklidir. Hayatın birçok boyutu vardır ve her boyutu bir alt alan karşılar. Dolayısıyla alanların fonksiyonları farklıdır. Bu anlamda bir alan, hayatın kendi ile uyumlu boyutunu taşıma gücüne sahiptir. Hayatın bir boyutu yanlış bir alana yüklenirse, o alan ne kadar güçlü olursa olsun taşıyamaz. Alt alanların gücü, fonksiyonlarında gizlidir çünkü.

Mesleki hayat alanının en bariz özelliği, para kazanılmasıdır. Paradan başka özelliklerinin de olduğu doğrudur ama genellikle para kadar önem arzetmez. Mesleki hayat alanının içine mesela duygu lüzumundan fazla yüklendiğinde (aşkı işe karıştırmak gibi) aynı hayat alanına birden fazla hayat alanının fonksiyonu ve ağırlığı yüklendiği için taşıyamayacak ve problem çıkacaktır.

Alan kilitlenmesi gerekleŖtiğinde hayatın anlamı o alanla ilgili ve sınırlı hale geldiği gibi idrak faaliyetleri de o alanda sıkıŖır. Hayatın tamamına ait konuların bir alanda tezahür etmesini beklemek veya bunu temin etmeye alıŖmak idrak kıvrımlarına ve kırılmalarına sebep olur.

Hayattaki alanların birbiriyle aynileŖtirilmesi gibi tek alana yönelmenin de sözkonusu olabileceğini unutmamak gerekiyor. Bu durum hayat tarzı ile ilgilidir. Hayat tarzı, hayat alanlarından (alt alanlardan) birinin mahiyeti ile sınırlı olarak geliŖtirilmiŖ olabilir. Bu durumda tüm alanlarda hayat aynı tarzda yaŖanacađı için alanlar arasındaki farklılıklar ortadan kalkar ve her alanın farklı verimleri elde edilemez hale gelir.

Alanların aynileŖmesinde alan kilitlenmesi ihtimali zayıftır. Fakat alan kilitlenmesi ile neticeleri aŖađı yukarı aynıdır. Buradaki farklılık aklın alan kilitlenmesi yaŖaması halinde bünyesinde meydana gelecek tahribatlar oluŖmaz.

*** Hayat alanının çok dar sınırlar içinde gerekleŖmesi**

Hayat alanının dar sınırlar içinde oluŖması halinde, aklın kilitlenmesi veya aklın alan kilitlenmesi birbirine karıŖır. Bu durumda daha önemlisi aklın küçük hacimde olmasından dolayı akıldaki kilitlenmeler ile aklın hacimsizliği de birbirine karıŖır.

Aklın hacimsizliği birçok konu ile karıŖtırılabilecek görüntüler üretir. Aklın hacmini tespit etmeden diğer konulara yönelmek yanlış teŖhislere sebep olabilir. Aklın hacimsizliği ise burada iŖlenecek bir konu olmadığı için kısaca temas ettik. (aklın hacimsizliği konusu "akıl" isimli eserimizde incelenmiŖtir.)

*** Fikri sabitler ve peŖin fikirler**

Fikri sabitler iki Ŗekilde oluŖabilmektedir. Birisi inançtan kaynaklanır diğer akıldan kaynaklanır. İnançtan kaynaklanan fikri

sabitler akıl ile ruh (iman) arasındaki ilişkinin konusudur ve burada o konuya girmek faydasızdır. Bu eserin çapı o konuyu taşımaz. Akıldan kaynaklanan fikri sabitler ise aklın alan kilitlenmesine sebep olabilmektedir.

Aklın fikri sabitlere sahip olması iki şekilde meydana gelir. Birincisi, aklın teşekkül sürecinde bünyesine yerleşen fikri sabitler, diğeri ise aklın bir konu hakkında göstereceği idrak faaliyetinin sonuna ulaşması ile gerçekleşir.

Aklın teşekkül sürecinde bünyesine yerleşen fikri sabitler, aklın faaliyete geçmesinden önce meydana geldiği için aklın derinliklerinde oluşacaktır. Bunlar aynı zamanda aklın teşekkülünden sonra akli faaliyetlerin malzemesini teşkil edeceği için akıl tarafından değerlendirmeye tabi tutulmayacaktır. Aslında ise akıl bunları değerlendirmesi lüzumunu fark dahi etmeyecektir.

54 Akıl, bünyesinde bulunan ve temel kurallar halinde kendini gösteren fikri sabitlerden idrak faaliyeti ile kurtulamaz. Zira idrak faaliyetini bunlarla gerçekleştirir ve bunlar olmadığı takdirde idrak faaliyetinde bulunamaz. Yoklukları aklın idrak faaliyetini akamete uğratan fikri sabitler, aklın kendilerini değerlendirmesine geçit vermez.

Bu durum insan zihninin (dar manada aklının) en ciddi handikaplarından biridir. İnsanın idrak faaliyetinde kullandığı malzemelerin birçoğunu idrak etmediği ilginç bir vakadır. İdrak edilmemiş fikirler (fikri sabitler) ile idrak faaliyetini gerçekleştiren insanların aslında idrak faaliyetini gerçekleştirmedikleri ve sadece düşündükleri anlaşılmaktadır. İdrak faaliyeti ile düşünce faaliyetinin temel farklılıklarından birisi budur.

Aklın bünyesinde bulunan fikri sabitleri ortadan kaldırması, aklın kendini inkar etmek gibi görünür. Hakikaten akıl, bünyesinde bulunan fikri sabitleri kendine rağmen ortadan kaldırmaya çalıştığında ve bunu başardığında dehşetengiz bir sarsıntıya maruz kalır.

Aklın bir konuda (veya alanda) fikri sabitlere sahip olması ani değil süreç neticesinde meydana gelir. Akıl herhangi bir konuda gerçekleştirdiği idrak faaliyetleri neticesinde o konuyu anladığına kanaat getirir. Bir konuyu "anlamış olmak" o konuda idrak faaliyetinin durmasına sebep olur. İdrak faaliyetinin durması, o konudaki idrak faaliyetinin ulaştığı en son noktanın sabitlenmesine sebep olur. Aklın sabitlendiği safha ve o safhada ulaştığı fikir, artık idrak faaliyetinin temel malzemelerini teşkil etmeye başlar. Peşin fikir, idrak faaliyetine konu olan değil, idrak faaliyetinde kullanılan fikirdir.

Aklın kendi faaliyetiyle ulaştığı peşin fikirler sağlam olur. Bunların sarsılması veya değişmesi fevkalade zordur. Zira insanın kendi zihni faaliyetinin (özellikle de akli idrak faaliyetinin) neticesinde meydana geldiği için insanın bundan vazgeçmesi kendini hakir görmesine yol açar. Kendini hakir görmek insanın katlanabileceği son durumlardan biridir.

*** Aklın bir alanda yoğunlaşması**

Aklın alan kilitlenmesinin en çok gerçekleşme biçimi bir alanda yoğunlaşmasıdır. Akıl kendi bünyesinden veya bünyesi dışından kaynaklanan sebeplerle bir alanda yoğunlaşabilir. Kendi bünyesinden kaynaklanan sebepler teorik veya pratik olabilir.

Aklın bünyesi dışından kaynaklanan sebepler akli bir alana yönlendirirler. İş hayatında yoğunlaşma, uzmanlık alanlarında yoğunlaşma akli bir alana yönlendirebilir. Aklın sürekli aynı konu ile ilgilenmesi yoğunlaşmasını gerektirmeyebilir de, aklın tüm imkanlarının bir alanda kullanılması yoğunlaşma ihtimalini kuvvetlendirir. Akıl dışındaki sebeplerle aklın bir alana yönelmesi halinde yoğunlaşma meydana gelirse ve bu durum uzun süre devam ederse alan kilitlenmesine sebep olabilir.

Aklın bünyesinden kaynaklanan teorik sebepler genellikle idrak faaliyeti ile ilgilidir. Akıl bir konuyu anlama noktasındaki ısrarını sürdürür ve konu ise girift bir mahiyet arzeder de uzun zamanını alırsa, o konu ile ilgili idrak faaliyeti yoğunlaşır ve zaman

içinde alan kilitlenmesine kadar uzanabilir. Aklın alan kilitlenmesinin gerçekleşme ihtimali en fazla olan durum budur.

Bir alandaki hadiselerin yoğunlaşması ile aklın faaliyetleri tabii olarak o alana yönelir. Bu durum tabii olduğu için aklın alan kilitlenmesine sebep olmaz. Zira akıl sürekli faaliyet yoğunluğunu hayatın akışına göre farklı alanlarda gösterebilmektedir. Fakat bir alanda cereyan eden hadiselerdeki çeşitlilik ve sayısal olarak çokluk aklın faaliyetlerini sürekli kendine çekiyor ve faaliyetlerini de yoğunlaştırıyor ise bu durumun uzun sürmemesi gerekir. Uzun sürdüğü takdirde aklın o alanda yoğunlaşması ihtimali kendini gösterir.

Bir alandaki hadiselerin yoğunluğundan dolayı aklın faaliyet yoğunluğu kazanmasının tabiliği, her ne kadar aklın alan kilitlenmesine sebep olmuyorsa da, kilitlenmeye sebep olduğunda da ağır bir kilitlenmenin meydana geldiğini tespit etmek gerekiyor. Zira kilitlenmenin temelinde suni bir zemin olmadığı için aklın kilitlendiğini fark etmek mümkün olmadığı gibi zaman içinde derinleşmesini de önlemek kabil olmayacaktır. Çok sık gerçekleşmeyen bu durum meydana geldiğinde ise çözümü zordur.

* **Aklın hayatı bir alana taşınması**

Aklın birçok sebeple tek bir alana yönelebilir. Sebeplerin bir kısmı kendi bünyesinden kaynaklanabileceği gibi kendi dışından da kaynaklanabilir. Özellikle duygulardan kaynaklandığı sık görülen durumdur.

Aklın bir alana gereğinden fazla yönelmesi halinde diğer alanlar ihtiyaç (daha doğru ifade ile lüzumlu) olmaktan çıkmayacağı için aklın o alanlarla da ilgilenmesi gerekecektir. Fakat akıl bir alana yöneldiğinden dolayı o alanlarla ilgilenemeyecektir. İlgilenebilmesi için diğer alanları da yöneldiği alana taşımak durumunda kalacaktır. Bu nokta aklın bir alanda yoğunlaşması ile hayatı bir alana taşınması arasındaki farklılığı ortaya çıkarır. Bir alanda yoğunlaşma halinde diğer alanları umursamaz.

Hayatın diğere alanları ile ilgilenmekten imtina etmeyecek olan akıl yöneldiği alandan da vazgeçmediği için diğere alanları yöneldiği alana taşımak gibi bir çözüm üretir. Böylece diğere alanlarla da ilgilenirken yöneldiği alandan dışarı çıkması gerekmediği için problem etmez.

Hayatın bir alana taşınması yoğunlaşması ve sıkışması demektir. Bu durum aklın alan kilitlenmesini meydana getireceği gibi aklın kilitlenmesini de meydana getirebilir.

* Bir alanın çok güçlenmesi

Hayatın bir alanının çok güçlenmesi girift problemler oluşturur. Güçlenen alan kendi merkezinde bir girdap oluşturarak hayat alanını kendi etrafında çevirmeye başlar ve vakumlar. Hayatın anlamından boyutuna, mahiyetinden çeşitliliğine, sebeplerinden hedeflerine kadar tamamını etkileyecek cinsten bir çökme meydana gelebilir.

Bir alanın aşırı güçlenmesi halinde aklın alan kilitlenmesinden başka neticeler de doğurur. Bu durum da zihni kilitlenme de gerçekleşir. Bu konu zihni kilitlenmede açıklandığı için burada kısaca temas edilmiştir.

* Menfi alan kilitlenmesi

Menfi alan kilitlenmesi bir alanın güçlenmesi ile meydana gelen durumun tersidir. Bir alanın güçlenmesi ile meydana gelen girdap tüm hayatı kendine doğru çekerken, bir alanın aşırı zayıflaması veya o alandan uzaklaşılması (nefret, korku, alerji gibi sebeplerle) halinde o alan hayatı iter. Burada alan kilitlenmesinde olduğu gibi dar bir alana sıkışma sözkonusu değildir. Bir alanın zihne ve akla kapanması anlamına gelir ki, o alandan kazanılabilecek verimler elde edilemez.

Menfi alan kilitlenmesi çok riskli ve önemli değildir ve her insanın hayatında mutlaka menfi alan kilitlenmesi vardır. Bu noktadaki problem, hayat için çok önemli bir alanda sözkonusu olmasıdır. Gerçekten bazı alanlar vardır ki, bu alanlarda menfi alan kilitlenmesi, müspet alan kilitlenmesi kadar önemlidir.

* Aklın alan kilitlenmesini çözme

Alan kilitlenmesinin teşhisi zordur. Özellikle insanın kendi kendine aklının alan kilitlenmesi yaşadığını teşhis etmesi daha da zordur. Bu kilitlenmenin çözülebilmesi için teferruatlı bir tespit yapılması gereği açıktır. Fakat bunun zorluğu karşısında kilitlenmenin çözülmesi daha da zor bir hal almaktadır.

İnsanın kendi aklının alan kilitlenmesini teşhis etmesi için çok ciddi bir özeleştiriyi yapması gerekir. Buradaki özeleştiriyi hem aklın bünyesine dönüktür ve hem de hayat alanını baştan sona taramayı gerektirir.

Her insanın hayat alanı diğerlerinden farklı olduğu için hayat alanını taramak mukayeseli bir yol ile kabil değildir. Hayat alanını taramak için mukayeseli bir yol kullanmak faydadan daha çok zarar getirebilir. Oysa ki mukayese genellikle faydalı bir metottür. Hayat alanının taranmasında bu metodun kullanılamaması işi daha da zorlaştırır.

Hayat alanının sıhhatli bir şekilde taranabilmesi için hayatın anlamından başlamak gerekir. Zira hayat alanının teorik merkezi "hayatın anlamı"dır. Hayatının anlamını bilen veya bunu doğru tespit edebilen insanın hayat alanını taraması kolaylaşır. Hayatın anlamını merkeze aldığı anda hayat alanının koordinat sistemini kurmak kabil hale gelir ve bu durumda alan taraması yapılabilir.

Aklın bünyesine dönük özeleştiriyi de hayatın anlamı ile ilgilidir. Akıl, hayatın anlamına dönük faaliyetlerde bulunmak durumundadır ve bu istikametini normal zamanlarda (bünyesi sıhhatliyen) yapar. Aklın bünyesini kontrol etmede yine aklın kendisi kullanılacağı için işin daha da zor olduğu açıktır. Bu sebeple hayatın anlamı aklın bünyesini kontrol için de ciddi bir ölçüdür.

İşin sırrı hayatın anlamındadır. İnsan hayatı nasıl anlıyor ve anlamlandırıyor ise bu istikamette kendine bir hayat alanı oluş-

turmuş demektir. Hayat alanı bu çerçevede gözden geçirildiğinde görülecektir ki bir alan veya bazı alanlar gereğinden fazla ağırlık ve fonksiyon kazanmışlardır. İşte teşhisin başlangıç noktası burasıdır. Geriye kalan konu, ağırlık kazanana alan ile aklın ilgilenme durumunun tespit edilmesidir.

Aslında alan kilitlenmesinin teşhisi zordur, çözülmesi değil. Fakat teşhisteki zorluk çözüme de yansımaktadır. Doğru ve derinliğine yapılabilen teşhis aynı zamanda çözümün yüzde doksanını oluşturur. Fakat yanlış teşhis (zira bir çok sebeple kilitlenme yaşanabiliyor) halinde çözüm zorlaşır.

* **Aklın bir alanda yoğunlaşması**

Aklın bir alanda yoğunlaşması ile meydana gelen alan kilitlenmesini çözülmesi, bu durumun ortaya çıkma biçimine göre farklılıklar gösterir.

* Aklın bünyesi dışından kaynaklanan sebeplerle meydana gelen kilitlenme halinde çözüm kolaydır. Zira bu durumda kilitlenme aklın bünyesinden kaynaklanmadığı için aklın başka alanlara yönelme imkanı daha fazladır.

Bu durumda aklın diğer hayat alanlarına yönelmesi veya yönlendirilmesi çözümü üretecektir. Fakat başka alanlara yönelmenin başlangıçta zor olacağı açıktır. Gerekirse akli bu noktada mecbur tutmak ve üzerinde baskı uygulamaktan imtina edilmemelidir.

Başlangıçta hayatın tadının kaçacağı ve bir bakıma anlamını kaybedeceği görüntüsü ortaya çıkabilir. Bu geçici bir durumdur ve aldanılmamalıdır.

Aklın kilitlendiği alandan çıkabilmesi için kullanılan güç, o alandan tamamen çıkmak gibi bir riski beraberinde getirebilir. Bu durum önemlidir ve menfi alan kilitlenmesine sebep olabilir. Bu sebeple alan kilitlenmesini çözmek için mesela hislerden

faydalanılması halinde sözkonusu alandan tiksinti duyacak kadar uzaklaşmayı gerektirecek duygu yüklenmesi doğru değildir.

* İdrak faaliyetinin yoğunlaşmasından meydana gelen kilitlenme hali en ciddi alan kilitlenmesidir. Zira bu tür alan kilitlenmesi aynı zamanda akıl kilitlenmesine de dönüşebilir. Akıl kilitlenmesi, aklın alan kilitlenmesinden çok daha ağır bir durumdur.

Aklın bir alandaki idrak faaliyetindeki ısrarı, alanın hayattaki önemine paralel olarak güçlenir. Alanın özellikle de hayatın anlamı ile ilgisinin olması durumunda aklın idrak faaliyetlerini bu alandan uzaklaştırmak ve yoğunluğunu azaltmak pek mümkün değildir.

Aklın her konuda üretebileceği çözümlerin kahir ekseriyeti, idrak faaliyeti ile kabildir. İdrak faaliyeti kilitlendiğinde aklın çözüm üretmesi bunun için çok zor ve hatta imkansızdır.

Aklın hayatın anlamını hakkıyla idrak etme imkanının olmadığı ve hayatın anlamını arama faaliyetinin neticesinin kainat genişliğine ve "yaratma" fiili derinliğine kadar ulaşabileceği düşünüldüğünde aklın bu arayışa güç yetirebilmesi kabil olmayacaktır. Hayatın anlamına dönük arayışın devam etmesi halinde şuur teşekkül etmemişse eğer hem aklın bünyesinin kilitlenmesi ve hem de alan kilitlenmesinin gerçekleşmesi kabildir. Bu durumda aklın alan kilitlenmesini çözmek profesyonel yardım almayı gerektirecek kadar ciddi ve önemlidir.

Aklın idrak faaliyetinden kaynaklanan alan kilitlenmesi her zaman bu kadar ciddi ve ağır bir durum olmayabilir. İdrak faaliyetinin yoğunlaştığı alan hayatın anlamı ile kesif bir ilişki içinde olmasa dahi hayat alanında ağırlığı varsa kilitlenme meydana gelebilir ve bu kilitlenmenin çözümü daha kolaydır.

Bu durumda dahi aklın idrak faaliyeti yoğunlaştığından dolayı aklın çözüm üretme imkanı olmayacağı için, kilitlenmenin çözümünü aklın dışında fakat insanın iç dünyasında aramak gerekecektir. İnsan iç dünyasında aklın faaliyetlerini yönlendiren başka unsurlarda bulunmakta ve bunlar aynı zamanda aklın

yöneldiği bir alandan çıkmasında da etkili olabilmektedir. Zeka ve duygu bu anlamda kullanılabilir iç alem imkanlarıdır.

Aklın idrak faaliyetinin yoğunlaşması ve netice alamaması durumunda kilitlenme ortaya çıkacağı için, mesela zekanın aklın dışındaki çıplak müdahalesi çözüm üretebilir. Zekanın serbest bırakılmasının ve akla mahkum edilmemesinin (bu mümkün değil zaten ama faaliyet imkanları elinden alınarak verimsizleştirmek mümkündür) gerekliliklerinden birisi budur. **(Aklı kullanma yollarında zekanın serbest bırakılması konusu incelenmiştir.)**

Aklın idrak faaliyetinin yoğunlaşmasından dolayı meydana gelen kilitlenme halinde akıl idrak imkanlarını da tamamen kullanamamaktadır. Mesela zekanın katkısından mahrum kalmaktadır. Zekanın bu tür akıl kilitlenmelerindeki en önemli katkısı, zekadaki tecrit kabiliyetidir. Tecrit mahareti konuyu kendi zemininden yukarı taşıma imkanına sahiptir. Zekanın kilitlenilen konuyu zemininden kurtararak yukarıya çekmesi halinde akıl konuyu anlamamış olsa dahi anladığı zannı ile yoğunluktan kurtulabilir.

* Faaliyet yoğunluğundan kaynaklanan kilitlenmede de aklın dışından kaynaklanan sebepler gibidir. Bir alandaki hadiselerin yoğunluğundaki artıştan kaynaklanan faaliyet yoğunluğunun çözümü akıldan ziyade hayattadır. Aklın buradaki durumu tabi bir tepkidir.

Bir alandaki hadiselerin yoğunluğunun fazla olması halinde yapılacak iki şey vardır. Ya o alandaki yoğunluğu azaltmak ya da o alanın hayat alanındaki ağırlığını azaltmak. Bu türden alan kilitlenmelerinin sebebi, bir alandaki yoğunluğun artmasından ibaret değil aynı zamanda o alandaki yoğunluğun artışına paralel o alanın hayat alanındaki ağırlığının aşırı derecede artması ile ilgilidir. Alandaki yoğunluk veya alanın hayat alanındaki ağırlığının azaltılması ayrı ayrı çözümdür.

Alandaki yoğunluğun azaltılması öncelikle yapılması gereken çözümdür. Zira alandaki yoğunluk azaltıldığında o alanın hayat

alanındaki ağırlığı zaten azalacaktır. Fakat alandaki yoğunluğun azaltılması kabil olmayabilir. Bu durumda ısrar edilmemeli ve zamana bırakılmalı fakat o alanın hayat alanındaki ağırlığınız azaltılması yoluna gidilmelidir.

*** Aklın hayatı bir alana taşınması**

Bu durum çok ağır bir kilitlenme meydana getirmeyeceği için çözümü kolaydır. Aklın bir alana yönelmesindeki sebeplerin tespit edilmesi gerekir öncelikle. Akıl herhangi bir alana yöneldiğini bilir ve bu yönelişle ilgili kendi kendine etkide bulunabilir.

Aklın kendine müdahale edebileceği bir durum olan bu kilitlenmede önemli olan yöneliş sebebini tespit etmektir. Yöneliş sebebini tespit ettikten sonra aklın diğer alanlara gereği kadar yönelmesini gerektirecek müdahalelerin yapılması zor olmaz.

*** Bir alanın çok güçlenmesi**

Bir alanın çok güçlenmesi ile ortaya çıkacak durum aklın alan kilitlenmesinden ziyade zihni kilitlenmeyi daha çok ilgilendirir. Zira bu durumda zihni kilitlenme daha çok meydana gelir. Bu sebeple bu konu zihni kilitlenme bahsinde incelenmiştir.

ZİHNİ KİLİTLENMEYİ ÇÖZME

Zihni kilitlenme hayat alanlarından birinin aşırı güçlenmesiyle meydana gelir. Güçlenen alan hayat alanı içinde bir girdap oluşturur ve hayatı ve hayat alanlarını kendine doğru çeker ve emer.

Hayat alanlarının dış cephesi ve iç cephesi vardır. Hayat alanı sadece dış dünyada varolan bir hayat çerçevesi değildir.

Dış dünyanın kendini kabul ettirişindeki tazyik ile beraber iç dünyanın imkanlarının buluşması neticesinde hayat alanı çerçevesi ortaya çıkar ki, dış dünyadaki hayat alanlarının her birine karşılık insan iç dünyasında bir yansıma meydana gelecektir. Bu anlamda hayat alanlarından birinin güçlenmesi sadece dış dünyada görünen hayat alanlarından birinin güçlenmesi olarak anlaşılmalı aynı zamanda iç dünyada meydana gelen hayat alanlarından birinin de güçlenebileceği farkedilmelidir.

Hayat alanlarından birinin aşırı güçlenmesi, dış dünyadaki imkanlara paralel olarak dış dünyadaki hayat alanlarından birinin güçlenmesi şeklinde ortaya çıkabileceği gibi iç dünyadaki imkanlara paralel olarak iç dünyadaki hayat alanlarından birinin güçlenmesi şeklinde de ortaya çıkabilir.

Hayat alanlarının tamamının güçlenmesi zihni kilitlenmeye sebep olmaz. Zihni kilitlenmeye sebep olan güçlenme, tek bir hayat alanının, diğerleri mevcut hacimlerini korurken veya zayıflarken güçlenmesi halinde ortaya çıkar. Zihni kilitlenmenin meydana gelmesi için ayrıca tek bir alanın aşırı derecede güçlenmesi şarttır. Normal seviyelerde kalan güçlenme zihni kilitlenmeyi meydana getirmez. Zaten zihni gelişme, genellikle bir hayat alanındaki gelişme (güçlenme) ile başlar ve buradaki gelişme

diğerlerini de tetikler ve güçlenmelerine sebep olur. Bu durum zihni gelişmenin normal seyridir.

Aslolan ruhi ve zihni dünyanın muvazene (denge) halinde bulunmasıdır. Hayatın tabii seyrinde insanın ruhi ve zihni muvazenesi vardır ve gelişmeler bu muvazeneyle paralel olarak seyreder. Hayatın bazı alanlarının sabitlenmesi ve bazılarının gelişmeye açık tutulması hallerinde dengenin bozulması ihtimali güç kazanır. Veya bazı alanlardaki yoğunlaşma ve diğerlerindeki ilgi ve dikkat zafiyeti dengenin bozulmasına sebep olabilir.

İnsanın ruhi ve zihni dünyasındaki muvazene, hayat alanlarının eşit değerde ve ağırlıkta olmasını gerektirmez. Zaten bütün hayat alanlarının eşit ağırlıkta olması dengelyi değil dengesizliğı davet eder. Hangi hayat alanının ne hacimde olması gerektiğı, insanın mizaç hususiyetleri ve hayat anlayışı (aynı zamanda hayat tarzı) ile ilgilidir.

64 İnsanın şahsiyeti doğrudan muvazene amilidir. Şahsiyet, mizaç ile dünya görüşünün orijinal bir terkididir. Şahsiyet sahibi olan insan ruhi ve zihni muvazenesinin dünya görüşü ile mizacının harmanlanmasından bir hayat üretecek ve kendi dışındaki hayatı umursamayabilecektir. Mesela insanların daha fazla para kazanmak için yalan söylemesi veya rüşvet alması gibi haysiyetsizce davranışlara girmeyecektir. Bu durumda fazla para kazanmaması sözkonusu olabilecek fakat maişetin temini dışında bunu problem de etmeyecektir. Oysa cemiyetin tek ölçüsünün para olduğu bir dönemde az para kazanan bir insanın şahsiyeti teşekkül etmemesi durumunda cemiyete karşı mukavemet edebilmesi mümkün olmayacak ve fazla para kazanamadığında ruhi ve zihni dengesi bozulabilecektir.

*** Dış dünyadaki hayat alanlarından birinin güçlenmesi**

Dış dünyadaki hayat alanlarından birinin aşırı güçlenmesi halinde hayat, o alana doğru akar. Güçlenmedeki şiddete paralel olarak hayat alanları daralır ve önce güçlenen alanın etrafında

dönmeye ve bir müddet sonra da onda erimeye başlar. Hayatın her alanı, kendi gerçekliğine sahip olduğu ve bu gerçeklikten vazgeçmeyeceği için sahibinden belirli bir itina ve zaman (emek) ister. Bunu göremediği takdirde kendini yokeder.

Hayatın güçlenen alan etrafında dönmeye başlaması, kendini koruma refleksiyle ilgilidir ve bu şekilde varlığını devam ettirebilme çabasını bir müddet gösterir. Hayatın anlamı, güçlenen alana nispetle oluşmaya başladığı için hayatın her alanı ve hayattaki her hadise güçlenen alana ayarlı bir hale gelecektir. Hayat bir müddet buna tahammül eder ama bunun süreklilik kazanması halinde her alan güçlenen alanının girdabında kaybolur.

Bir alanın tüm hayatı kendi sınırları içine çekebilmesi ve kendinde taşıyabilmesi için tüm hayat alanlarının enerjisinin toplamına denk enerjiye sahip olması gerekir. Zaten diğer alanları kendine çekerken o alanların enerjisini de sömürür ve kullanır.

Tüm hayat tek alan tarafından emilir fakat enerjileri veya enerji kaynakları o alan tarafından kullanılamazsa hayat kendi içine çöker.

Hayatın alanlarından biri veya birkaçının diğerlerine göre güçlü olacağı veya güçlenebileceği ihtimali hayatın normal akışına aykırı değildir. Önemli olan hayatın dengede bulunması ve dengenin muhafazasıdır. Hayatın dengesini bozmayacak oranda hayat alanlarının güçlenmesinde zihni kilitlenme meydana gelmez.

Hayat alanlarından birinin aşırı güçlenmesi halinde diğer alanlar ya o alan etrafında toplanır ve varlığını ona nispetle devam ettirir ya da yok olur. Bu sonuçlardan hangisinin gerçekleşeceğini güçlenen alanın güçlenme derecesi tayin eder.

Yeterince güçlenen alan, tüm hayatı yokeder ve yalnız başına kalır. Mesela aşk insanı mecnun yapar ve hayatta Leyla'dan başka hiçbir varlık ve aşktan başka hiçbir alan kalmaz.

Bir alanın güçlenmesi bu seviyeye kadar çıkmazsa, diğer alanları kendi merkezinde toplar ve o alanlara kendisi anlam ve

fonksiyon yükler. Mesela aşka kadar ulaşmayan fakat yoğunlaşan sevgi de durum böyledir.

Dış dünyadaki hayat alanlarından birinin güçlenmesi genellikle o alandaki imkanların artması ile meydana gelir. İktidar ve servette bu durum net bir şekilde kendini gösterir. Bir alandaki imkanların artması, hayatın o alanda kolay yaşanabilme yolunu açtığı gibi zevki de o alana taşır. O alandaki gücün de artacağı hatırlanırsa, hayatın o alana doğru akması için tüm sebeplerin ve şartların meydana geldiği anlaşılır. İmkanların artmasını sadece fizik dünya ile sınırlı anlamamak gerekir. İnsanın bir konudaki zihni gelişmesi de (bir alanda uzmanlaşması) imkanlarının artması manasına gelir. Bu noktadan bakıldığında dış dünyadaki hayat alanının güçlenmesinin ruhi ve zihni dünyadaki gelişmelerle doğrudan ilgisi olduğu fark edilir. İnsan iç dünyasındaki imkanların artması dış (fizik) dünyadaki imkanların artmasını tetikleyebilir ama yalnız başına şart kılmaz.

* İç dünyadaki hayat alanlarından birinin güçlenmesi

İç dünyadaki hayat alanlarından birinin güçlenmesi mümkün olduğu gibi hayat alanları dışında bazı özelliklerin güçlenmesi de aynı neticeyi doğurabilir.

İç dünyadaki hayat alanları her iç alem unsurunun bir hayat alanı üretmesiyle oluştuğu gibi birkaç iç alem unsurunun müşterek hayat alanları üretmesiyle de mümkündür. İç dünyadaki en geniş hayat alanları zihni ve ruhi "zemin"lerdir. Düşünce zemini, gerçeklik zemini, mana zemini ve ahlak zemini iç dünyadaki hayat alanlarının en geniş çerçeveye sahip olanlarıdır.

İnsan iç dünyasındaki zeminler konusu başlıbaşına incelenmesi gereken bir alandır. Bu konu "insandaki zeminler" isimli eserimizde müstakil olarak tetkik edilmiştir.

Düşünce zemini en geniş zemin olup diğerlerinin de altyapısını oluşturduğu için güçlenmesinde bir tehlike yoktur. Zira bu zeminin güçlenmesi diğerlerinin aleyhine bir durum oluşturmaz.

Diğer zeminlerden herhangi birinin aşırı güçlenmesi halinde zihni kilitlenmenin meydana gelmesi ihtimali bulunmaktadır. Zira diğer zeminlerin tamamı bir biri ile denge halindedir ve birinin güçlenmesi diğerlerinin aleyhine bir durum oluşturabilir. Tamamının güçlenmesi durumunda dengenin bozulmayacağı vakadır ve bu durumda zihni ve ruhi gelişmeden bahsedilebilir. Kilitlenme sözkonusu olmaz.

İç alem unsurlarının insan iç dünyasında taşınması gereken ağırlık oranları dengenin ve düzenin temini ve devamı için önemlidir. İç alem unsurlarından birinin diğerleri ile paralel olarak gelişmemesi durumunda veya diğerlerinin onun seviyesine gelememesi durumunda aşırı güçlenme veya diğerlerinin aşırı zayıf olması hali ortaya çıkabilir.

Mesela kişideki zeka potansiyeli çok yüksektir fakat akıl zekaya paralel olarak gelişmemiştir. Bu durumda zekanın güçlenmesinden bahsedilemez ama akıl zekanın seviyesine uygun bir bünyeye sahip olmadığında zekanın aşırı güçlülüğünden (güçlenmesinden değil) bahsedilebilir. Veya zekaya nispetle aklın zafiyetinden bahsetmek gerekir.

Gerçeklik zemininin aşırı güçlenmesi ve insan iç dünyasını hakimiyeti altına alması durumunda insanın hayata ve varlığa karşı bakışı ve anlayışı bu zemine oturacaktır. Gerçeklik zemini içinde yaşanan cemiyetin organize ettiği hayata intibak etmeyi gereğinden fazla teşvik edecek ve hatta insanı buna mecbur edecektir. Cemiyetin organize ettiği hayatın hastalıklarla ve yanlışlarla dolu olması halinde bu durumun kişiyi yanlış bir hayat tarzına itekleyeceği unutulmamalıdır.

Cemiyeti teşkil eden insanların kahir ekseriyetinin para kazanmak için her yolu mubah görmeye başladığı günümüzde bu durumun ne kadar vahim olduğu anlaşılacaktır.

Yalan üzerine kurulan hayata intibak etmeyi "gerçekçilik" olarak tanımlayan akıl formatlarının meydana geldiğini anlamak için cemiyetin tesirlerinden biraz uzaklaşmak gerekiyor.

Gerçeklik zemininin aşırı güçlenmesi durumunda insanın ruhi ve zihni dünyasındaki denge nasıl bozulur? Cemiyetin ürettiği hayata nispetle dengenin bozulmayacağı vakadır. Fakat buradaki muvazene fert ile cemiyet arasındaki muvazenedir ve insanın iç dünyasındaki muvazene sadece fert ile cemiyet arasındaki muvazene değildir. İnsan iç dünyasındaki muvazenenin cemiyetten müstakil bir yönü vardır ve onun muhafaza edilmesi gerekir. Bu çerçevede gerçeklik zemininin tüm hayatı kuşatacak kadar büyümesi ve güçlenmesi halinde mesela mana zemini (anlam dünyası) zafiyete uğrayacak ve fonksiyonsuz hale gelecektir.

68

Mana zemininin (anlam dünyasının) fonksiyonsuz hale gelmesinin tabii neticelerinden birisi duyguların derinliklerini kaybetmesi ve gerçekliklere ayarlı hale gelmesidir. Mesela karşı cins ihtiyacının hissi derinliğini kaybederek cinsel obje haline gelmesini çabuklaştırır. Karşı cins ihtiyacının hissi derinliği insandaki mana zemini ile ilgilidir ve gerçeklik zemini dışındadır. Gerçeklik zemini hayata ve insan iç dünyasına hakim olduğunda karşı cins ihtiyacı cinsel ihtiyaç haline gelir ve bir saatlik beraberlikle sınırlanır. Bir saatlik beraberlik mutlak hale geldiğinde ve müessesesi teşkil edildiğinde ortaya çıkan netice "fahişelik"tir. Fahişelik hem erkek için ve hem de kadın içindir.

İç alem mekanizmalarından birinin aşırı güçlenmesi de zihni kilitlenmeyi meydana getirebilir. Bu anlamda duygunun özel bir yeri vardır. Duygunun aşırı güçlenmesi halinde zihni kilitlenme riski vardır.

*

İç alemde bulunan zeminler, unsurlar ve mekanizmalar zihni kilitlenmeye sebep olabilir.

* Dehalardaki kilitlenme

Dehalarda veya yüksek zeka sahiplerinde meydana gelen zihni kilitlenme ilginçtir. İdrak keskinliği ve derinliğinden kaynaklanan insanların anlamadıklarını anlama imkanı yüksek zeka sahiplerini öyle bir mecraya sürükler ki, kişi kendinin her şeyi anladığını ve diğerlerinin hiçbir şeyi anlamadığını vehmetmeye başlar. Sahip oldukları istidat ya da ilgi alanları idrak faaliyetlerinin istikametini ve konusunu tayin edeceğinden, insanı, varlığı ve hayatı bu istikamette anlayacak ve anlamlandıracaktır. Dehalardaki idrak derinliği o kadar fazladır ki, hangi konuda idrak faaliyetinde bulunuyorsa (genellikle istidat alanındadır) o alanda hakikatin tezahürlerine ulaşma imkanı vardır. Bu sebeple idrak ettiğini izhar ederken, iddialıdır ve iddiasında ısrarlıdır.

Varlık garip bir sarmal içindedir ve hangi varlık çeşidinden bakılırsa bakılsın keskin bir göz (mesela deha) varlığın özüne o noktadan inebilir. Bu sebeple durduğunuz yer hakikati gördüğünüz yer olduğu için, o yerin hakikatin ta kendisi olduğu vehmi kendini gösterir.

Dehalardaki idrak keskinliği nokta derinleşmeyi mümkün kıldığı için idrak çevreye dağılmadan ve konsantrasyonunu bozmadan varlığın özüne doğru düz bir istikamette yol alabilir. Normal insanlarda idrakin derinleşmesi, genişlemesi ile mümkün olduğu için nokta derinleşme gerçekleşmez veya gerçekleşmesi zor ve azdır. Hakikatin derinlerde olduğuna dair deha kanaati doğrudur. Dehalar nokta derinleşmeyi gerçekleştirebildikleri için ulaştıkları noktada (derinlikte) gördüklerini hakikat zannederler ve tüm varlığı ve hayatı o merkezde açıklamak gayretine girerler.

Dehalar hazır olan bilgiye itimat etmezler ve özellikle de başkalarının ürettiği bilgiye karşı itimatsızlıkları hat safhadadır. Kendilerinden başkalarının ürettiği bilgidaki sahibinin kokusunu derhal alırlar ve bu kokuya asla dayanamazlar. Bilirler ki, bilgi, onu üreten sahibinin damgasını taşır. Dehalar ise başkasının malına (fikrine) sahip çıkmazlar.

Dehalardaki mülkiyet kavrayışı, kazanmaya ayarlı değil, üretmeye ayarlıdır. Aslında sahip olmak üretmekle mümkündür ve bu saf mülkiyettir. Dehalar arizi mülkiyete itibar etmedikleri için sahip olmayı istediklerini üretmek isterler. Bu sebeple itibar ettikleri bilgi, ürettikleri bilgidir. Her dehanın tüm varlığı yeniden üretmeye çalışması (açıklaması ve anlamlandırması) bu sebeptedir. "Her şeyin teorisi" türünden iddialı ifadelere rastlamak bunun tipik örneklerinden biridir.

Dehalar başkalarının ürettikleri bilgi ve fikirlere itibar etmezken, kendi ürettikleri bilgi ve fikirlere tüm insanlığın inancını talep ederler. Çünkü kendilerinin hakikate ulaştıkları kanaatine sahiptirler. İlginçtir ki, hakikate sadece kendinin ulaştığına inanmaktadır.

Bu bir zihni kilitlenmedir. Dehalarda zihni kilitlenme oranı yüksektir. Fakat hiç kimse bir deha karşısında (özellikle de hakikati bulduğunu düşünen bir deha yeni bir ideoloji ya da felsefe üretmiştir) zihni kilitlenme yaşadığını söylemek cüretini gösteremez veya yanlışlıkla söylerse eğer asla onu açıklayamaz. Zira deha, içinde bulunduğu durumu o kadar harikulade bir kompozisyonla açıklar ki, o kişi dehanın müridi olarak evine döner.

* İktidar sahiplerindeki kilitlenme

Hayatta büyük imkanlara sahip olan kişilerin zihni kilitlenme ihtimali daha fazladır. İktidar sahiplerinin zihni kilitlenmeyi yaşamayanları çok nadir çıkar.

Zihni kilitlenmeyi yaşamaması gereken ilk liste aslında siyasetçiler ve devlet adamlarıdır fakat en riskli alan bu alandır. İktidar sahiplerinin zihinlerinin kilitlenmesinin zararı tüm millete ve devlete olduğu için kendilerini sürekli kontrol altında tutmaları gerekmektedir.

İktidar sahibi olmakla, hayatın bir alanı güçlendiği gibi bu alan diğer alanları da güçlendirir. Zihni kilitlenmede güçlenen alanın diğer alanları yok etmesi veya etkisizleştirilmesi sözkonusudur.

Fakat iktidar sahiplerinde güçlenen alan diğer alanları yoketmez aksine güçlendirir. Bu durumda zihni kilitlenmenin özel bir türü ortaya çıkar.

İktidar sahiplerindeki zihni kilitlenme bir anlamda metot kilitlenmesi olarak açıklanabilir. Normal zihni kilitlenme ile ortak yönü, bir alanın güçlenmesinden kaynaklanıyor olmasıdır. Güçlenen alanın diğer alanları yoketmemesi ve aksine onları güçlendirmesi, hayatın bir alana sıkışması sonucunu doğurmaz. Fakat iktidar olmakla güçlenen alanın metodu, diğer alanlara da sirayet eder. Güçlenen alanın diğer alanları güçlendirmesi, kendi metodunun diğer alanlarda da işe yaradığını görmesi veya bunu talep etmesindedir.

İktidar sahiplerinin hayat alanlarının daralması sözkonusu olabilir. Normal insanlar gibi hür değildirler ve hayatı istedikleri gibi yaşama imkanından mahrumdurlar. Bu anlamda hayat alanlarının bir kısmının ortadan kalktığı bir kısmının ise daraldığı ve neticede toplam hayat alanının küçüldüğü doğrudur. Fakat bu durum bir alanın güçlenmesi ile diğer alanları yoketmesi anlamına gelmemekte, iktidar olmanın risklerine karşı geliştirilen tedbirlerden dolayı hayat alanı daralmaktadır. Bunun ikisi aynı şey değildir.

İktidar sahibinin, iktidar olduğu alandaki güçlenmeye paralel olarak ortaya çıkan hayatı yaşama tarzı, diğer alanlara da sirayet edecektir. En azından kişi diğer alanlarda da aynı hayat tarzının cari olmasını talep etmeye başlayacaktır. Genellikle bu mümkün olacak ve kişi tüm alanlarda aynı hayat tarzı ile yaşamaya başlayacaktır.

Başbakanın bakanlar kurulundaki otoritesini evinde veya dost meclisinde ortaya koymaya çalışması bu tür bir durumdur. Çocuklarına karşı şefkatli olması veya dostlarına karşı kadirşinas olması gereken insanın, bakanlar kurulu toplantısındaki tavrını evde veya dost meclisinde kuşanması tarz (metot) kilitlenmesidir.

Zihni kilitlenme çözümleri

* Genel olarak zihni kilitlenmeyi çözme

Hayat alanlarından birinin güçlenmesi, istenmeyen bir durum değildir. Tüm alanların güçlenmesi daha ziyade arzu edilir ama birinin veya birkaçının güçlenmesi ise reddedilecek bir durum değildir. Problem, alanlardan birinin güçlenmesinin hayatın dengesini bozacak dereceye ulaşması ve diğer alanlara zarar vermeye başlamasıdır.

Güçlenen alanı zayıflatmaya çalışmak doğru değildir ve böyle bir şey yapılırsa, kazancı çöpe atmak gibi abestir.

72 Yapılması gereken şey, güçlenen alanın imkanlarından faydalanarak diğer alanları da güçlendirmeye çalışmak ve hayatın dengesini bu şekilde kurmaktır. Güçlenen alanın imkanlarından diğer alanlar lehine faydalanmak bir çok ihtimalde gerçekleştirilebilir.

Güçlenen alanın imkanlarından diğer alanları güçlendirmek için faydalanmak kabil değilse yapılması gereken şey, diğer alanları güçlenen alanın etkisinden (ki bu durumda zararlı bir etkidir) korumaktır. Gerekli dikkat ve itina gösterildiğinde diğer alanların korunması imkanı bulunabilir.

Diğer alanları güçlendirmek başka bir yoldur. Güçlenen alanın imkanlarından bu maksat için faydalanılamasa dahi, diğer alanların başka biçimlerde güçlendirilmesi kabildir. Her alanın aynı güçte olması zaten gerekmez. Her alanın, hayatın dengesini kurmak için gereken güce ulaştırılmaları kafidir.

* İktidar sahiplerinin zihni kilitlenmesini çözme

İktidar sahiplerinin zihni kilitlenmelerini çözmek zordur. Zira bu insanların zihni kilitlenmelerini çözmek için gerekli olan şartları hayatlarında üretmek imkansız gibidir. İktidar sahipleri öncelikle zihni kilitlenme yaşadıklarını kabul etmeye meyletmezler.

İktidar sahipleri zihni kilitlenmelerini çözmek için, normal insan olarak normal insanların arasına karışmalı ve normal insanlarla normal insan olarak (normal insan gibi değil, bizzat normal insan olarak) yaşamalıdır. Fakat bunu uygulamak çok zordur ve bu zorluk sadece iktidar sahiplerinden kaynaklanmamaktadır. Normal insanlar, iktidar sahiplerini yanlarında gördüklerinde onların normal insan olarak yaşamalarına müsaade etmemektedirler. İktidar sahiplerinin kendilerden kaynaklanan problemlerle halkın bu yaklaşımından kaynaklanan problemler toplandığında ne kadar zor bir uygulama olduğu anlaşılabilir.

Osmanlı sultanlarının tebdili kıyafet yaparak halkın arasına katılmaları, halkın ne düşündüğünü ve neler talep ettiğini öğrenmek maksadına matuf olduğu gibi aynı zamanda zihni kilitlenmelerini çözmeye katkıda bulunmaktadır. Bu anlamda güzel bir örnektir fakat bu günün dünyasında hiçbir devlet adamının tanınmamak gibi bir imkanı olmadığı açıktır.

Fakat çağın imkanlarından faydalanarak makyaj ile kılık değiştirme yolunu tercih edecek devlet adamı var mıdır bilinmez.

Neticede iktidar sahiplerinin periyodik şekilde, normal insan olarak, normal insanlar arasında yaşamaları için formüller üretmek gerekir. Zihni kilitlenmelerinin çözümünün başka bir yolu yoksa eğer bu formüllerin mutlaka ve derhal üretilmesi şarttır.

* Dehaların zihni kilitlemesini çözme

Dehaların zihni kilitlemelerinin çözümü yoktur. Başka bir ifadeyle söylemek gerekirse, çözüm bulunsa dahi dehalar böyle bir problemi kabul etmeyecek ve dinlemeyeceklerdir. Dehaların problemlerini çözme imkanı başka insanlarda yoktur. Çözümü varsa, o çözümü yine dehanın kendisinin üretmesi veya bulması gerekir. Bundan dolayı dehalara söylenecek söz yoktur.

"Aklın ve dirayetin ak saçlıları
gibi, fakat yüreğin masum
çocukları gibi olsun."

Schiller

AKLI ATALETTEN KURTARMA

* Aklın ataletinin teşhisi

Hayatın belirlenmiş bir çerçevede yaşanmaya başlanması ile akıl aynı faaliyetleri tekrar etmeye başlar ve itiyatlar oluşturur. Belirlenmiş çerçevede yaşanan hayatın uzun süre devam etmesi ile aklın faaliyetlerini sınırlayarak itiyatlar oluşturması yerleşik hale gelir ve otomatik bir çalışma düzeni oluşturur.

Hayatın belirlenmiş çerçevede yaşanması, faaliyetlerin mutad bir hale gelmesidir. Rutin hayat diye ifadelendirilen günlük hayatın aynı hareketlerin tekrarı şeklinde sürüp gitmesinde bir mahsur olmadığı kabul edilebilir. Fakat hayatın tamamının mutad hale gelmesi akıl için problemlerin başladığı noktadır.

75

İnsanın hayatında yeni hadiselerin meydana gelmemesinden veya insanın yeni alanlara yönelmemesinden kaynaklanan bu durum aklın çalışmasını yavaşlatır. Yeni varlık ve vakıalara muhatap olmamak, aklın kavrama faaliyetini büyük oranda askıya alır ve faaliyetlerini tekrar eden şekli belirlenmiş itiyatlar halinde yapmasına sebep olur.

Aklın itiyatları ile insanın itiyatlarını birbirine karıştırmamak gerekir. Aklın itiyadı kavrayış itiyadıdır, insanın itiyadı davranış itiyadıdır. Kavrayış itiyadının davranış itiyadına kaynaklık etmesi dahi bu ikisinin aynı olduğu anlamına gelmez.

Hayatın aklın itiyatlarıyla yaşanmaya başlanması, aklın bakışını ve görüşünü kaldırır ve insanı biyolojik gözün görmesi ile iktifa eder hale getirir. Eşya ve hadiselerle aslında aklın bakışı ile

bakar ve onun gözü ile görürüz. Akıl gözü biyolojik gözün bakışına ve gördüğüne itimat etmez. Zira varlık ve vakıaların biyolojik gözün gördüğünden farklı olduğunu aklın bakışı ile bilir ve anlarız.

Akıl gözünün beden (biyolojik) gözünden daha önemli olduğu konusu amalarda (körlerde) müşahede edilebilir. Amaların hayatı yaşaması mümkün olabilmekte fakat mesela delilerin hayatı yaşaması mümkün olamamaktadır.

Akıl, faaliyetlerini itiyat haline getirir ve sadece itiyatları ile faaliyette bulunmaya başlarsa dış dünya beden gözüyle görülme-ye başlanır ki, beden gözünün gördüğü ise sadece iki boyutlu resim veya üç boyutlu heykelden başka bir anlam taşıyamaz olur. Mesela insanları beden gözüyle görmek onları film figüranları olarak seyretmek gibidir. İstirap çeken film icabı ıstırap çektiği için bir anlam ifade etmez veya bu anlam kavranmaz.

76

Akıl itiyatlarıyla sınırlı hale geldiğinde dış dünyadaki ses, beden kulağı ile duyulur hale gelir. Akıl sağırlaştığı için dış dünyadan gelen çığlık, yüksek desibellik bir sesin rahatsız ediciliğinden başka bir anlam taşıyamaz ve insanı en fazla gürültü kirliliği ile mücadeleye sevkeder.

*

Aklın faaliyetlerini itiyat haline getirmesi zannedildiği gibi basit ve sade bir hayat süren insanlarda meydana gelmez her zaman. İş gereği sürekli farklı hadiseler yaşayan ve yeni insanlarla karşılaşan karmaşık bir hayata sahip kişide de akıl itiyatlarına mahkum olabilir. Basit ve sade bir hayat yaşayan insanlardakinden daha az ihtimal olsa veya gerçekleşmesi daha uzun sürse dahi karmaşık bir hayat süren insanların hayatında da meydana gelebildiği müşahede edilmeyen bir hadise değildir.

Girift bir hayat yaşayan insanların hayatının mutata hale gelmemesi, aklın faaliyetlerini mutataştırmayacağı zannını doğurur. İnsan faaliyetleriyle aklın faaliyetlerinin mahiyetini aynıleş-

tirmekten doğan bu yanlış anlama, ayrıca bir atalet sebebidir. Girift bir hayatı olan insanın sürekli dikkatli ve canlı olması aklın ataletini önlemeye kafi değildir.

Aklın ataleti, sahibinin yaşadığı hayatta sürekli aynı insanlarla muhatap olması ve aynı olaylarla karşılaşmasından kaynaklanmaz. Yaşanılan hayatın mahiyetinin aynı olması ile ilgilidir. Gizli servis elemanının her gün farklı olaylar yaşıyor olması akli atalete düşmekten alıkoymaz. Olaylardaki farklılık özdeki farklılıktan kaynaklanmıyorsa aklın atalete düşme zamanı gelmiş demektir. Zira dış dünyadaki olayların farklılığı iç dünyadaki kuralların farklılığı anlamına gelmiyor her zaman. Bir mesleğin icrası olarak düşünüldüğünde ne kadar farklı olay yaşanır yaşınsın bu durum aklın bünyesini zorlamıyorsa, mesleki itiyatlar oluşabiliyor ve bu itiyatlar aklın faaliyetlerini çeşitlendirmek gibi ataleti önleyici bir fonksiyon kazanamayabiliyor.

*

Aklın atalete düşmesinin en büyük sebebi, yaşanılan hayatın akli faaliyette bulunmak zorunda bırakmamasıdır. Başka bir ifadeyle karşılaşılan olaylar aklın itiyatları ile yaşanabilen cinsten olduğu takdirde akıl atalete düşmekten kurtulamıyor. Doğrusu aklın ataletten kaçınmak gibi bir çabası da yoktur.

Aklın bir konuda faaliyette bulunması ile faaliyette bulunmak zorunda olması farklıdır. Akıl herhangi bir konuda faaliyette bulunurken, mevcut bünyesini zorlamıyorsa itiyatlarıyla devam etme imkanı bulunmaktadır. Fakat bir konuda faaliyette bulunmak zorunda kalıyorsa genellikle itiyatlarıyla gerçekleştirebileceği faaliyetlerin ötesine geçmek noktasına gelmektedir.

*

Aklın atalete düşmesinin bir diğer sebebi de yaşanılan hayatın yoğunluğu ile ilgilidir. Yoğunluğu aklın taşıyamayacağı kadar fazla olan bir hayat akli yorar. Akıl yorulduğunda dinlenmek için faaliyetlerini mutattırır ve nihayetinde itiyatlara döndürür.

Bu durum diğerlerinden farklıdır. Akıl yorulduğunda kendini koruma refleksi ile hareket edecektir. Kendini koruma refleksi, bünyesini korumak için faaliyetlerini korumayı ve faaliyetlerini korumak içinde onları itiyat haline getirmeyi gerekli kılar. Aklın kendini koruma refleksi güçlü olduğu için en dayanıklı itiyatları bu durumda kazanır.

Bu itiyatlar normal faaliyette bulunma alışkanlıklarından ziyade savunma mekanizmaları halinde organize olurlar. Diğer itiyatlardan mahiyet olarak da farklıdırlar. Akıl bu ihtimalde ataletle düşmekten ziyade savunma durumundadır. Bunun atalet olarak nitelendirilmesi, atalet halindeki faaliyet biçimi ile aynı durumda olmasındandır. Neticeleri itibariyle aynı, mahiyetleri itibariyle farklıdır.

Savunma refleksini, bünyesine dönük bir tehdit ile besleyen akıl, tehlikeye karşı direnmek yerine kendini otomatığe alır. Bu durum aslında aklın direnmekten kaçınmasıdır ama bünyesini korumanın en kolay yoludur. Mücadele etmektense mevcut bünyesine kapanıp faaliyetlerini daha önce test ettiği itiyatlar haline getirmek hem kolay bir yoldur ve hem de daha az risklidir.

*

Aklın ataleti ile ilgili esas problem, ataletle düştüğünü tespit ve teşhis etmektir. Doğrusu aklın ataletle düştüğünü tespit etmek insan için kolay değildir. Aklın durumunu akıl ile değerlendirmek zor bir iştir ve insan kendi aklı ile ilgili teşhisler yapmak ve kararlar vermek durumunda kaldığında hayatının en zor işlerinden birisi ile muhatap olmaktadır.

Hayatın mutatlaşması durumlarında aklın ataletinin teşhisi kendiliğinden ortaya çıksa ve bu durumun teşhisi için ayrıca çaba gerekmesede dahi, hayatın mutatlaşmadığı durumlarda aklın ataletinin teşhis edilmesi fevkalade zordur. Kaldı ki, hayatın mutatlaşması durumunda dahi aklın ataletle düştüğünü değil de her nedense hayatın tekdüzeliğinden şikayet eden insanlar bu durumda dahi aklın ataletle düştüğünü teşhis edememektedirler.

İşleri gereği sürekli yeni olaylar yaşayan ve yeni insanlarla muhatap olan insanların, akıllarının atalete düştüğünü teşhis etmesi veya bu durumu kabul etmeleri çok istisnadır.

* **Aklı ataletten kurtarmak**

Hayatın mutata oluşu aklın faaliyetlerini mutata hale getiriyor mutlaka. Fakat hayatın mutata olmaması halinde dahi aklın faaliyetleri mutataşabiliyor. Aklı atalete düşürmemek için farklı olaylar yaşanması kafi gelmiyor. Çünkü farklı olayların mahiyeti aynı olabiliyor ve mahiyeti aynı olan olaylar görünüş olarak ne kadar farklı olsa da aklın ataletini önleyemiyor.

Aklın atalete düşmesini önlemek veya atalete düşen aklı ataletten kurtarmak için, mahiyeti farklı olan hadiselerle muhatap olmak gerekmektedir. Başka bir ifadeyle farklı hadiselerden ziyade farklı konularla ilgilenmek önemlidir.

Farklı konulara yönelen akıl, daha önce ilgilenmediği bir konu ile muhatap olduğundan dolayı itiyatlarıyla faaliyette bulunarak ihtiyacını temin edemeyecektir. Yeni ve farklı konunun kavranabilmesi için itiyatlarının dışına çıkarak diğer imkanlarını kullanması gerekir ki, bu durum aklın bünyesini harekete geçirir.

Aklın periyodik olarak itiyatlarının dışında faaliyette bulunmasını gerektirecek yeni alanlara yönelmesi gerekir. Hatta yeni konuların bazen aklın mevcut bünyesinin anlamayacağı kadar ağır konular olması aklı cevval tutmak için şarttır.

*

Atalete düşen aklı tamamen (mümkün olduğunca) askıya alarak hayatı bir müddet akli faaliyetlere ihtiyaç duymaksızın yaşamak, aklı ataletten kurtarma yollarından birisidir. Bu durum aklın itiyatlarına dahi ihtiyaç duyulmaksızın yaşanması anlamına gelir ki, akıl faaliyette bulunmadığı zaman itiyatlarını kaybedecektir. Bir müddet sonra aklın faaliyetlerine başlayacağı bir hayat düzenine girildiğinde aklın itiyatlarının birçoğu yok olduğundan (tamamen yok olması kabil değil) normal faaliyete başlayacaktır.

*

Aklın yorulduğundan dolayı atalete düşmesi durumu farklıdır ve bu durumda ataletten kurtulabilmek için farklı konulara yönelmesi gerekmez. Aklın dinlendirilmesi gerekir. Akıl dinlendirilemezse ataletten kurtulamaz. Aklın bu durumda kazandığı itiyatlar dayanıklı olduğu için bunlardan uzaklaşarak ataletten kurtulması daha zordur.

Aklın bu tür ataletten kurtulması için savunma refleksinin çözülmesi gerekmektedir. Savunma refleksi, muhtevasında bir korkuyu da barındırır. Akıl bünyesine yönelik bir tehdit gördüğü için savunma refleksini kuşanır.

Savunma refleksinin çözülmesi iki ihtimalde ortaya çıkar. Birincisi tehdidin ortadan kalktığına kanaat getirir, diğeri ise tehdit ile mücadele etmeye karar verir. Her iki durumda da bu tür ataletten kurtulur.

*

80

Aklı ataletten kurtarmak için insanın öncelikle bunu teşhis ve kabul etmesi gerekiyor. Aklın atalete düşebileceği konusunun anlaşılmemesi veya kabul edilmemesi, meselenin baştan kaybedilmesi manasına gelir. Aklın hakikaten tembelleştiği vakadır ve ilginç olan bunu aşağı yukarı her insanın yaşamasıdır. Her insan aklının tam kapasite çalışmadığını fark etmez. Kapasite eksikliğinin en önemli sebebi ise tembelliğe düşmesidir.

"Akıl zenginleri, para zenginlerine acırlar."

V. Hugo

AKLI GELİŞTİRME

AKLIN SINIRLARINI TESPİT ETMEK

* Giriş

Akıl insandaki "gerçeklik" ufkudur. Bir işin dış dünyada gerçekteŐmesinden önce akılda gerçekteŐmesi gerekmektedir. Akılda gerçekteŐemeyen hadiseyi dış dünyada gerçekteŐtirmek kabil olmayacaktır. Zira insan o işe yönelmeyecektir.

Akıl insanın iç alemdeki imkanlarını kullanabilme kabiliyetine sahiptir. İnsan iç dünyasındaki imkanları değerlendirmek, organize etmek ve kullanmak aklın faaliyetlerinden olduğu için insanın iç dünyasındaki Şartların hangi işleri gerçekteŐtirme imkanı olduğunu tespit eder. İç dünyadaki imkanları değerlendiren akıl bir işin gerçekteŐme imkanı olup olmadığına dair karar verir.

İnsanın iç dünyasındaki malzemelerin ve imkanların ne olduğu önemlidir fakat aynı zamanda bunları değerlendiren ve organize eden aklın kendi bünye özellikleri ve imkanları da önemlidir. İç dünyadaki imkanların çapınca imkanlara veya bünyeye sahip olmayan akıl, kendini aşan noktalardaki düşüncelelere "hayal" diye bakmaya başlar. Hayal, aklın sınırlarının aŐılmasında meydana gelir. Fert için hayal, dış dünyada gerçekteŐme imkanı olup olmadığı ile ilgili değil, aklın bünyesi ve sınırları ile ilgilidir.

* Aklın sınırları

Aklın bünyesi, faaliyet tarzı, kaynakları, kuralları, malzemeleri ve ilişkileri sınırlarını tayin eden faktörlerdir.

Aklın iç dünyadaki sınırlarını ve dış dünyadaki sınırlarını ayrı ayrı tespit etmekte fayda vardır. İç dünyadaki sınırlarını tespit etmek dış dünyadaki sınırlarını tespit etmekten daha zordur. Zira dış dünyada başka akıllarda bulunmakta ve kişinin aklının sınırları ötesinde hadiseler gerçekleşmekte ve bu hadiseleri gerçekleştiren insan akılları görülmektedir. İç dünyada ise aklın sınırlarını tespit etmek konusunda mukayese imkanının olmadığından dolayı aklın sınırları dışında bir alanın da bulunmadığı zannının uyanması büyük ihtimaldir.

* Dış dünyadaki sınırları

82 Dış dünyada her zaman için kişinin aklından daha hacimli akıllar olduğu müşahede edilebildiği için aklın dış dünyadaki sınırlarını tespit etmek nispeten kolaydır. Fakat dış dünyadaki daha hacimli akılları müşahede etmek konusunda problemler olduğu doğrudur. İnsanlar dış dünyaya bakarlarken, kendi akıllarından daha hacimli akılların olduğunu kabul etmek yerine o akıl sahiplerinin farklılıklarını fizik imkanlar ile açıklamak temayülündedirler. Diğer insanların akılları daha güçlü ve gelişmiş değildir de, mesela paraları daha çoktur ve gerçekleştirebildikleri işler paralarının miktarı ile ilgilidir. Bu kavrayış aklın savunma mekanizmasıyla ilgilidir ve kendi bünyesindeki zafiyeti, varlığına yönelik tehdit olarak algılamasından kaynaklanır.

Her ne olursa olsun dış dünyada katı bir gerçeklik hüküm sürmekte ve kişinin akli dış dünyaya muhatap olduğunda gerçekleştirilen işleri nasıl değerlendirirse değerlendirsün neticede aklın hacmiyle ilgisini görmezden gelememektedir. Bunu kabul ve ilan etmesi başka şeydir fark etmesi başka şeydir. Kabul etmese dahi fark etmekten kendini alıkoyamaz.

Yaşadığı hayatta gerçekleştirdiği işler ile en azından eşit şartlara sahip insanların gerçekleştirdiği işleri mukayese ettiğinde kendi yaptığı işlerden büyük hacimli olanlarını görecektir ve dış dünyadaki sınırlarını fark edecektir.

* İç dünyadaki sınırları

Aklın iç dünyadaki sınırlarını tespit etmek zordur. Dış dünyadaki sınırlarını tespit etmekteki mukayese imkanı iç dünyada mevcut değildir. Oysa ki sınırların tespitinde mukayese fevkalade önemlidir.

Aklın iç dünyadaki sınırları idrak imkanı ve iç dünyadaki imkanları organize edebilmesiyle ilgilidir. Aklın idrak edebildiği konular öz sınırlarını oluşturur. İç dünyadaki imkanları ve malzemeleri organize edebilme mahareti ise faaliyet sınırlarını oluşturur.

Aklın anlayabildiği konular, üzerinde faaliyette bulunabileceği konulardır. İdrak edilemeyen bir konu ile ilgili düşünce faaliyeti gerçekleşmeyecek ve dolayısıyla insan hareketi ortaya çıkmayacaktır. Akıl bir konuyu anlamakla onu öncelikle iç dünyaya taşımakta ve kendine (yada insan iç dünyasına) malzeme yapabilmektedir. Zaten anlamadığı konulara temayül etmez ve ilgilenmek zorunda kaldığında da o konuyu bir şekilde başka bir konuya veya hedefe yansıtarak ondan uzaklaşır. Anlamadığına sahip olamayacağı için onu kullanma imkanına sahip değildir. Bu durum dış dünyadan gelen etkiler ile ilgilidir ve iç dünyadan gelen etkilerde durum farklıdır. (Bu farklılık aklın faaliyet sınırları ile ilgili olarak ileride açıklanacaktır.)

Aklın anladığı ve anlamadığı konuların ortaya çıkardığı sınırlar nispeten daha nettir. Fakat anladığı konulardaki sınırlarını tespit etmek daha girift bir çözümlemeyi gerektirir. Aklın bir konuyu anlamış olması o konuyu tam anlamıyla ve tüm özellikleri ile anladığı şeklinde düşünülmemelidir. Akıl bazen bir konunun küçük bir bölümünü anlayabilir ve diğer kısımlarını anlamayabilir,

bazen, konunun tüm boyutlarını anlayabilir fakat derinliğine nüfuz edemeyebilir. Akıl anlamadığını inkar etme temayülünde olduğu için çok zaman bir konu ile ilgili anlayışını o konunun tümü olarak kabul eder. Kısmi anlama ve sathi anlama halinde konunun ondan ibaret olduğunu kabule meyyaldir. Kısmi anlamada konunun diğer kısımlarının kendini empoze edişindeki şiddetle paralel olarak kabul etmek zorunda kalsa da, özellikle sathi anlamada konunun derinliğini inkar etmekte ısrarlıdır.

Akıl, varlığı anladığı nispette anlamlandırma ve kabul etme temayülünde olduğu için, varlığı (kozmosu) idrak imkanları ile sınırlı olan alana indirger. Başka bir ifadeyle kendi sınırlarını varlık sınırı olarak ortaya koymaya çalışır. Bir hadisenin gerçekleşme imkanının olmadığını söylerken, kendi imkanlarını söylediğinin farkına varmaz. Başka bir insanın o işi yapabileceğini kabul etmez, zira o işin objektif gerçekleşme imkanının kendi bünyesindeki imkanlarla (sınırlarla) aynı olduğunu zanneder.

84

Bir işe "olmaz" derken, aslın o işin olup olmayacağına dış dünya şartları ile ilgisini umursamaz. Olmaz hükmü kendi bünyesi ile ilgili ve sınırlıdır. Başka bir insanın o işi yapabilme imkanının olduğunu kabul etmeyerek kendi bünyesini ve sınırlarını "insanlık sınırı" olarak ortaya koymak gibi sorumsuz ve anlamsız bir tavır takınmaktan imtina etmez.

O işe "olur" hükmünü veren başka bir insanın aklının daha hacimli ve gelişmiş olduğunu kabul etmez ve o insanı "hayalperestlik"le suçlar. Fakat o insanı hayalperestlikle itham ederken, o insanın kendini "salak" veya akılsız olarak tanımlamasını ya görmez ya da umursamaz.

Bir kadro ile yapılabilecek işlerin ilgilisi olarak, o işe kendi akıl hacmince "gerçekleşmez" hükmünü vuran ve kadronun çoğunluğunun akıl hacminin aynı büyüklükte olmasından dolayı çoğunluğun "gerçekleşmez" hükmünde ittifak etmesi halinde ortaya çıkan durum çok dramatiktir.

Kadronun çoğunluğu karar almaya kafi geldiği için aslında dış dünyada gerçekleşme imkanı olan ve belki de o kadro içinde sözkonusu işi gerçekleştirmenin akli bünyesine ve imkanlarına sahip insanların da olmasına rağmen o işin gerçekleşmeyeceği açıktır.

Akıl, "ben bu işi gerçekleştiremem fakat gerçekleştirebilecek bir kişi varsa o üstlensin" demez. Kendi gerçeklik ufkunu, insanlığın gerçeklik ufku olarak ortaya koymaktan imtina etmez. İşte bu durum gelişmenin ve ilerlemenin önündeki en büyük engellerden biridir. Bu kişilerin özellikle de devlet veya cemiyet liderleri olması halinde ortaya çıkacak zafiyet hesapsızdır.

Akılın iç dünyadaki sınırlarını tespit etmek insanın iç dünyasıyla ilgili sıhhatli kararlar alması ve düzenlemeler yapması için gerekli olduğu kadar, dış dünyaya dönük etkileri bakımından bir "insani sorumluluk"tur. Devlet ve cemiyette önemli yerlerde bulunan insanların akıl sınırlarını tespit etmeleri şarttır zira bunların akılları veya akılsızlıkları (akıl sınırlarının dar olması anlamında) cemiyete pahalıya mal olmaktadır.

Akıl testinin önemi burada daha iyi anlaşılmaktadır. Fakat devlet ve cemiyet hayatında önemli konumları olan insanlara, akıl testini uygulamak imkanı yoktur zira bu insanlar kendilerini zaten cemiyetin en akıllıları zannetmek gibi bir zihni kilitleme içine girerler çok zaman. Bu insanlar kendilerine akıl testi uygulanmasına razı olmazlar muhakkak, ancak kendilerini daha az rencide edecek (akıl testinin uygulanması aslında rencide etmez ama bu insanlar böyle anlarlar) başka bir imkan olduğunu belirtmek ve buna dikkatlerini çekmek gerekiyor. Bu insanlar düşünceleri ve tatbikatları ile ilgili olarak kamuoyunda sürekli eleştirilirler ki, kamuoyundaki eleştiriler bir anlamda "akıl testi" niteliği taşır. Kamuoyundaki eleştirileri dikkatlice ve önyargısız incelemeleri durumunda akıl hacimleri ve akıl sıhhatleri daha iyi durumda olabilir.

Aklın iç dünyadaki sınırlarını tespit etmeye dış dünyadaki sınırlarının tespit edilmesinin katkısı önemlidir. Eğer dış dünyada başka insanların akıllarının ürettiği eserlerin büyüklüğü göze görünmeseydi aklın iç dünyadaki sınırlarını tespit etmek daha da zorlaşacaktı. Zira bu durumda akıl sınırlı olduğunu asla kabul etmeyecek ve tüm varlığın kendi anladığı gibi ve anladığı kadar olduğu noktasında ısrar edecekti.

Aklın iç dünyadaki "faaliyet sınırları" idrak sınırları ile ilgilidir. Ancak idrak sınırları ile faaliyet sınırlarını aynı olduğunu kabul etmek doğru değildir. İnsan iç dünyasındaki idrak faaliyeti ve kullanılabilen malzemeler sadece akıl ile sınırlı değildir. Aklın idrak faaliyetinden başka idrak faaliyetleri ve idrak unsurları olduğu gibi aklın bünyesinde ve hatta aklın bulunduğu gerçeklik zemininin dışında da malzemelerin olduğunu biliyoruz. Bu sebeple aklın faaliyet sınırları, idrak sınırlarından daha geniş bir alanı çevreler.

86 Her ne kadar akıl anlamadığı bir konuda faaliyette bulunamayacaksa da, dış dünyadan gelen etkileri anlamadığında geçerli olan bu durum, iç dünyadan gelen etkiler ile ilgili değildir. İnsan iç dünyasındaki idrak faaliyetlerinin (akli idrakin dışında olanlar için) elde ettiği neticelerin bir kısmını aklın kullanabilmesi ve onlarla faaliyette bulunabilmesi mümkündür. İdrak olmadan faaliyetin olmayacağı ölçüsü insan yekunu için geçerlidir. Akıl dışındaki idrak merkezlerinin idrak faaliyetleri ile elde ettiği neticeler insan faaliyetine kaynaklık edebileceği gibi bunların bir kısmı doğrudan aklın faaliyetlerine de kaynaklık edebilirler.

Aklın faaliyet sınırlarını tespit etmenin önemi buradadır. Aklın faaliyet sınırları kendi bünyesini aşar. Bu durum insanlardaki en ilginç konulardan biridir ve insan terkindeki sınırların en önemlilerinden biridir aynı zamanda. Bir varlığın kendi bünyesinden daha hacimli davranış kapasitesine sahip olabilmesi varlığın tabiatına uygun değildir aslında. Fakat insan terki bu mümkün kılan fevkalade bir kompozisyonudur.

Aklın faaliyet sınırları mutlaka sahibinin idrak sınırları ile ilgilidir. Aklın idrak sınırları ile mahdut olmasa dahi sahibinin toplam idrak sınırları ile çevrilmiştir. Dolayısıyla aklın faaliyet sınırlarını idrak edilemeyen konularda (insanın toplam idrak kapasitesi) faaliyette bulunabilmek olarak anlaşılmalıdır. Aklın faaliyet sınırlarını tespit etmek aynı zamanda insanın toplam idrak sınırlarını tespit etmekle de ilgilidir. Doğrusu insanın toplam idrak kapasitesi aklın faaliyet sınırlarından çok fazladır ve insanın idrak ettiği her konuda akıl faaliyette bulunamaz. İnsanın idrak sınırlarını tespit etmekle beraber, bunlardan hangilerinin aklın faaliyetlerine konu olabileceğini de tespit etmek gerekmektedir.

Tam anlamıyla aklın faaliyetleri, kendi idrak alanı içinde bulunan konulardaki faaliyetleridir. Bu faaliyetler saf akıl faaliyetleridir. Diğer idrak merkezlerinin elde ettikleri neticeleri üzerindeki akıl faaliyetleri aklın faaliyetleri olmadığı anlamına gelmez ama burada bir empoze edilmiş vardır ve aklın direnemeyeceği kadar güçlü bir etki karşısındaki faaliyette bulunma gereği olarak ortaya çıkar.

Akla iç aleminden gelen etkileri akıl anlamasa dahi, akıldaki "şekil bilgisi" veya "şekil kavrayışı" bu etkilerin gerektirdiği faaliyetleri gerçekleştirmesine imkan verir. Aklın bu özelliği orjinaldir ve insan iç dünyasına intibak maharetini gösterir. Aklın bu özelliği olmasaydı, insan iç dünyasından gelen etkiler karşısında akıl darmadağın olurdu.

Mesela imandan gelen etkileri aklın anlaması çoğu zaman mümkün değildir. İmandan gelen etkileri anlamak veya anlamadığına direnmek isteseydi (gerçi bunu yapar ama ısrarlı değildir) anlamayacağı ve direnemeyeceği için bünyesi dağılırdı. Bu durumda "şekil kavrayışı" devreye girerek, gelen etkilerin lüzumlu kıldığı davranışları gerçekleştirme cihetine gider.

Aklın anlamadığı konularda faaliyette bulunma imkanı veya mecburiyeti duygu, iman ve şuur ile ilgili konulardır. İmandan veya şuurdan gelen etkiler akli faaliyette bulunmaya sevkeder. İman veya şuur doğrudan doğruya insan faaliyetlerini şekillendirmezler ve akli manivela olarak kullanmak suretiyle faaliyetlerini yaparlar. Aklın idrak sınırları ile faaliyet sınırlarının bir birinden hem mahiyet olarak farklıdır ve hem de alan olarak farklıdır.

Aklın idrak sınırlarının oluşturduğu alanın dışında kalan faaliyetleri "şekil kavrayışı" ile mümkün hale gelir. Konunun özünü anlamasa dahi şeklini kavrayabilir ve bu kavrayışla faaliyetlerini gerçekleştirebilir.

**"Akıllı olmak bir şey değildir,
önemli olan akli
kullanabilmektir."**

Descartes

ZEKAYA HÜRRİYET

Aklın zekayı tamamen denetim altına alma imkan ve kuvveti yoktur. Bu anlamda zeka akıl karşısında hürriyetine sahiptir. Fakat bu hürriyetin tam hürriyet olmadığı da bilinmelidir. Neticede akıl zekayı nispeten denetim altında tutma imkanına sahip olabilmektedir.

Aklın zekayı denetim altında tutma imkanı nispeten vardır. Aklın insan iç dünyasını düzenleme ve dış dünya ile intibak fonksiyonu gereği, hayat alanını üretme ve ona uygun faaliyetleri yapma görevi, iç alemdeki varlık ve vakıalar üzerinde bir etki sahibi olduğunu gösterir.

Akıl ihtiyaçları tespit etmek ve bunları temin etmek faaliyetine yöneldiğinde iç alemin imkanlarından faydalanacaktır. Bu anlamda mesela ihtiyaçları tanımlamada ve temin araçlarında zekadan faydalanabilecektir. Zekadan faydalanması onu yönlendirmek şeklinde olabilecek ve zekanın faaliyetlerinin sebebi olabildiği gibi hedeflerini de tespit edebilecektir.

Aklın zekayı denetim altında tutamadığında da zekanın üretim ve verimleri üzerinde tasarruf imkanı vardır. Her ne kadar zeka akılı aşarak ve onun sınırlarını kendi sınırları olarak almadan faaliyette bulursa da üretimlerini değerlendirme imkanı kendinde yoktur. Zekanın verimlerini değerlendirme imkanı akılda bulunmaktadır.

Akıl zekanın verimlerini kendi süzgecinden geçirerek alır ve ya almaz. Almama imkan ve kudreti vardır. Zekanın verimlerini değerlendirmeye almamak veya faydalanmamak zeka üzerinde dolaylı bir etki ve baskı imkanı oluşturmaktadır.

Zekaya hürriyet tanınması, aklın zekadan faydalanması ve onu nispeten yönlendirmesi ile ilgili değildir. Bu durum normaldir ve bir sakınca bulunmamaktadır. Ancak zekanın faaliyetlerini sürekli yönlendirmek cihetine gitmemeli ve zaman zaman zekaya tam anlamıyla hürriyet tanınmalıdır. Akıl, dış dünyaya intibak fonksiyonu gereği kuralcı (normativist) yönü ağır basan bir bünyeye sahip olduğu için insan iç dünyasını da dış dünyaya uygun olarak organize etme çabasına girer. Bu çabanın etkili olması halinde insan iç dünyası belirlenmiş ve sabitlenmiş bir hal alabilir. Bu durum istikrar zaviyesinden (açısından) faydalı olsa da, gelişmeye engel bir nitelik taşır ki, çok büyük bir zarar anlamına gelir.

Zekanın faaliyetlerini aklın kuralları ve alanı ile sınırlamak, zekanın bir çok veriminden ve imkanından faydalanamamak anlamına gelir. Zekanın zaman zaman serbest bırakılması halinde farkında olunmayan bir çok veriminin ortaya çıkacağı görülecektir.

Zekanın zaman zaman serbest bırakılması ile insan iç dünyasının akıl hakimiyeti kontrollü olarak ortadan kalkacak ve sabitlenmiş kavrayışın dışına çıkılabilecektir. Zekanın serbest faaliyette bulunabilmesi halinde aklın oluşturduğu sabit çerçevenin dışındaki alanlar ve bu alanların imkanları görülebilecek ve bunlardan uygun olanlar elde edilebilecektir. Bu durumda akıl kendi sınırlarını aşmak ve geliştirmek imkanını elde edebilecektir.

Zekaya hürriyet tanınmasının diğer ihtimali, zekanın aklın denetimi dışında yaptığı faaliyetlerden elde ettiği verimleri ret etmeden değerlendirmeye almaktır. Zekanın aklın denetim gücünün dışında yapabildiği faaliyetler zaten aklın alanını ve sınırlarını aştığı anlamına gelebileceği için elde edilen verimlerin ön şartsız değerlendirilmeye alınması, aklın bünyesini geliştirecek ve alanını genişletecektir.

Zekanın temel faaliyet türü, bilinmeyene dönük faaliyettir. Zeka bilinen alanlarda faaliyet göstermez. Bilinmeyen alanlarda faaliyet gösteren zekanın faaliyetlerini serbestçe gerçekleştirebilmesi insana (özellikle akla) yeni alanlar ve ufuklar açacaktır. Aklın bilinen alanlardaki faaliyet göstermesi, hayatın gelişmesini engeller. Bilinen alanlarda mümkün olan verimlerin toplandığı vakadır. Akıl bilinen alanların dışındaki alanlardan faydalanmak isterse zekanın faaliyetleriyle elde ettiği verimleri değerlendirmeye almak zorundadır. Bunun için de öncelikle zekanın rahatça ve serbestçe faaliyette bulunması şarttır.

**"Hiçbir akıllı insan,
büyük sonuçları birden bire
beklemez."**

Voltaire

DUYGUYA SERBESTLİK

* Teşhis

Duyguya serbestlik tanınması aklın gelişmesi için önemli bir yoldur. Duygunun akıl ile engellenmesi mümkün değildir. Duygu kaynağı akıl olan bir akış olmadığı için akıl tarafından engellenmesi kabil olmayacaktır. Fakat akıl, duygunun üzerinde iki çeşit baskı kurabilir. Birincisi duygunun dış dünyaya yansımaya engel olabilir (ki bu mutlak anlamda değildir) diğeri ise duygu faaliyetinin ortaya çıkardığı neticeleri değerlendirmeye almaz.

Aklın duygunun dış dünyaya çıkışına kısmen engel olabilir. Duygunun iç dünyadaki durumuna müdahale edemeyen akıl onu hem kendi kaynaklarından ve hem de dış dünyadan elde ettiği kuvvetle belirli bir çerçevede tutmak ve dış dünyaya yansımaya engel olmak imkanına sahiptir.

Aklın duygunun faaliyetlerini ve bu arada dış dünyaya yansımaya engel olamadığı durumlarda da onun elde ettiği neticeleri değerlendirmeye almamak ve önem vermemek tavrına girebilir. Duygu faaliyeti ile elde edilen verimler hiçbir şekilde akıl faaliyetiyle elde edilebilecek verimlerle aynı mahiyette değildir. Birbirine benzemedikleri gibi çoğunlukla zıt ilişki içindedirler.

Duygunun akışındaki kurlsızlık ve elde ettiği neticelerin mahiyetindeki kural tanımazlık aklın bünyesine zıttır. Akıl duygunun kendisini ve neticelerini bünyesine almak imkanına sahip değildir. Aklın bünyesindeki kaidevi taraf, duygunun ve duygu faaliyetinin mahiyetinde bulunan girift ve şekilsiz muhteva ile telif edilmesi kabil değildir.

Duygunun mahiyetinin aklın bünyesine zıt olması ile ilgili özellik, aklın kendini duyguya karşı koruma endişesini ortaya çıkarır. Genellikle duygu ve duygu faaliyeti sözkonusu olduğunda akıl savunma pozisyonuna geçer ve hazır bekler. Mutlaka bir tehlikenin ortaya çıkacağı ve kendi varlığına yöneleceğine dair peşin kabulü vardır ve bu kabul yerleşik haldedir.

Duygu faaliyeti ile ortaya çıkan durumları aklın bünyesine almaya çalışmaması, aklın bünyesinin aynı zamanda kuralcı bir tarafının olmasındandır. Duygu ve duygu faaliyeti aklın kuralcı özelliği ile ortaya çıkan şekillenmiş bünyesine sığmaz. Tabiri caizse duygu yuvarlaktır ve yuvarlak şekil kendinden başka hiçbir geometrik şekil içine giremez. Akıl duyguyu bünyesine almaya teşebbüs ettiğinde ise canını acıtır. Hem duygunun ve hem de kendinin canını acıtır. Zira duygu ve duygunun verimleri, şekillendirilebilecek ve kurallandırılabilir bir mahiyete sahip değildir. Oysa ki akıl, bünyesine alacağı her şeyi mutlaka şekillendirmek gibi bir müdahaleci özelliği vardır.

Akıl duyguyu şekillendirmek ve zapt altına almak imkan ve kudretine sahip olmadığı için bünyesine aldığı veya almaya teşebbüs ettiğinde kendinin zarar göreceği bir etkileşim içine girecektir. Bu durum duygu karşısında akli peşin olarak savunma pozisyonuna sokar ve onun bünyesinden dışarıda tutmak gibi bir mekanizma geliştirmesine sebep olur.

Akıl duyguyu bünyesine alma imkan ve iktidarından mahrum olduğu için duygunun dış dünyaya çıkmasını engelleme işini kendi bünyesi dışında yapar. Bu işi kendi bünyesi dışında yapmaya çalıştığı için de duygunun tamamına engel olamaz.

Duygunun canlı bir akış gösterdiği dönemlerde köşesine sinmiş halde bulunan akıl, duygunun dış dünyaya çıkışına da engel olamadığı gibi duygunun yoğunluğu geçene kadar köşesinde kalır. Duyguyu veya duygu faaliyetini değerlendirmek imkanına sahip olmadığı gibi aynı zamanda bunu yapmakta istemez. Aklın duygu karşısındaki bu tavrı kendine yeterince itimat

edememesinden kaynaklanır ve korku olarak zuhur eder. Gerçekten akıl duygudan hep korkmuştur.

Şuurun teşekkül ettiği insan iç dünyasında akıl duygudan korkmaz ve bilakis onu sakin bir şekilde izler ve değerlendirir. Bunun sebebi şuurun duygu üzerinde tasarruf sahibi olmasındandır. Şuur duyguyu tasarrufu altında tuttuğu için akıl duygudan korkmak için sebeplerini kaybeder.

Aklın duygu karşısındaki bu hali, ondan faydalanmasını imkansızlaştırır. Duygu ve duygu faaliyetinin elde edeceği verimler insan iç dünyası için çok önemlidir ve zenginleştirir. Duygu mahiyeti gereği iç aleme bir yumuşaklık katar ki, bu özellik iç alem için katalizör vazifesi görür. İç alemdeki akıl hakimiyetinin (şuurun oluşmadığı insanlarda) ürettiği kuralcı yapı bir çok imkanın üretilmesini ve kullanılmasını engeller. Esneklik imkanının ortadan kalktığı bir iç alem yapısı kırılğan olur ve değişmeye müsait değildir.

Aklın iç alemde tamamen hakim olur ve duyguyu önemsemezse bünyesindeki kaidevi yönün ağırlığı artar. Aklın bünyesindeki kaidevi yön önemlidir ve bünyesinin karakteristiğidir mutlaka ama bu cihetin ağırlığının gereğinden fazla olması halinde, intibak maharetini, değişme istidadını ve hatta gelişme imkanını kısmen kaybeder.

Aklın duygu karşısındaki bu tavrının en önemli özelliği, şuurun teşekkül şartlarından olan duygu-akıl çatışması ve duygunun verimlerinin katkısının meydana gelmeyeceğidir.

Şuurun bünyesi ile aklın bünyesi arasındaki temel farklılıklardan birisi, şuurun bünyesinin kaidevi yönünün şekilci olmamasıdır. Şuurdaki bu cihet özlerin terkihi olarak ortaya çıkar ki, şekle bağlı değil şekli üreten bir özellik halinde kendini gösterir. Duygudan ve duygu faaliyeti neticesinde ortaya çıkan verimlerden elde edilecek katkı ile iç alem şekilden sıyrılıp öze doğru akma imkanını elde edebilir.

* Duyguyu serbest bırakmak

Duyguyu serbest bırakmak, akışını serbest bırakmak anlamında değildir. Duyguya tamamen hürriyet tanımak hayatı ve insan iç dünyasını kaotik bir yapıya sürükler. Diğer taraftan duyguyu serbest bırakmak zaten zapt altına alınabilen bir akışı serbest bırakmakta değildir. Duygu zaten zapt altına alınamadığı için tüm varlığı ile akmaya devam eder. Akıl duygunun dış dünyaya çıkmasını sınırlandırma imkanına sahiptir.

Duyguyu serbest bırakmak aklın duygudan korkmamasını gerçekleştirmek ve duygu ve onun faaliyetlerine önem vermesidir. Duyguyu ve duygunun faaliyetlerin korkmadan ve hemen bir adım gerisinden tetkik etmeli ve anlamasa dahi ona önem vermemelidir. Özellikle hemen arkasından takip etmesinin önemi, sıcak ve canlı halde elde edilen verimleri değerlendirmeye alması ile bir çok şey kazanacaktır.

Aklın duygu karşısında korkmadan ve özellikle sakin bir şekilde (çünkü genellikle duygu karşısında panikler) durması ve onu seyretmesi fevkalade bir olaydır. Bu durum yalnız başına akli donmaktan ve ataletle düşmekten koruyacak bir ihtimal olduğu gibi yine yalnız başına geliştirebilecek bir özelliktir.

Akil her ne olursa olsun duyguyu ve duygunun faaliyetlerini anlamayacak ve elde edilen verimlerin mahiyetine yabancı kalacaktır. Fakat duyguyu kendi bünyesine almaya çalışmadığı sürece bu durum problem teşkil etmeyecektir. Aklın duyguyu anlamaması, duygunun akli etkilemeyeceği anlamına gelmez. Duygunun mahiyeti gereği akli etkilemesi mümkündür. Bu tesir, aklın bünyesindeki köşeli yapıyı biraz törpüleyecek ve esnetecektir.

* Sınırlama

Duygunun serbest kalmasının zaman ayarı veya alan sınırı doğru tespit edilemezse ağır ve menfi neticeleri olabileceği unutulmamalıdır.

* Duygu faaliyetini tamamen serbest bırakmak ve özellikle dış dünyaya çıkışına tam hürriyet tanımak neticeleri itibarıyla sıhhatli değildir mutlaka. Bu sebeple duygunun dış dünyaya çıkışına serbestlik tanırken bunun zaman ayarını doğru yapmak gerekmektedir.

Duygunu dış dünyaya çıkışı tamamen engellendiğinde (bunun mümkün olup olmadığı ayrı konu) serbest bırakılmış olmayacaktır. Duygunun sadece insan iç dünyasında bulunması ve burada kalması sıhhatli değildir. Dış dünyaya mutlaka çıkması ve orada müşahede edilmesi gerekir. Duygunun dış dünyaya çıkması halinde elde edilecek verimlerin başka şekilde temini kabil değildir.

Akıl duygunun dış dünyaya çıkmasının şartlarını takip ederek veya oluşturarak kapıyı aralamalıdır. Duygu dış dünyaya çıktığında da sakin bir şekilde onu izlemeli ve değerlendirmelidir. Duygunun dış dünyaya çıkmasının şartlarını gözeterek zaman ayarı yapmak gerekir.

Duygunun dış dünyaya çıkmasının zaman ayarı dışında birde alan sınırlarına dikkat etmek gerekir. Duygunun bazı konularda tamamen serbest kalması halinde aklın bünyesini tehdit etmesi ihtimali her zaman vardır.

Gerçekten duygunun mahiyeti aklın bünyesini imha edecek kadar güçlü bir donanıma sahiptir. Fakat bu durum bir çok şeye bağlıdır aynı zamanda. Aklın insan iç alemindeki durumuna ve özellikle kuvvetine bağlı olduğu gibi insanın duygu kaynaklarına da bağlıdır. Zira her insanda duyguda aynı kuvvete ve sürekliliğe sahip değildir.

Duygunun saf halde faaliyette bulunabileceği konular, duygunun en fazla kesifleşebileceği alanlardır ki, bu alanlarda aklın duygu karşısında mukavemet etmesi kabil değildir. Akıl bu alanlarda duygunun kesifleşmesi halinde duyguya karşı

ilgisiz kalsa ve onu önemsemese dahi varlığını muhafaza etme imkanını kaybedebilir. Bu ihtimal akıl-duygu ilişkisindeki en tehlikeli durumdur.

Mesela aşk saf duygu faaliyetinin yapılabileceği bir alandır. Bu alanda duygunun zuhurunu (dış dünyaya çıkışını) sınırlandırmak kabil olmazsa eğer akli imha edebilir. Gerçi aşkın nispeten iç dünyada zapt altına alınmasında da akli imha etme ihtimali vardır ama tamamen serbest bırakılması durumundakine nispeten bu ihtimal daha azdır.

**"Akıllı insan herkesten
öğrenen insandır."**

Montaigne

HAYATA TOPTAN BAKIŞ

Hayatın yoğunluğunun baskısı ve teferruatın kendini empoze ediş i aklın faaliyet imkanlarını ve özellikle manevra kabiliyetini geriletir. Bu durum normal şartlarda aklın bünyesi ile ilgili değildir ve faaliyetleri ile sınırlı kalır. Fakat uzun sürmesi halinde bünyesine dönük problemler ortaya çıkarma kapasitesine sahiptir.

Hayatın labirentlerinde gezinirken, problemlerden kaçmak için önünde, problemleri kovalamak için arkalarında bulunan insan, problemler arasında preslenir. Problemlerdeki yoğunlaşma ve teferruata takılmak dehlizlerde ve hatta yeraltında gezinmek gibidir. İnsan zihni de temiz hava solumak ister ve yukarılara çıkmak ihtiyacı duyar.

*

Hayata toptan bakış tepeden bakıştır ki, varlık ve vakıaları dışardan seyretmek gibidir. Varlığı anlamlandırmak ve vakıaları tanımlamak için, onların içinde veya yanında bulunmak gerektiği doğrudur. Fakat bir hadisenin dışından bakılamadığı zaman o hadisenin mahiyetinin idrak edilmesinde fevkalade zorluk olduğu da doğrudur. İçinde yaşanan olayı bir de dışından müşahade etmek tüm açılardan kullanılabildiği anlamına gelir ki, idraki ve izahı daha kolay yapılabilir.

Hayatın "yekun" olarak anlamlandırılması, nasıl yaşanacağını ve hatta niçin yaşanacağını belirlemek için şarttır. Hayata toptan bakılamadığı zaman her hangi bir hadisenin insanı yakalayıp sonuna kadar götürmek gibi bir girdap oluşturabileceği unutulmamalıdır. Hayatı anlamlandırmak aynı zamanda varlık ve vakıaların önemini ve fonksiyonunu tespit etmek olduğu için, neyin peşine ne kadar gidilebileceği ve nerde durulacağı bilinir.

Hayata toptan bakış, hayata vaziyet etmek imkanını verir. İnsan ya hayatın önünde yuvarlanarak ve sürekli bir yerlere çarparak ilerler veya hayata vaziyet ederek, nereye nasıl gideceğini bilir. Hayata vaziyet etmek hayata hakim olmak anlamına gelmez mutlaka ve gerçekten hayata hakim olmak tek insanın kudretinde değildir. Fakat hayat karşısında tavır alabilmek mümkündür ve hayata hakim olunmasa da onu etkilemek tek insanın kudreti dahilindedir.

Hayata toptan bakış insanı, hayatın peşinde sürüklenen iradesiz varlık olmaktan çıkarır ve insana "karar" alabilen ve bunları uygulayabilen insan bünyesi oluşturma imkanını verir. Karar alabilmek gerçekten konunun çapınca hayat karşısında tavır takınabilmektir. Fakat insanlar karar aldıklarını zannettiklerinde aslında karar almamakta ve hayatın icbarı ve hatta teklifi karşısında iradelerini askıya alarak hayatı seyrine bırakmaktadırlar.

Hayata karşı tavır alabilmenin insanı mutlu eden bir yönü olduğu çok zaman fark edilmez. Ya da hayata karşı tavır alabilen insanlar ile hayatın kendilerine karşı tavır aldığı insanlar vardır ve birinci gurup kendi hayatını yaşarken, ikinci gurup başkalarının hayatını yaşarlar. Mutluluğun kendi hayatını yaşamakta olduğunu anlayacak kadar "hürriyet" denilen asaleti karakter haline getirmiş insanlar ile "entegre hayatı" yaşamayı hayatın imkan alanı (yaşanabilir hayat) olarak görececek kadar asaletten uzaklaşan insanların arasındaki benzerlik sadece suretlerindeki benzerliktir.

* Hayata toptan bakışın akla tesirleri

Hayata toptan bakabilmek, hayatı anlamlandırabilmenin ön şartı olduğuna göre, böyle bir zihni itiyat aklın bünyesine dahil olduğunda, aklın kilitlenmesini, donmasını, atalete düşmesini önler. Hayatın toplamındaki hareketlilik çeşit ve sayı bakımından daha fazladır. Toptan bakılabildiğinde aklın faaliyetlerini sürekli kılmak gibi bir katkısı olacaktır. Aklın faaliyetlerindeki

sürekliikten kastımız, çeşitlilikle ilgilidir. Çeşitlilik içindeki akıl faaliyetleri onu cevval tutar.

Hayatın bir kısmındaki hareketlilik bazı zamanlar hareketsiz gibi görünür. Hareket mutlaka vardır fakat zaman zaman hareketlerdeki yavaşlık o dereceye kadar varır ki gerçekten insanın hareket ihtiyacını karşılamaz. Ve hatta yavaşlık durma noktasına çok yakın olduğu zamanlarda hareket ihtiyacı artar. Akıl hayatın akış hızı ile paralel olarak faaliyette bulunur. Hayatın bölümlerindeki hareket hızı yavaşladığında ona paralel olarak aklın faaliyet hızı ve dolayısıyla faaliyetleri de yavaşlar. Aklın faaliyetlerindeki hızın asgari seviyeye inmesi ve bu seviyede fazla kalması, aklın ataletle düşmesine sebep olur.

Hayatın bir kısmındaki hareketlilik bazen çok fazla olur. Hareket hızı ile beraber hayatın yoğunluğu da artar. Aklın faaliyetleri, hayat alanının bir kısmındaki hıza yetişemez veya yetişebilse dahi bu hız uzun sürerse akıl yorulur. Yoğunluk genellikle problemlerle beraber geldiği için aklın problemlere kayıtsız kalabilme imkanı da olmayacak ve mesela aklın kilitlenmesi ihtimali kuvvetlenecektir.

Hayata toptan bakıldığında görülecektir ki, hayatın hareket hızı genellikle insan için gereken seviyededir. Gerçekten hayatın hareket hızını dengeleyecek bir gizli amil olduğunu kabul etmek gerekiyor. Hayatın bir kısmındaki hareket hızının yavaşlığı ve bir kısmındaki hareket hızının yüksekliği hayatın genel hareket hızı ortalamasından farklıdır. Hayatın hızlı olan kısımlarındaki yoğunluktan, yavaş olan kısımlardaki ataletten kurtulmak için hayata toptan bakabilmek gerekir. Hayata yukardan bakılabildiğinde insan hayatının dengesini kurabildiği gibi aklının da dengesini kurma imkanına sahip olur.

Hayatın hızının da bazı zamanlar yükseldiği vakidir. İhtilal ve anarşi dönemlerinde olduğu gibi hayatın hızı müthiş bir seviyeye çıkar. Fakat bu durumlar istisnadır ve hayat genellikle insan tabiatına uygun bir hızda ilerler. Diğer

tarafından hayatın hızının yüksek olduğu zamanlarda, tüm insanlar aynı hıza tabi oldukları için genellikle katlanılabilir olmaktadır.

Hayata yukardan bakabilmenin zihni imkanı, hayata karşı tavır alabilmenin hem fizik ve hem de zihni şartlarını oluşturur. Akıl bu durumda hayatı kuşatma kudretini kendinde daha fazla görür ve bu kavrayışı farazi değildir. Hayatı kuşatma kudretini kendinde görmekle alanını en geniş sınırlarına çıkarmış olur.

Akıl hayata tepeden bakabilmeyi bünyeleştirdiğinde hayata intibak yerine hayatı kendine göre tanzim etmek çabasına girer. Hayat karşısında tavır alabilmek budur. Entegre bir hayat yaşamaktan merkezi bir hayat yaşama imkan ve itiyatlarına kavuşur. Hayata müdahil hale gelir ki, hayatı değiştirebilmek veya etkileyebilmek ancak bu şekilde mümkün olur.

**"Akılsızlar hırsızların
en zararlısıdır; zamanınızı
ve neşenizi çalarlar."**

Goethe

HAYAT TARZINI DEĞİŞTİRMEK

* Hayat tarzı

Hayat tarzı, insanın varlık ve vakıalar karşısında aldığı tavırlar ve verdiği tepkilerin kendine ait istikrar kazanmış özellikleridir. "Tavır alış biçimi" olan hayat tarzı, insanın aynı zamanda hayat alanını da belirler. Tavır alış biçimi bir taraftan hayat alanının sınırlarını (genişliğini) tayin ederken diğer taraftan derinliğini temin eder. Hayat tarzı, hayat alanının hacmi ile beraber muhtevasını da tespit eder.

102

Hayat tarzı ahlak değildir. Genel anlamda ahlakın fertteki yansımasıdır. Aynı ahlak kurallarının sınırları ihlal edilmeksizin iki insanda farklı ton ve biçimlerde tezahür etmesidir.

Mesela hayata karşı müdahil olmak bir tarzdır. Bu tarz bir insanda istikrar kazandığında hayat alanının sınırları bu çerçevede çizilir.

Sakin bir insanın hayat alanı bu özelliği merkezinde meydana gelir. Sakin insan tarzını değiştirir de öfkeli bir hayat tarzını benimserse eğer, sosyal alan tamamen değişir zira sosyal çevre o insanın sükunetine ayarlı bir şekilde oluşmuştur.

Hayat tarzı, umumiyetle hayatın kalın çizgilerinden ziyade teferruatlarında tezahür eder. Hayatın genel hatlarını ahlak belirlerken, ahlakın dünya görüşü ile irtibatlı olması (dünya görüşünden kaynaklanması) insanların müşterek özelliklerini gösterir. Hayat tarzı ise müşterek özelliklerdeki ana yapıyı bozmaksızın farklılıkları izhar eder.

Aklın oluşumunda mizacın etkisi olduğu gibi gelişmesinde ve güçlenmesinde ise hayat tarzının ciddi bir etkisi vardır. Hayatı yaşama tarzı aklın bünyesini belirlerken aynı zamanda faaliyetlerini de etkileyecektir. Bu sebeple akıl hayat tarzının paralelinde faaliyette bulunacak ve hayat tarzına aykırı olan konularda imkanlarını kullanamayacak veya bu konularda imkanlar oluşturamayacaktır.

* Hayat tarzını değiştirme lüzumu

Hayat tarzını sık sık değiştirmemek ve mümkünse hiç değiştirmemek gerekir. Hayat tarzının değişmesi tüm hayatın değişmesi anlamına gelir ki, hayatın depremidir. Fakat bir şehri tamamen yıkmak ve yeniden yapmak gerekiyorsa eğer şehri tahliye edip bir deprem oluşturmak maliyeti azaltacaktır. Bunun gibi mevcut hayat tarzı hayatı yaşamayı imkansızlaştırıyorsa veya zorlaştırıyorsa değiştirmek şarttır.

Hayat tarzı birkaç ihtimalde problem oluşturur. İnsanın mizacına, mesleğine, kapasitesine aykırı bir şekilde oluşan hayat tarzı, hayatı yaşanılmaz hale getirebilir. Bu tür aykırılıklar insanın gelişmesini önler ve hayattan zevk almasını imkansız hale getirir.

Mizacında korkaklık olan bir insanın genelkurmay başkanını olması mizaç ile meslek seçimi arasındaki aykırılığın misali olduğu gibi o genelkurmay başkanının savaşmayı gerektiren şartların zuhurunda takınacağı tavır (sahip olduğu hayat tarzı) askeri bir tarz olmayacaktır.

İnsan, mizacına, mesleğine ve hacmine uygun bir hayat tarzı geliştirmemişse aklın faaliyetleri bu tarz ile mahdud olacağı için, sahip olabileceği imkanlara sahip olamayacak ve sahip olduğu bir takım imkanları kullanamayacaktır. Bu durum aklın bünyesinin sıhhatli oluşmasını veya en azından gelişmesini engelleyeceği gibi verimini de düşürecektir. Yanlış hayat tarzı "yanlış hayat"tır. Ya da yanlış hayat tarzı geliştirmek, hayatı yaşanamamaktır, yaşayamamaktır.

İnsanın kendi aklının imkanlarından faydalanamaması durumunu ortaya çıkaracak olan hayat tarzının yanlışlığı, ciddi bir problemdir. Hayat tarzının yanlışlığının anlaşılması halinde bunun değiştirilmesi en acil iştir.

"İnsanlara en adaletli dağıtılan nimet akıldır. Çünkü hiç kimse aklından şikâyetçi değildir."

Montaigne

HAYAL KURMA

* Açıklama

Hayal, düşüncenin özel bir biçimidir. Hayali düşünceden ayrı bir faaliyet türü olarak kabul etmek hem hayal ve hem de düşünceyi doğru anlamamaktır. Düşüncenin diğer tüm çeşitlerine karşı saygılı olan insanlar, hayale karşı gereken saygıyı asgari seviyede de olsa göstermekten imtina etmektedirler.

Düşünce faaliyetinin hayal biçimi ağır bir baskı altındadır. Hayal özellikle de insanların bir birini itham (suçlama) yaftası olarak kullanılmak derekesine kadar indirilmiş ve bu büyük imkan maalesef tüm toplum tarafından kaybedilmiştir.

"Hayal kurmak" ifadesi aslında yanlış bir tamlamadır. Hayal kurmak ifadesiyle bir kurgulamak anlatılırken doğru bir tespit ciheti olmasına karşılık hayal sadece kurgu olmadığı için eksiktir ve bu eksiklik fark edilmediği ve tamamlanmadığı için yanlış kullanılmaktadır. Bu sebeple hayal faaliyeti, düşünce faaliyeti olmaktan çıkmakta ve gerçekten sadece kurgu özelliği kalmaktadır.

Hayal, aklın serbest düşünme biçimidir. Aklı sürekli kuralların oluşturduğu bir cendereye sıkıştırmakla aslında imkanlarının büyük bölümünü yok ettiğimizi veya kullanmadığımızı fark etmeyiz. Aklın kendinden ve hayattan azade bir şekilde ve baskı altında kalmadan faaliyette bulunabilmesi, aklın imkanlarını ortaya çıkardığı gibi yeni imkanları da meydana getirmektedir. Özellikle aklın imkanlarının kullanılabilir veya faydalanılabilir hale getirmesi bakımından hayal fevkalade önemlidir.

Akıl, insanın ufku ile sınırlı olduğu için kendini ve sahibini aşma imkanına sahip değildir. Aklın insan ufkunu genişletme imkanı olduğu doğrudur ama bu imkanını çok zaman kullanılmadığı bilinmelidir. Aklın ufku genişletme imkanı hayal faaliyeti ile sözkonusu olur. Bu nokta önemlidir.

Akıl haya yoluyla ufuk çizgisinde gezinme imkanına sahiptir. Ufuk çizgisinin gerçeklik zemini ile sınırlı olması, ufkun aşılması veya genişletilmesinin gerçeklere sıkı bağların biraz gevşetilmesi gerektirir. Katı gerçeklere kesin riayet veya bağlılık, insan ufkunun genişlemesini engeller. Doğrusu bu işi genellikle akıl yapar. Zira akıl gerçeklere bağlılık konusunda insan iç dünyasındaki en hassas unsurdur. Bu sebeple aklın gerçeklerle bağlarının zayıflatmaması halinde ufku genişletmek imkansız hale gelir. Ufku genişletmek için hem akıl ile hem de gerçeklerle boğuşmak zorunda kalmak ağır bir durumdur. Oysa ki, gerçeklerle bağının biraz gevşeten aklın bizzat kendisinin ufku genişletme imkanı bulunmaktadır.

Aklın gerçeklerden uzaklaşması veya aradaki bağı çözmesi vahim neticeler doğurur. Burada bahsedilen konu aklın gerçeklerden uzaklaşması değildir. Aklın gerçeklerden uzaklaşması durumunda meydana gelecek netice, aklın bünyesinin irrasyonel bir nitelik kazanması ve faaliyetlerini bu çerçevede yapmasıdır. Burada bahsedilen konu, gerçek ile hakikatin farklı mahiyetler taşıdığı ve hakikatin değişmemesine rağmen gerçeklerin değişme ihtimalinin olduğu ve aslında zaman içinde mutlaka değiştiği doğrusunu ıskalamamaktır. Gerçek ile hakikat arasındaki farkı anlamayan aklın bir zaman diliminin gerçeklerini sabitleyeceği ve bunlara iman edeceği ihtimalinin meydana getireceği menfi neticelerden korunmasıdır.

Gerçeklerin iman konusu olmadığı ve hayatı yaşayabilmek için ihtiyaç duyulan varlık ve vakıaların zamana ayarlı özelliklerinden ibaret olduğu unutulmamalıdır. Bu anlamda gerçeklerin ve buna bağlı olarak insandaki

gerçeklik zemininin zamanla değişebileceği ve mutlaka değişmesi gerektiği bilinmelidir. Aksi takdirde gerçekler hakikatlerin yerine ikame edilir ve iman konusu haline getirilir ki, akıl bu durumda donar. İlerlemesini ve gelişmesini sürdüremeyen akıl bir müddet sonra gerçeklerden uzaklaşır ve irrasyonel bir bünyeye sahip olur. Gerçeklerden uzaklaşır zira bünyesini oluşturan gerçekler bir müddet sonra hayatın gerçekleri olmaktan çıkar. Bünyesinin sabitlenmesi halinde gerçeklerden uzaklaşmadığını zanneder ama gerçekler kendinden uzaklaştığı için kendisi de gerçeklerden uzaklaşmış olur.

*

Hayal ile ilgili toplum baskısı düşünce ve hayal arasındaki sınırın doğru tespit edilemediği ve daha önemlisi düşünce ile hayalin arasındaki ilişkinin doğru tespit edilemediği bir içtimai ortam oluşturmaktadır. Hayal insanın (münferiden hayal kuran kişinin) ufuk çizgisinde cereyan eden düşünce faaliyetidir. Bu durum her insanın hayal dünyası ile gerçeklik dünyasının farklı olduğu anlamına gelir. Zira hiçbir insanın ufku diğeriyle aynı değildir ve buna bağlı olarak gerçeklik zemininin genişliği her insanda farklıdır. İki insandan birinin hayal dünyasında mümkün olan bir durum (hadise) diğersinin gerçeklik zemininde var olabilir. Varlık dünyasındaki gerçeklik zemininin genişliği ile her insanın gerçeklik zemininin genişliği farklı olduğu için, objektif gerçeklik zemininin ölçü olarak alınması mümkün olmamaktadır. Kaldı ki objektif gerçeklik zemini de insanların ona nüfuz edebilme ve onu idrak etme imkanları ile ilgili olduğundan dolayı objektif gerçeklik zemininin alanını zaten tespit etmek kabil olamamaktadır.

İnsanlar birbirinin düşüncelerini değerlendirirken kendi iç dünyaları ile sınırlıdır ve bu anlamda kendi gerçeklik zeminini veya başka bir ifadeyle kendi ufukları ile sınırlıdır. Bir düşüncüyü hayal olarak yaftalayan kişi, o düşüncenin kendi iç

dünyasındaki yerini tespit etmektedir. Kendinin gerçeklik zeminine sığmayan ve dolayısıyla hayal dünyasında ancak seyredilebileceği bir düşüncedir ve bu yaftalama o düşüncenin "hayal" olduğunu göstermez. Sadece o kişinin ufkunu tespit eder.

İnsanları bir düşünce karşısında, "anlamadım" veya "ben gerçekleştiremem" demelerinin zorluğu ya da anlamadığını kabul etmenin iç dünyasında meydana getireceği ağır etkiden imtina etmeleri, düşünce katliamını gerçekleştirmektedir. Zira anlamadığı veya gerçekleştiremeyeceği bir düşünceyi "hayal" olarak yaftalamakla kendi ufkunu insanlık ufku olarak ortaya koymaktadır. "Ben gerçekleştiremem" demekle, "gerçekleşmez" demek arasındaki fark, kendi ufkunu tespit etmekle, kendi ufkunu tespit edemediğinden dolayı onu insanlık ufku olarak ilan etmek arasındaki farktır.

Ortaya çıkan bir düşüncenin tüm muhataplarının o düşünceyi "hayal" olarak yaftalaması durumunda düşünce sahibinin gerçekleştirme imkanının da boşa gittiği, zira ekiple yapılabilecek bir işi dehaların dahi yalnız yapamayacağı için, hayal yaftalaması topluma çok pahalıya malolmaktadır.

Düşüncenin teorik olarak anlaşılması ile pratikte gerçekleştirilmesi farklı konulardır. Öncelikle düşüncenin teorik olarak anlaşılması gerekir. Tatbikat bir takım şartlara bağlıdır ve bunların olup olmadığı ayrıca değerlendirilmelidir. Uygulama şartlarının bu gün için bulunmaması düşünceyi hayal olarak nitelemeyi gerektirmez. Veya uygulama şartlarının düşünce sahibinde olmaması o düşüncesinin hayal olduğu anlamına gelmez.

Aklın en büyük problemlerinden birisi budur. Akıl kendi sınırlarının ve imkanlarını sabitlemek ve bunun dışında bir gerçeklik zeminini olduğunu kabul etmemek temayülüne sahiptir. Bu durum içtimai hastalık haline geldiğinde düşünce zeminini ve gerçeklik zeminini daralmakta ve aklın imkanları azalmaktadır.

Gelişmenin önündeki en büyük engellerden birinin bu nokta olduğu fark edilmelidir.

Hayal ile aklın veya düşüncenin diğer biçimlerinin sınırını tespit etmekteki zorluk göz önüne alınır, aklın bu sınırı anlama ve belirleme konusu ile uğraşmasındansa, hayale değer vermesi ve bunu bir itham olarak kullanmaması daha doğru bir yaklaşımdır.

Diğer insanların düşüncelerinin hayal olarak anlaşılması ve kabul edilmesi halinde dahi ona değer vermek lüzumunun sebebi, o düşüncenin, düşünce sahibine göre hayal olmama ihtimalinin her zaman bulunduğu gerçeğidir. İnsanın kendi ufkuyla göre hayal olarak niteleyebileceği bir düşüncüyü hayal olarak nitelendirip reddetmesi, kendine çok pahalıya malolabilir. Bu maliyeti göze almak için hiçbir sebep yoktur.

Bu günün gerçeklerinin dünün hayalleri olduğu konusu başka bir konudur. Bu konu da dikkate alındığında hayal ile düşüncenin sınırlarını tespit etmek ve hatta birbirinden farklı olduğunu kabul etmek dahi imkansız hale gelecektir. Bu gün bir insanın düşüncesini hayal olarak yaftalamak belki de bir öngörüü iskalamaktır.

* **Faydaları**

Hayal kurmak ve hayale değer vermek aklın gelişmesine ciddi etkileri ve katkıları olan bir durumdur.

* **Zamana sıkışmayı önler**

Gerçeklik zemininin dolayısıyla aklın bünyesinin konjonktürel gerçeklik kavrayışına sıkışmasını önler. Hayatın gerçekleri ile kurulan bağların değişmez ve kopmaz bir mahiyet arzemesi aklı konjonktürel sabitlenmeye götürür. Yobaz ve tutucu bir bünyeye sahip olan akıl, gelişme ve ilerleme imkanının kaybettiği gibi bunların karşısındaki en büyük engel haline gelir.

Gelişme ve ilerleme sadece hayal kurmak ve hayale değer vermekle meydana gelmez mutlaka. Fakat burada hayal ile ilgili kısmından bahsedilmektedir ve hayal bu noktada çok önemli bir katkıya sahiptir.

*** Gerçeklik zemininin sınırlarından kurtulmayı mümkün hale getirir**

Gerçeklik zemininin sınırlarına hapsolmek gelişmeyi engeller. Çünkü gerçeklik zemini kozmosun ve hatta hayatın kendisi değildir ve bunlara nispetle sınırları daha dardır. Gerçeklik zemini hayatı anlama ve yaşama imkanının oluşturduğu bir çerçevedir. Fakat bu çerçevenin dışında her zaman bir hayat ve kozmos vardır ve mütemadiyen olmaya devam edecektir.

Gerçeklik zemininin sınırlarını hayat ve kozmosun sınırlarına kadar genişletme imkanı olmadığına göre insanın gerçeklik zeminini sabitlemesi ve kendini buraya hapsedmesi, hayat ve varlıktan sadece okyanusta bir damla mesabesinde faydalanmaya razı olmak demektir.

Gerçeklik zemininin sınırlarını belirlemek gerektiği doğrudur ama muhkem hale getirmemek lüzumu da doğrudur. Gerçeklik zemininin kendisi objektif gerçeklik zemini ile aynı sınırlara sahip olmadığı ve bundan dolayı mevcut gerçeklik zemininin "gerçeklik kavrayışı" da zamanla değişeceği için, gerçeklik zeminini geliştirmek ve genişletmek ihtiyacı her zaman mevcut bir ihtiyaçtır.

Aklın gerçeklik zemininin sınırlarına sıkı sıkıya bağlı olduğu ve bundan kolaylıkla vazgeçmeyeceği bilindiğine göre, aklın gerçeklik zemini ile bağıni koparmadan sınırları dışına çıkabildiği tek faaliyet biçimi olan hayali reddetmemesi faydalıdır.

*** Ufku genişletir**

Ufku sürekli genişletilmesi gereği hiç unutulmamalıdır. Ufku genişletmenin bir çok yolu vardır mutlaka. Hayalde ufku

genişletmenin yollarından biridir ve doğrusu bu konuda önemli bir yoldur.

Hayal ufuk çizgisinden dolaştığından dolayı ufuk ötesi alanı tarayan bir özelliği vardır. Aklın ufkun sınırlarını aşması veya genişletmesi için önce hayal denilen keşif gücünün o alanı taraması gerekli ya da faydalıdır. Hayal yoluyla ufuk çizgisini aşmak hem tehlikesizdir ve hem de kolaydır. Böyle bir imkanın kullanılmaması anlaşılır bir şey değildir.

Hayal ufuk ötesi alanda dolaşırken, dolaştığı kısımlarda insanın aşinalığını temin eder. Aşinalık, korku ve çekingenliği ortadan kaldırır ve yapılacak işi kolaylaştırır. Böylece aklın, ufku, hayalin ulaşabildiği noktalara kadar genişletmesi mümkün hale gelir.

*** İnsanların aklıdan faydalanmayı mümkün hale getirir**

Hayale değer vermek başkalarının aklıdan faydalanma imkanını sunar. Başkalarının düşüncelerini hayal olarak nitelendirip onları reddetmek yerine o insanların akıllarının ulaşabildiği noktaları tespit etmek ve bu düşüncelerin hayal olmama ihtimalini öngörmek, bir imtiyaz oluşturur.

Gerçekten başkalarının "hayal" diye yaftalayıp iteledikleri düşünceleri inceleyecek kadar değer vermekle insan hiçbir şey kaybetmeyeceği gibi orijinal bir fikir ortaya çıkmışsa eğer bundan faydalanmak gibi bir imtiyaz elde edeceğini unutmamalıdır.

Türkcell projesini hazırlayan kişinin önce Sabancı ve Koç guruplarına gittiği ve bu gurupların projeyi "hayal" olarak nitelendirip itibar etmedikleri, proje sahibinin daha sonra Çukurova gurubuna başvurduğu ve o gurubun itibar ederek uygulamaya geçtiği ve Çukurova gurubunun bu projeye (hayal ile) ülkenin birinci ekonomik gücü haline geldiği hatırlanırsa, ne demek istediğimiz anlaşılır.

Proje sahibinin aklının ulaştığı noktalara büyük ekonomik gurupların hayalinin dahi ulaşmaması, ülkenin ilginç özelliklerinden biridir ve aynı zamanda zihni seviyesinin ne durumda olduğunu göstermektedir.

* **Hayali çerçevelemek**

Hayal kurmayı tavsiye etmeye gerek yok. Zaten insanlar mütemadiyen hayal kurmaktadır. Bizim yapmak istediğimiz şey, hayalden faydalanma imkanlarıdır. Hayal kurmak veya hayale değer vermekle elde edilecek veya elde edilmesi gereken faydaları anlatmaya çalışıyoruz.

Hayal kurar veya hayallere değer verirken, "hayalperest" olmamak noktası üzerinde durulması gerekir. Hayale değere verelim derken tümünden hayalperest olmak riski her zaman vardır. Hayalperest olmak ise gerçekten tehlikeli bir durumdur.

112 Hayal kurarken veya hayallere değer verirken, bir çerçeve oluşturmak ve muhafaza etmek gerekir. Gerçeklik zemini ile bağların gevşetilmesi ne kadar gerekliyse o kadar da bağların devam etmesi gereklidir. Yarınki gerçeklik zemini için bu günkü gerçeklik zeminini imha etmemek şarttır.

**"Herkesin aklı,
yüzleri gibi çeşitlidir."**

J. Locke

HAKEMLİK YAPMAK

* Açıklama

Hakemlik veya hâkimlik, ihtilaflı konuların çözümünde ihtiyaç duyulan bir müessesedir. İhtilaflarla muhatap olmak ve bunlar hakkında çözüm üretmek aklın gelişmesine katkıda bulunan ciddi bir konudur.

İhtilaf iki veya daha fazla tarafın aynı konudaki paylaşım kavgasıdır. Tarafların aynı konuya dönük taleplerinin tamamının gerçekleştirilememesinden kaynaklanır ihtilaf. Bu anlamda aynı konu üzerinde sıkışan veya birbirine geçişmiş halde bulunan talepler sözkonusudur.

Akl faaliyetinde bulunurken sahibinin talepleri ve arzuları istikametinde faaliyet gösterdiği için tek yönlüdür. Sahibinin taleplerini gerçekleştirmek için gerektiğinde muhatabı ile mücadele etmekten imtina etmeyen bir bakışı vardır. Akıl asla kendini muhatabının yerine koyup, onun da haklı olabileceği ihtimalini değerlendirmeye almaz. Bu anlamda akıl adil değil, talepkardır. Bu istikametteki faaliyetlerin akli zaman zaman donmaya veya kilitlenmeye götürdüğü vakidir.

Aklın kendi dışındaki iki veya daha çok insanın arasındaki ihtilafı çözmek için hakemlik veya hakimlik yapması, her iki tarafı dinleme imkanı kazanması ve hatta bunu alışkanlık haline getirmesi neticesini doğurur. İki tarafı dinleme ihtiyacı temelde hukukla ilgili bir konu değil fikirle ilgili bir konudur. Her meselede asgari iki görüş vardır zira her fikrin zıddı da bulunur. Bu anlamda en az iki tarafı dinleme alışkanlığı fikri dünyasındaki (hakikat arayıcılığındaki) birden çok fikri gözden geçirme lüzumunu gösterir. Bu anlamda münevver insanın özelliğidir.

Hakemlik veya hakimlik yapmak, birden çok fikri dinlemek (araştırmak) lüzumunu, hayatın anlaşılmasında ve anlamlandırılmasında itiyat haline getirmeyi doğurabilir.

İhtilafın çözümü ile ilgili hakemlik veya hakimlik yapmak, aklın problem çözme maharetini geliştirir. İhtilafın çözülmesinin en önemli sebebi, diğer tarafın haklı olma ihtimalinin hiç düşünülüyor veya umursanmıyor olmasıdır. Umursanmaması ahlak ile ilgilidir ama düşünülüyor olması aklın bünyesi ile ilgilidir. Akıl karşı tarafında haklı olabilme ihtimalini idrak tarzı haline getirdiğinde veya böyle bir itiyat edindiğinde sahibine öncelikle daha az problem üretecek ve muhatap olduğu problemleri daha kolay çözecektir.

114 Akıl hakem rolüyle ihtilafa muhatap olduğunda karşılıklı iddiaları telif etme imkanını arayacak ve iki farklı görüşün mutlaka birinin yanlış olmasının şart olmadığını fark edecektir. Aynı konuda birden fazla fikrin olabileceği ve fakat bunların bazen gerekmesede dahi ihtilafa düşebileceklerini görecektir ve fikirleri terkip ederek ihtilafı çözecektir. Fikirlerin telifi ya da terkipini yapabileme mahareti aklın sadece hakem rolüyle ihtilafa muhatap olduğunda mümkündür. Akıl sahibinin hayat alanını koruma çabasına girdiğinde bu mahareti geliştiremeyecektir.

Aklın ihtilafa hakem rolüyle muhatap olduğunda başka hayat alanlarının (bir anlamda hayat tarzlarının) bulunduğunu görecektir. Hakem rolü dışında akıl başka hayat alanlarının varlığını umursamayacak ve çok zaman varlığını dahi kabul etmeyecektir. Hakem rolüyle ihtilafa baktığında tarafların hayat alanlarını müşahade edecek, onu kabul edecek ve anlamaya çalışacaktır. Bu durum aklın hayat alanına müdahale imkanını geliştireceği gibi, aynı zamanda hayat alanının genişlemesine de katkısı olacaktır.

Aklın normal faaliyetlerinde kendi bünyesini doğrunun kaynağı ve kendi ölçülerini de doğrunun ta kendisi olarak kabule meyardır. Diğerlerinin fikrinin yanlış olduğu idrak faaliyetini gerektirmeksizin kabul edilen bir ön fikirdir. Özel şartlarda diğerlerinin

fikirlerinin doğru olabileceği ihtimalini kabul eder ve inceler. Normal zamanlarda kendi fikrinin doğruluğu tartışmazdır.

Akıl bir ihtilafa hakem rolüyle muhatap olduğunda konu "kendi" olmadığı ve kendinin tartışılması gündemde bulunmadığı için "doğru"yu arama konusunda daha rahat ve daha gayretlidir. Taraflara eşit mesafede durabilmeyi becerebildiği durumlarda (tarafardan birine yakınlık duyacak sebep yoksa) doğruyu arama konusunda aktif olacaktır. İhtilafın çözümünde ortaya çıkan değerlendirmenin veya kararın kendi bünyesi ile çatıştığı durumlarda da kendini test etme lüzumunu fark edecek ve yeniden yapılanmaya gidebilecektir.

Hakimlerin durumu

Hakemlik ve hakimlik yapmanın faydalarını anlattığımız bu bahisten, hakimlerin en akıllı insanlar olduğu neticesi çıkabilir. Hem bu yanlış anlaşılmaya önlemek ve hem de hakimlik mesleğinin öneminden dolayı hakimlerin durumunu kısaca tahlil etmekte fayda var.

Hakemlik yapmanın akıllı güçlendirici ve geliştirici özelliğine rağmen bu imkandan hakimlerin faydalanamadığı görülmektedir. Hakimler akılları güçlü insanlar olmayıp aksine mesleğe başladıktan sonra akılları zayıflamaktadır.

Hakimlerin akıllarının zayıflaması, akıllarının alan kilitlenmesine ve hatta akıllarının bünye kilitlenmesine uygun bir hayat yaşamaları ile ilgilidir. Hakimlerin hayat alanlarının darlığı mesleki bazı gerekliliklerden kaynaklandığı gibi, kendilerini sadece mesleklerine vermeleri durumunda özellikle aklın alan kilitlenmesi çok sık görülmektedir.

Hakimler sosyal alanı mesleki hassasiyetlerle hayat alanı içine almamakta ve hayat alanının ağırlıklı alanlarından birini kısır bırakmaktadırlar. Sosyal alan özellikle hayatı tecrübe etmek bakımından çok önemlidir.

Entelektüel alanın hayat alanına dahil edilmesi ülkenin gerçeklerinden değildir ve neredeyse hayat alanının içinde entelektüel alanı alanlar istisna denebilecek kadar azdır. Hayatı anlamak ve anlamlandırmak ile ilgili olan fikir hayatının yokluğu ve hayattan anlaşılanın tatbik ve tecrübe edildiği sosyal alanın kısırlığı neticede aklın gelişmesini mümkün kılmadığı gibi hayatı mesleki hayat ile sınırlandırarak aklın donmasını veya kilitlenmesini gerçekleştirmenin tüm şartlarını oluşturmaktadır.

Hayat alanının en geniş ve derin olması gereken meslek, hakimlik mesleğidir. Zira hukukun uygulanması zannedildiği gibi kanunun uygulanmasından ibaret değildir. Hukukun uygulanması çok daha girift bir pratiktir. Hukukun tatbiki için mevzuatın bilinmesi kadar hayatın da tanınması gerektirir. Zira kanunun tatbik edileceği alan hayat alanıdır. Adaletin gerçekleştirilmesinde mevzuatın bilinmesinden daha az önemli değildir hayatı kavramak.

116 Hakimlerin önlerine gelecek davaları seçme imkanının olmadığı ülkelerde (ülkemizde uzmanlık mahkemeler çok azdır) hakimlerin, ülkede yaşanan insanların üretebildikleri hayat alanlarının tamamını tanınması ve anlaması gerektiği açıktır. Bunu temin edecek eğitim hukuk fakültelerinde ve stajlarda verilmediği için (bu hukuk eğitiminin zafiyetidir) hakimlerin kendilerini geliştirmelerinden başka yol kalmamaktadır.

"Hakim olmak" halinin ürettiği psikolojik rehavet, kendini geliştirmek için herhangi bir çabaya girmeyi engelleyen bir "monarklık" tavrını üretiyor. Monark olmakla hakim olmak arasındaki farkın anlaşılmasını sağlayacak olan hukuk değil batıda felsefe, İslam medeniyetinde ise hikmettir. Fikri hayatı sıfır olan ve kendini geliştirmek için entelektüel kaygı duymayan ve çabaya girmeyen hakimin mahkemede mübaşir dahi olamayacağı gerçeği, hukuk sistemlerinin temelinde yerleşmediğinde ortaya şöyle manzaralar çıkıyor. Kararı ile ilgili konuşmak isteyen birine ekabir bir tavırla "ben kararımı verdim, git temyiz et" diyen kişinin tavrı hakim tavrı değil, monark tavrıdır.

Hayat cahili birinin hakim olmasının nasıl bir açıklaması olabilir ki?

Hakimlik yapmanın tüm faydalarına rağmen, hayat alanının darlığı sözkonusu olduğunda hakimlik mesleğinin akli geliştirici ve güçlendirici anlamda katkısı olmadığı bilakis zayıflatıcı ve dondurucu etkisi olduğu doğrudur. Bu durum, çok faydalı olduğu için sürekli ve sadece bal yemeye benzer ki, faydası bir tarafa insanı öldürür. Önemli olan kompozisyonun tamamlanmasıdır ve bu anlamda hayat alanının gerekli tüm çeşitliliğe ve genişliğe sahip olmasıdır. Bu oluşturulamamışsa bal zehire dönüşür.

"Akıllı insan, kazandığı paranın birazını, aldığı nasihatlerin ise birçoğunu bir yana koyar."

H. Carns

MANTIĞI DEĞİŞTİRME VE GELİŞTİRME

İnsan birçok mantık formu kullanır. Bazen mantığı, kavrayışın bir parçası olarak ve malzeme biçiminde kullanır bazen ise kavrayışın merkezine yerleştirir ve öyle kullanır. Başka bir ifadeyle mantık kavrayışın ana zaviyesini belirler veya malzemesini veya manivelasını oluşturur.

118

İnsanın kendini ve hayatı anlamlandırmış olması halinde mantığı kullanma şekli ve tarzı farklıdır, anlamlandırmadığı takdirde farklıdır. Buradaki farklılık temel farklılıktır.

Kendini ve hayatı anlamlandıran insan, mantığı, hayatı yaşamak için bir vasıta olarak kullanır. Diğer ihtimalde insan, mantığı, hayatı hem anlamak ve hem de yaşamak için kullanır.

*

Hayatı anlamlandıran insan kendine "anamlı bir hayat" kurduğu için, mantık o anlamın teferruatını anlamada ve yeni hadiseler karşısında o anlamı gerçekleştirmede vasıta olarak kullanılır. Hayatı anlama ve yaşama konusunda temel tercihlerini yapmış bir insan için mantık, peşinden gidilecek değil kullanılacak bir zihni form haline gelir. Bu anlamda hayata karşı tavır alırken bir çok mantığı kullanma imkanına sahiptir. Zira hayatının merkezi mantık zemininde oluşmamıştır. Hayatın merkezini oluşturan temel tercihler, nasıl yaşaması gerektiği ile ilgili kabul ve retlerdir. Mantık bu kabul ve retlerini yeni karşılaşılan hadislerin izahında katkı sağlayacak bir manivela gibidir.

Temel tercihleri yapmak bazen bir dine inanmak bazen bir ideolojiye teslim olmak bazen bir ahlak tarzını benimsemekle (özellikle geleneğe itibar etmek gibi) meydana gelebilir. Ya da başarıya kilitlenmek, aşık olmak, hayatına bir hedef koymak gibi münferit özellikler gösterebilir. Temel tercihlerini yapmış bir insanın tek mantık formu kullanması ihtimali bulunmaktadır. Bu ihtimalde insanın zihni ve fiili alanları alabildiğine daralır. Bu insanların düştükleri temel ve bir o kadar da yaygın olan hata, temel tercihlerin yapılmasının tek mantık formunu şart kıldığı zannıdır.

Hayatın nasıl yaşanacağına dair temel tercihler, tek mantık formuna sığamayacak kadar büyüktür veya tek mantık formuna sığan tercihler temel tercih mahiyetinde değildir. Mesela bir din veya ideolojiye mensup olmakla aslında hayat mantık üstü bir anlam ve bütünlük göstermekte ve mantık ise asla bu tercihleri test edecek bir değer niteliği taşımamaktadır. Hayatın tabiatı tek mantık formunun taşıyamayacağı kadar girift ve derin olduğu gibi aynı zamanda kaotik ve paradoksaldır. Bir dünya görüşüne inanma lüzumu zaten hayatın bu türden bir tabiatı olmasından kaynaklanmakta ve insanlar bir dünya görüşü ile hayattaki çelişkileri bütünlüğe kavuşturabilmektedirler.

Hayatı anlamlandırmamış insan kendine "anamlı bir hayat", diğer ifadesiyle "yaşamaya değer hayat" kurmadığı ya da böyle bir hayatı aramadığı için, mantık, her an karşılaşılan yeni varlık ve vakıalar karşısındaki insanın anlama çabasının vasıtası olarak görev ifa eder. Hayatı anlamlandırmadığı ve dolayısıyla hayatın bir anlamı olmadığı için her yeni hadisede başka bir anlam bulacak olan mantık, sahibinin iç dünyasını ve hayatını darmadağın edecektir. Zira hayat paradokslarla ve tezatlarla doludur ve toplum olarak anlamlandırılmadığı takdirde, teferruatta bunlar aşılamayacak ve kaotik müşahade ortadan kaldırılamayacaktır.

Hayatı anlamlandırmamış insan da, hayatı anlamlandırmış insanlar gibi birçok mantık formu kullanabilir. Fakat hayatı

anlamlandırmamış insanların kullandığı birden çok mantık formu, hayatın bütünlüğünü kavrayamayacak ve hayatın içinde zaten varolan tezatları ayrı ayrı görebilecektir. Hayatın bütünlüğü, tezatların bir basamak yüksekte sentezlenmesiyle anlaşılabilir ve yaşanabilecek bir özellik taşıdığı için, temel terimler yapılmadan birden çok mantık formu kullanmak zihni ve hayatı darmadağın eder.

*

Yeni bir mantık formuna sahip olabilmek ciddi bir zihni faaliyet gerektirir ve yeterince yorucudur. Fikir, bilim ve sanatla uğraşmayan insanlar genellikle hayatlarında test ettiklerini zannettikleri (ki dar alanlarda test ettikleri doğrudur da) bir veya birkaç mantık formu kullanır. Yeni bir mantık formu ile karşılaştığında hayatı anlaşılmaz ve yaşanamaz görecektir kadar ürker.

120 Mantık formunu hayatı anlama sürecinin baş aktörü olarak gören gelişmemiş zihinler, farklı mantık formlarını düşman olarak görmek temayülündedir. Mantığı bir manivela veya vasıta olarak görecektir ve kullanacak kadar gelişmiş beyinler, yeni karşılaştıkları mantık formlarından korkmadıkları gibi her mantık formunun hayatı anlama ve yaşama konusunda yeni bir imkan olduğunu bilirler. Bu anlamda insanların ufku kullandıkları mantık formları ve bu formları sayısı ile ilgilidir. Zira her mantık formu insana yeni bir alan açar veya bir alanın farklı bir cephesini görünür hale getirir.

İnsan, kullandığı mantık formu veya formlarıyla kendine bir zihni duvar örür. Aynı mantık veya mantıkları kullanarak zihni kapasitenin geliştirilmesi ve büyütülmesi kabil değildir. Zira kullanılan mantık formlarının zihni kapasiteyi geliştirme istikametine tabii bir sınırı vardır ve o noktadan ileriye geçmek için mantığın değiştirilmesi gerekmektedir.

Mantık formunu değiştirmek veya mantık formlarının sayısını ve çeşidini artırmak insan zihninin ve tabiatıyla insan aklının gelişmesi için çok önemlidir.

* Bir misal

Matematiği sadece öğrenen ve günlük hayatta kullanan (ki cebir kısmını ancak kullanırlar) insanlar için iki kere iki dört eder. Bu kural bir mantık formudur ve asla değişmez. Fakat bir matematikçi için iki kere ikinin dört etmesi bir sistem konusudur ve farklı bir matematik sistemi varsa veya kurulursa dört etmeyebilir.

Bu misal neyi anlatır?

* Matematik öğrencisi için...

Sayılar dünyasında iki kere ikinin dört ettiğini öğrenen ve bunu mantık formu olarak kullanmaya başlayan insan, bu formu hayatı boyunca bırakmıyor. Bu form kendine okulda öğretildiği ve toplumdaki tüm insanlar tarafından kabul gördüğü için doğruluğunu asla tartışmıyor veya aynı konuda başka bir mantık formu olabileceğine ihtimal vermiyor.

Bu zihni durumun neticesi nedir?

Sayılar dünyasındaki mantık formunu gerçekler dünyasına, mesela sosyal alana olduğu gibi taşıyor. İki insanla iki insanı topladığında veya çarptığında (sosyal anlamda bir araya getirdiğinde) dört insan edeceğini düşünüyor. Dört insanın bir araya gelmesi hadisesinde eksi oniki ile artı on altı arasında değişen değerlerin meydana gelebileceğine asla ihtimal vermiyor.

* Matematikçi için...

Sayılar dünyasında iki kere ikinin dört etmesinin sistematik bir yaklaşım olduğunu bildiği için bu mantık formunu asla başka sistemlerin bulunması ihtimali ve hatta mecburiyeti olan alanlarda kullanmıyor. Zira biliyor ki, matematikteki bu mantık formu matematik alanla sınırlıdır ve başka alanlarda başka mantık formları bulunmalıdır veya bulunabilir.

Bu zihni durumun neticesi nedir?

Dört insanın sosyal hayatta bir araya getirildiğinde meydana getirilecek uygun ve uyumlu bir birliktelikle, dört kişilik bir güç üretilebileceğini ve bu dört kişilik gücü her birinin tek başına kullanabileceğini, dört kişinin de ayrı ayrı dört kişilik gücü kullanması halinde ortaya onaltı kişilik bir güç kullanımının çıkacağını bilir.

Ya da, dört kişi bir araya geldiğinde, uygun ve uyumlu bir beraberlik oluşturamadığı takdirde, her birinin tek başına diğer üç kişinin zararından kendini korumak zorunda kalacağı için ortaya oniki değerinde bir toplam zararın (eksi değer) çıkabileceğini bilir.

Türkiye'de "siyasette iki kere iki her zaman dört etmeyebilir" düşüncesinin üretilebilmesinin ancak seksen yılda mümkün olması, zihni geriliğin ve gelişme hızındaki yavaşlığın göstergesi olduğu kadar "mantık fukaralığının" da göstergesidir.

**"Aklın üç işareti vardır:
İyi düşünmek, iyi söylemek,
iyi yapmak."**

Demokritos

ANLAŞILAMAYAN KONULAR İLE İLGİLENME

Akıl sürekli anladığı konular ile ilgilendiği takdirde kendini geliştirme imkanına sahip olamayacaktır. Anlama problemi olmadığı ve gerekli olan her şeyi anladığı zannı aklın faaliyetlerine (özellikle anlama faaliyetlerine) hakim olacak ve gelişmesi tıkanacak ve donma meydana gelebilecektir.

Aklın donması veya gelişmesinin durması ciddi bir durumdur ve sahibi için büyük kayıptır. Aklın gelişmesini sürekli kılmak gerekir. Bunun için aklın mevcut haliyle anlayamayacağı konulara yönelmesi gerekir.

Akıl her hangi bir konuda faaliyette bulunurken tüm imkanlarını kullanmaz. Konu ile ilgili imkanlarını kullanır ve bununla iktifa eder. Aklın bir konuda yapacağı faaliyetlerde tüm imkanlarını kullanmaması kendini geliştirme yolunu açmaz. Kendini geliştirmesi ve alanını genişleterek derinleştirmesi için tüm imkanlarını kullanmasını gerektirecek ve hatta bu imkanların da kafi gelmeyeceği konularla ilgilenmesi şarttır.

Aklın mevcut haliyle anlayamayacağı konulara yöneldiğinde, konuyu anlamayacağı için ortaya çıkacak olan durumlar şunlardır.

Anlamak için tüm imkanlarını kullanacaktır. Tüm imkanlarını kullandığında aklın atıl bir alanı kalmayacak ve tüm bünyesi harekete geçtiği için ataletten kurtulacaktır.

Aklın bazı imkan ve özelliklerinin uzun süre kullanılmaması halinde atalet hakim olacak ve ilgili konular gündeme geldiğinde de çalışmayacak veya kısmen çalışacaktır. Aklın anlamayacağı

konulara yöneldiğinde anlayabilmek için göstereceği çaba tüm imkanlarını ve özelliklerini kullanmasını gerektireceği için ataletten kurtulacaktır.

Tüm imkanlarını kullandığı takdirde önündeki konuyu anlayacak ve ya yeni bir alan açacak veya anlama imkanını bir derece yükseltecektir.

Aklın mevcut haliyle anlamayacağı konulara dönük idrak faaliyeti müspet netice verirken konuyu anlarsa konunun niteliğine göre ya alanı genişler veya idrak seviyesi yükselir. Bahsi geçen konu aklın seviyesinde fakat ilgi alanının dışında olması durumunda aklın alanının genişlemesinden, aklın seviyesinin üstünde olması halinde ise aklın derinleşmesi sözkonusu olur.

Misal; Felsefeyle hiç ilgilenmeyen bir insanın periyodik olarak felsefe metinleri okuması, akıl seviyesini yükseltir. Felsefe ile ilgilenme gereği duymamakla alakası yoktur bunun. Felsefe ile hayatı boyunca hiç ilgilenmeyecek birisinin dahi periyodik olarak felsefe metinleri okuması halinde kendi hayat alanındaki normal şartlarda anladığı (yada anladığını düşündüğü) konuları daha geniş ve daha derin bir şekilde anlayacak ve farklı açılar geliştirebilecektir.

Misal; Sadece mesleği ile ilgili olan ve bunun dışında diğer hayat alanlarıyla ilgilenmeyen bir insan, bir bilim dalı ile popüler anlamda da olsa ilgilenir ve bu bilimin metinlerini periyodik olarak okursa, aklın alanı genişler ve derinleşir. Yeni konu yeni kavrayış formları ve bakış açıları oluşturacağı için hayatın anlamlandırılmasında ve yaşanabilmesinde zenginlik kazandıracaktır.

Tüm imkanlarını kullanmasına rağmen konuyu anlamama ihtimali vardır. Bu durumda akıl konuyu anlamasa dahi, kendini ataletten kurtarma imkanını elde etmiş olacaktır. Aynı zamanda hayatta anlayamayacağı konuların olduğunu farkedecek ve bu konuları anlamadığı için önemsememesinin yanlış olacağı noktasına ulaşacaktır.

"Değer" in idrak imkanları ile sınırlı olmadığını anlamak akıl için faydalı bir hadisedir. Akıl kendi başına bırakıldığında anlayacağı konulara yönelmek gibi hayat alanını daraltıcı bir davranış sergiler. Fakat anlamadığı konuların bulunduğunu fark ettiği hayata alanını idrak sınırları ile çerçevelemeyecek ve daha geniş bir hayat alanı imkanı olduğunu sezecektir. Farklı ihtimallere açık hale gelecek ve kendisi ile beraber insan iç dünyasını sınırlandırmaktan vazgeçecektir.

*

Aklın mevcut bünyesinin anlayamayacağı ağır metinleri okumak veya konular ile ilgilenmek akli zorlayacaktır. Zorlama aklın gelişmesine katkı sağlayacaktır. Fakat akli zorlamanın sınırlarını doğru tespit edilemediği takdirde akla zarar verecek gelişmelerin olması mümkündür.

Aklın sınırlarını zorlayabilmek için onun sınırlarının bilinmesi gerekir. Aklın sınırlarını bilmeden zorlamak faydadan daha çok zararlı olabilir.

125

*** Aklın anlamayacağı konular belirlemek gerekir**

Aklın sınırlarını tespit etmenin en zor tarafı, her insanın aklının sınırlarının farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Aklın bünyesinden kaynaklanan genel sınırlarının olduğu doğrudur ve her insan için geçerlidir fakat genel sınırların içinde her insanın aklının sınırları olduğu da doğrudur.

Her insanın kendi akıl sınırlarının kendisinin tespit etmesi gerekir. Akıl sınırlarını tespit etmek için burada ancak yol gösterme imkanı vardır. Aklın alanını tespit etmek için uygulanacak olan AKIL TESTİ "muhtelif konular" bölümünde bulunmaktadır.

ANLAM DEĞİŞTİRME

* Hayatın anlamı

Hayatın bir anlamı vardır. İnsan farkında olsun ya da olmasın hayat bir mecrada akar. Hedefi çok zaman fark edilmese de o mecra hayatın anlamıdır veya hayatın anlamını üretir.

126

Hayatın anlamı bazen nelerden zevk alındığı ile ilgilidir bazen nasıl zevk alındığı ile ilgilidir. Bazen hayatın anlamını hayat tarzı belirler bazen hayatın anlamı hayat tarzını belirler. Bazen yüce idealler vardır hayatın anlamını oluşturan, bazen uğruna can verilecek değerler oluşturur hayatın anlamını...

Hayatın bir anlamı vardır mutlaka. Hayat anlamsızlığa tahammül edemez ve sahibi hayatın anlamını fark etmediği takdirde o kadar kötü ve güçlü sonuçlar üretir ki, kendi içini de sahibinin içini de boşaltır ve sahibini bunalıma sürükler.

Hayatın anlamı vardır ve hayat "anlamını" sahibine bir şekilde sunar ve sahibinden ona itina göstermesini ister. Muhtevası tek, şekli sabit değildir ama vardır hayatın anlamı. O kadar vardır ve o kadar gereklidir ki, insanı dürüst yaptığı gibi dolandırıcı dahi yapabilir. Doğru söylemekte hayatın anlamı bulunabilir ama aynı zamanda yalan ile hayatın anlamı üretilebilir. Fakat neticede vardır.

Hayatın anlamının ne olması gerektiği konusu ayrıdır. Kabul edilebilir olsun veya olmasın her insanın hayatının anlamı vardır veya her insan farkında olsun ya da olmasın bir anlam peşindedir. Yahudi soykırımını yapmayı hayatının anlamı haline getirenler olmuştur veya daha çok erkek veya kadınla beraber olmayı

hayatının anlamı yapanlar çıkmıştır. Fakat bir şekilde vardır hayatın anlamı. Bu bazen güçtür, iktidardır bazen paradır, servettir bazen sohbettir, muhabbettir bazen idraktır, irfandır bazen aşktır, sevgidir bazen dindir, ideolojidir bazen sanattır, tavidir bazen manadır, fikirdir bazen varlıktır, maddedir bazen şüirdir, müziktir bazen çaydır, sigaradır bazen hepsidir veya bir kısmıdır.

Hayatın anlamı, yaşamayı mümkün ve lüzumlu kılan temel değerdir. Hayatın varolmasının gerekçesidir ve o olmadığı zaman hayatın varlığı açıklanabilir olmaktan uzaklaşır. Hayatın varlığı ve lüzumu açıklanamaz hale geldiğinde onu yaşamak zorlaşır ve sonuna yaklaşılmış olur.

Zihni gerilik içinde olan insanlar (kültürel bir seviyesi olmayanlar, cahiller, değersizler) için hayatın anlamı gibi bir konu yoktur. Hayatın anlamı dendiğinde büyük idealler sözkonusu zannederler ve idealist olmanın pratikle çelişen yönlerine dikkat çekerek akılsızlık olarak tanımlarlar. Bunu yaparken kendilerinin bir anlama yaslandıklarını fark etmezler. Yaslandıkları anlama ile idealist anlamların lüzumsuzluğunu açıkladıklarının farkına varmayacak kadar zeka ve zihni gerilik içindedirler. Diğer taraftan yaslandıkları anlamın, günlük pratik içinde ve bedeni (biyolojik) ihtiyaçlarla sınırlı olan hayvanlarla müşterek hususiyetlerden ibaret olduğunu fark etmezler. Hayatın anlamından kaçamayacaklarını anlayacak kadar tefekküre bulaşmadıkları için neticede mahkum oldukları anlama arama girdabında en basit, en sıradan, en adi anlamların üzerine oturduklarını dahi kavrayamazlar.

* İnsanın anlamı

Hayatın anlamı içinde insanın anlamı da bulunur. İnsanın anlamı, sujenin anlamı ve diğerlerinin anlamı olarak farklılaşır. İnsanın kendini anlamlandırması ile diğerlerini anlamlandırması her zaman farklıdır. O kadar farklıdır ki, kendi ile diğerleri

arasında neredeyse tür farkı vardır. Suje kendini "insan" , diğerlerini "insanımsı" varlıklar olarak görmek temayülündedir.

Özellikle ahlaki değerleri kazanmamış ve buna bağlı olarak şahsiyetini gerçekleştirememiş insanların iç dünyalarında, diğer insanlar "obje" olarak yer alırlar. En iyimser ihtimalle "obje insan" seviyesine kadar çıkarılırlar. "Obje insan" bir anlamda "insanımsı" varlıklardır ve aslında ne insandırlar ve nede insan dışı varlıklardır. "Ahlaksız kavrayış", insanı böyle görür.

İnsanı "insan" olarak görmek ile "obje insan" olarak görmek, hayatın anlamını ve tarzını tayin eden en önemli yaklaşımdır. Hatta denilebilir ki, yalnız başına bu nokta hayatın anlamını ve tarzını tayin etmede belki de kafidir.

İnsanın hayvan, bitki ve cansız varlıklar ile ilişkisini düzenlemesi ile insanlarla ilişkisini düzenlemesinin mahiyet farkı vardır. İnsan, insanların dışındaki varlıklara karşı kendini genellikle sorumlu (ahlaklı varlık) olarak hissetmez. İnsanları "obje insan" olarak görmeye başlayan bir kişi, insanları hayvan veya bitki ve hatta cansız varlık seviyesine indirir ve onlara nasıl davranıyorsa öyle davranmaya başlar. Davranış şekillerinin farklı olmasının önemi yoktur. Zira insanlara karşı davranışları mecburen insani özellikler gösterir ama muhteva öyle değildir ve önemli olan da muhtevadır.

* Kendinin anlamı

Fert, insanı anlamlandırdığı çerçevede içinde kendini de anlamlandırmaktadır. Kişi, insanlarla ilgili değerlendirme yaparken aslında kendini değerlendirdiğini genellikle fark etmez. İnsana yüklediği anlam ve onları muhatap alma biçimi, kendisi ile ilgili bir tanımlamadır. Özellikle şahsiyet tanımlaması, diğer insanlar ile ilişki biçimlerinde kendini bariz bir şekilde gösterir.

Kişi, insanı anlamlandırarak aynı zamanda kendini anlamlandırdığı gibi diğer taraftan hayatı da anlamlandırmaktadır.

Bu sıralama sağlıklı bir sıralamadır aslında. Kişinin önce insanı anlamlandırması buna bağlı olarak kendini anlamlandırması ve nihayet hayatı anlamlandırması doğru bir metottur. Fakat bu sıra bilindiğinden veya bu sıraya uyma gayretinden dolayı bu metod kullanılmaz. Hayat kendini böyle empoze eder insana ve kişi hayatı genellikle karşısında bulduğu gibi yaşar.

Önce insanın anlamlandırılması, kişinin mensubu olduğu türü anlamlandırarak kendine bir alan açma imkanı verir. Önce kendini anlamlandığı takdirde diğer insanları kendine nispetle anlamlandıracağı için "ben merkezci" olacak ve diğer insanları değersiz görebilecektir. Kişi, türünü anlamlandırmadan kendini anlamlandıramaz veya anlamlandırmamalıdır. Çünkü kendi ferdi anlamını "toplam anlam"dan yani toplum anlamından alacaktır.

Dehaların en büyük zafiyetlerinden birisi budur. Önce kendilerini anlamlandırır ve diğer insanları kendi ekseninde bir yerlere yerleştirerek onlara anlam değil fonksiyon yüklerler. Bu, insana saygısızlıktır.

Kişi, insanı anlamlandırırken, "obje insan" kavrayışına varırsa, insanlara sadece fonksiyon ve mükellefiyet yükler. Bu durumda kendinin anlamı da aslında "obje insan" seviyesindedir. Kendini de "obje insan" seviyesinde değerlendiren kişinin varlığını muhafaza kaygısı insiyaki hale gelir ve insani değil hayvani (sadece canlı refleksi) özellik kazanır.

İnsanın kendini anlamlandırması, kainatın anlamlandırılmasıdır. Zira anlamlandırma faaliyeti, varlığı tanzim etmektir. Kişi hangi seviyede ve kapasitede olursa olsun, kendini anlamlandırırken, kendini merkeze alan bir koordinat sistemi kurar. Bu koordinat sistemi, anlam dünyasını oluşturur ve idrak ve faaliyetlerinin çerçevesini belirlemiş olur.

Temel konularda anlam değiştirme bir bakıma koordinat sisteminin değişmesidir ki, tüm varlık yer değiştirir. Akıl kavrayışını ve faaliyetlerin bu koordinat sisteminde gerçekleştirdiği için,

koordinat sisteminin değişmesi ile hem kavrayışı ve hem de faaliyetleri değişir.

* Varlığın anlamı

Varlığın bir anlamı olmalıdır. Fakat varlığın anlamını ara- maktan ziyade varlığa anlam yüklemek daha fazla yapılıır. Çün- kü bu mümkündür ve pratiktir. Oysa varlığın anlamını "neyse o" gerçekliğinde keşfetmek zordur ve insan o çabayı genellikle göstermez.

Varlığın anlamı, kişinin, insanı, kendini ve hayatı anlamlan- dırması ile ilgilidir. Tüm bu anlamlandırmalar, varlığın anlamını tabi bir sonuç olarak ortaya koyar.

İnsan türünün anlamlandırılması ile fazla iç içedir varlığın anlamlandırılması. Zira kainatta insan ve varlık bulunur. Bu iki varlığın birincisi, idrak kabiliyeti olan bir tür olduğu için, varlık bir anlam taşımalıdır. Aksi halde buna gerek yoktur ve hayvan için varlığın bir anlamı olması gerekmez.

İnsan türünü "obje insan" biçiminde anlayan kişiler için var- lığın bir anlamı olması gerekmez. Çünkü idrak sahibi olmakla varlığın en üst derecesine çıkma imtiyazı olan insan türünü "obje" seviyesinde kavrayan kişi için objenin bir anlam taşıması lüzumsuzdur.

* Küçük şeylerin anlamı

Küçük şeylerin anlamı, hayatı yaşanabilir kılan zenginliktir. Bir cihetten bakıldığında hayatın ziynetidir. Hayatın boşluğunu dolduran ve onu güzelleştiren bir fonksiyonu vardır. Bu meyanda küçük şeylerin anlamını ihmal etmemek gerekir.

Küçük şeylerin anlamını değiştirmenin tehlikesi bulunmadığı için ayrıca önemlidir. Hayatın ve aklın tıkandığı durumlarda de- ğişiklik yapılarak tıkanıklığın aşılabileceği veya hayatı katlanıla- bilir hale getireceği unutulmamalıdır.

Temel konularda anlam değiştirme, ideoloji değiştirmeye kadar uzanabilecek bir ihtimaller alemini insanın önüne sererken, küçük Őeyler üzerinde anlam değiştirme hayatın çeşitliliğini temin eden ve fakat zeminini kaydırmayan bir imkandır.

* Anlam değiştirme

Anlam, bir açıdan bakıldığında "değerdir." Değerler, aklın sabitleridir. Akıl bünyesini bunlarla oluşturduğu gibi faaliyetlerini de bunlara nispetle yapar. İnsanın, varlığın ve başka Şeylerin anlamı, aklın bünyesini ve faaliyetlerini tayin eden önemli unsurlardır.

Anlamlandırma yaklaşımı ve anlamlandırma faaliyeti neticesinde üretilen veya kabul edilen anlamlar, hayatı kavrama ve yaşama tarzını ortaya çıkaracağı için, aklın faaliyetlerinin istikametini tayin eder. Aklın faaliyetleri, bir hedefe dönük olarak kendini gösterir ki, hedefleri "anlamlar" tespit eder. Akıl ne kadar gayret ederse etsin, "anlamlar" sabit hedefler olarak faaliyetlerinin istikametini tayin etmeye devam edecektir.

Aklın bünyesinin geliştirilebilmesi mevcut anlamlar istikametinde faaliyette bulunmakla mümkündür mutlaka. Fakat anlamların değiştirilmesi halinde tüm hayatın ve aynı zamanda aklın bünyesinin değişeceği anlaşılmalıdır. Anlam değiştirme, temel konularda olduğu takdirde (insanın, hayatın ve varlığın anlamı gibi konular) aklın bünyesinin radikal biçimde değişeceği doğrudur. Hatta bu durumda aklın bünyesinde ihtilal olacağını söylemek kabildir.

Anlam değiştirme, hayat alanının genişliği ile ilgili değildir ve hayat alanı sabit kalabilir. Mevcut farklı anlamlandırıldığında farklı bir hayat alanının ortaya çıkacağı zannedilebilir. Bu zannı destekleyen bir çok sebebin olduğu doğrudur. Fakat hayat alanı değişmemekte, aynı hayat alanının farklı boyutları yaşanabilmektedir.

Aynı durum hayat tarzında da vardır fakat hayat tarzında değişme gerçekleşebilir. Anlam değiştirmeye hayat tarzının değişmesi ihtimali vardır. Fakat her anlam değiştirme hayat tarzının değişmesini icbar etmez. Anlam değiştirme, hayat tarzının değiştirilebilmesi için uygun bir imkandır fakat bu imkanın kullanılması gerekir. Kullanılmadığı zaman anlam değiştirme otomatik olarak hayat tarzını değiştirmez.

Anlam değiştirme, aklın bünyesi için fevkalade önemlidir. Mevcut muhafaza edilerek hayatın tamamen farklı yaşanabileceği ihtimal ve imkanı çok enteresandır. Akıl mevcut ile farklı bir hayat yaşanabileceğini anlamakla varlığının en büyük manevrasına şahit ve hatta sahip olur. Bu manevra ile hayatın ve aynı zamanda aklın, belirli bir alanda sıkışmasını engeller. Akıl, hürriyetin sınırının sadece genişlik sınırı olmadığı, aynı zamanda derinlik sınırının da bulunduğu, bu sebeple genişleyemediğinde derinleşmek imkanına sahip olmakla hürriyetini kaybetmeyebileceğini anlar.

132 Farklı anlamlar farklı derinlikleri gösterebileceği gibi farklı açıları veya boyutları da gösterebilir. Mevcudun farklı boyutlarının veya açılarının olması, farklı ihtimallere vücut verir ki, ihtimal sayısının çokluğu imkan alanının genişliğini gösterir. Farklı boyutlara sahip olabilme imkanı aklın manevra kabiliyetini artırır.

Anlam değiştirme çok önemli bir konudur ve hoyratça kullanılmamalıdır. İnsanın hayatındaki anlamlar doğru olabilir. Bu durumda anlam değiştirme yanlış bir karar ve faaliyet olur.

Temel konularda anlam değiştirmenin ideoloji değiştirmeye kadar varabileceği ihtimali unutulmamalıdır. Bu sebeple anlamlandırma faaliyeti ve anlam değiştirme gayreti, üzerinde uzun uzun düşünülmesi gereken temel kararlardan biridir.

AKLI DİNLENDİRME

AKLIN YORULMASI

Akıl yorgunluğu genellikle idrak faaliyeti ile ilgilidir. Akıl idrak faaliyetlerinin zafiyete uğraması yorulduğunu gösterir.

Akıl idrak zafiyeti, ya kendi bünyesinden kaynaklanır ya da iç aleminden kaynaklanır. Fakat burada kastedilen kendi bünyesinden kaynaklı idrak zafiyetidir.

Akıl üç şekilde yorulur.

* Anlamakta güçlük çektiği konularla fazla ilgilenmek

Akıl kavramakta zorlandığı konularla fazla ilgilendiğinde yorulur. Aynı konular ile sürekli ilgilenmek ve fakat onları anlamakta zorlanmak, akıl bünyesinde tıkanıklığa yol açar. Akıl anlama çabası ile bünyesini ve bünyesindeki malzemeleri yoğun bir şekilde kullanır. Buna rağmen netice alamadığı veya tatmin edici neticeler alamadığı durumda enerjisini kaybetmeye başlar.

* Faaliyetlerin mutataşması

Akıl anlamakta zorlandığı konularla fazla ilgilenmesinden dolayı yorulması anlaşılabilir ama faaliyetlerinin mutataşmasından dolayı yorulması biraz garip gelebilir. Yorulmak ve dinlenmek mefhumlarının açıklanması bu noktadaki garipliği giderecektir. Yorulmak, çeşitlilik ihtiyacının karşılanmamasıdır. Çeşitlilik ihtiyacı insandaki önemli ihtiyaçlardan biridir ve mutlaka karşılanmalıdır. Bu anlamda, sürekli yatmak dahi insanı yorar ve

bu durumda dinlenmek için yürümek veya koşmak (faaliyette bulunmak) gerekir. Yorulmayı genellikle çalışmakla beraber anlıyor olmamız, genellikle bu şekilde yorulduğumuz içindir. Bu yorulma mefhumunun anlaşılmasındaki kavrayış kaymasını gösterir.

Aklın faaliyetleri mutad hale geldiğinden tekrarlar onu yormaya başlar. Bu yorgunluk fazla faaliyet göstermesinden değil az faaliyet göstermesinden veya faaliyetlerin mutadlaşmasından kaynaklandığı için aynı zamanda atalete sevkeder. Atalet (tembellik) çok çalışmanın neticesi olarak değil, az çalışmanın veya çalışmamanın neticesi olarak ortaya çıkar.

* Hayatı sadece akılla yaşamak

İnsan hayatı tek bir iç alem unsuruna ya da merkezine ayarlı olarak yaşamaz. Sadece zeka ile veya sadece akıl ile veya sadece şuur ile ya da sadece duygu ile yaşanmaz hayat. Hayatın tüm yükü birisine yüklemek doğru değildir ve daha önemlisi bir ömür boyu sürdürülebilecek derecede mümkün de değildir. Böyle bir şey yapılmaya çalışılırsa hayatın bir devresinde veya bir olayda iç dünya patlar ve darmadağın olur.

İç alem unsurlarının en güçlüsü ve en gelişmiş olanı şuurdur ve hayatı yalnız başına taşıma imkanı sadece şuurda vardır. Fakat hayatı yalnız başına şuura dahi teslim etmek veya sürekli şuurulu bir hayat yaşamaya çalışmak çok güçtür ve şuur dahi ciddi biçimde yorulur ve dinlendirilmesi gerekir.

Akıl yalnız başına hayatın yükünü taşıma imkanına sahip değildir. Hayatı sürekli makul (rasyonel) yaşamaya çalışmak, akli gereğinden fazla zorlamak olur. Makul çizgi hayatın çizgilerinden biridir ve doğrusu kalın bir çizgidir. Fakat hayatın tamamı veya kendisi değildir. Hayatı bu çizgiden ibaret görenler veya hayatı bu çizgiye taşımaya çalışanlar, hayatı rasyonel bir çerçevede içinde yaşadıklarını zannetmelerinin aksine en irrasyonel işi yapmaktadırlar.

Aklı hayatın tamamına yaymaya çalışmak veya hayatın tamamını aklın çerçevesi içine almaya çalışmak, aklı imha etmektir. Zira hayatta ve dolayısıyla insanda aklın ve akıl alanının dışında bir çok alan vardır ve bu alanların mahiyeti aklın sınırları dışında olmasıdır. Eğer akıl bu alanlara da yaygınlaştırılmaya veya bu alanlar aklın bünyesine alınmaya çalışılırsa iki ihtimalden biri gerçekleşir. Ya akıl kendi bünyesinin dışına çıkarak mahiyetini kaybeder veya diğer alanlar aklın bünyesine taşınmakla kendi özelliklerini kaybederler. Diğer alanlar aklın bünyesine taşınmakla kendi mahiyetlerini kayb ettikleri için aklın alanı dışında başka bir alan kalmaz ve insan saf akıl haline gelir ki, aklın anlamı ve fonksiyonu kalmaz.

Bu iki ihtimalde pratikte mümkün değildir aslında. Bu ihtimaller teorik olarak incelenmektedir. Zira akıl tüm hayatı kuşatacak kadar genişleyemez ve derinleşemez. Fakat bunu yapmaya çalışmak akli fevkalade yorar ve ona zarar verir.

AKLI DİNLENDİRME YOLLARI

Aklın yorulduğu her üç ihtimalde de dinlendirmek için farklı konular ile ilgilenmek gerekir.

Aklın anlamakta güçlük çektiği konularda yoğunlaşmasından dolayı yorulması halinde dinlenebilmesi için o konulardaki faaliyetlerine ara vermek veya yoğunluğu azaltmak gerekir. Bunun yapılabilmesi içinde farklı konular ile düşük veya yüksek yoğunlukta ilgilenmek şarttır.

Faaliyetlerin mutataşmasıyla aklın yorulması halinde, akli dinlendirmek için ataletten kurtarmak lüzumu vardır. Ataletten kurtarma veya dinlendirmenin yolu farklı ve yeni konular ile ilgilenmektir. Buradaki önemli nokta aklın faaliyetlerini mutaktan kurtarmaktır.

Hayatı akıl merkezinde yaşamaya çalışan insanların akıllarını dinlendirmeleri için farklı konular ile ilgilenmek kafi değildir.

Zira buradaki problem (yorgunluk sebebi) aynı konularda yoğunlaşmak veya mutatlaşmak değildir. Hayatı bu şekilde yaşayan insanların akıllarını dinlendirmeleri için akıl dışındaki alanları kabul etmeleri ve yaşamaları gerekir.

Hayatı bu şekilde yaşamaya alışan insanlar, aklın dışındaki alanları kabul etmedikleri gibi o alanların varlığını kabul etmek zorunda kalsalar dahi o alanlardan korkarlar. Bu sebeple aklın alanı dışındaki alanlara fazla ilgi göstermezler ve yönelmezler. Bu tür insanların yapacakları şey, zapt altına veya kontrol altına alınmış alanlar oluşturarak veya bu alanları kontrol veya zapt altına alarak yaşamalarıdır. Bu şekilde akıllarını dinlendirme imkanı bulacaklardır.

**"Bir insanın akli, bilgisine
göre değil; bilgi edinme
yeteneğine göre ölçülür."**

B. Shaw

DÜŞÜNME FORMLARI

Düşünce faaliyetinin kelimelerle gerçekleştiği zannı insanların çoğunluğu tarafından gerçek olarak anlaşılır ve kabul edilir. Kelimelerle düşünce faaliyetinin gerçekleşiyor olması mümkün ve doğrudur ama düşünce faaliyeti sadece kelimelerle gerçekleşen bir zihni faaliyet değildir. Kelimelerle gerçekleşen düşünce faaliyeti, düşünce faaliyetlerinin en basiti ve en alt seviyedeki biçimidir.

Düşünce faaliyeti, kelimeler, mefhumlar (kavramlar), sistemler, bilimler ve ideolojilerle (dünya görüşleriyle) gerçekleşebilir. Düşünce faaliyetinin kelimelerle gerçekleştiği noktasındaki ısrarın sebebi, mefhumların, sistemlerin, bilimlerin ve ideolojilerin de birer kelimeyle ifade edilebilmesindedir. Bu anlamda düşünce faaliyetinin kelimelerle gerçekleştiği doğrudur. Fakat burada dikkat edilmesi gereken nokta, düşünce faaliyetinde bulunurken kelimeleri en basit lügat anlamında kullanmak bir düşünce biçimidir, mefhum (kavram) olarak kullanmak bir düşünce biçimidir, sistem anlamında kullanmak bir düşünce biçimidir vesaire. Başka bir ifadeyle, kelimelerle düşünmemek bir düşünme formudur, kavramlarla düşünmek başka bir düşünme formudur, sistemlerle düşünmemek başka bir düşünme formudur vesaire.

Kelimelerle düşünme biçimi en basit ihtiyaçları karşılamak için kullanılır ve günlük hayat için gerekir. Bunun için insanda akıl bile olması gerekmez ve "düşünce zemini" bu basitlikteki düşünceyi sadece mantığın yardımıyla gerçekleştirebilir. Bu düşünme biçimi, anlamayı mümkün kılmadığı gibi yeni bir düşünce üretmeye de kafi değildir. İhtiyaçların tazyiki ile mantığın

faaliyeti neticesinde ortaya çıkabilir. Düşünce faaliyeti denmesi dahi belki de doğru değildir ve zihni faaliyet olarak tespit edilmelidir.

Mefhumlarla (kavramlarla) düşünme biçimi, düşünce faaliyetinin ilk basamağıdır aslında. Mefhumlarla düşünebilmek anlamayı mümkün hale getirir. Kelimelerdeki manalar, anlaşıldığı zannı ile üzerinde düşünülmediği için bir idrak faaliyetini ortaya çıkarmazken, mefhumlardaki manaların anlaşılması gerektiğine dönük ihtiyaç daha belirgindir. Anlama ihtiyacı mefhumlarda kendini daha açık gösterdiği için zihnin alışkanlıkları olan kelimelerle düşünme biçimindeki atalet kaybolur ve idrak faaliyeti ortaya çıkar. Mefhumlarla düşünebilmek için akıl olması gereklidir. Akıl olmadığı (ya da kullanılmadığı) takdirde mefhumlarla düşünülemez fakat mefhumların düşünce faaliyetinde (zihni faaliyette) kelime olarak kullanılması mümkün ve yaygındır.

138 Sistemlerle düşünme biçimi, terkibe (senteze) ulaşabilmektir. Sistemler (bir anlamda teoriler) belirli bir alandaki varlık ve vakıaların, varolabilme ve cereyan etme kurallarının bütünlüğünü tespit eder. Giriift (karmaşık) görünen hadiselerin toplu açıklaması vardır.

Sistemlerle düşünme, bir alanın anlaşılmış olduğu ve o alanda anlaşılan tüm mana yumakları ile bir konuya yönelmedir. Herhangi bir teori, ilgili olduğu alandaki manaların düzenli ve toplu halde bulunmasıdır.

Sistemlerle düşünmek, mefhumların üzerine çıkmaktır. Düşünce faaliyetinde bir merhaledir. Sistemleri (teorileri) düşünce faaliyetinde malzeme veya form olarak kullanabilme seviyesi, bütüne biraz daha yaklaşabilmektir.

Bilimlerle düşünme biçimi, "anlam"a ulaşabilmektir. Her bilim dalı kendi alanındaki tüm anlamlara ulaşmaya dönük bir faaliyet ve akış içindedir. Her bilim ister başında, ister ortasında isterse sonunda olsun faaliyet alanına dair bir anlam demetidir. Her ne kadar bir bilim dalı müntehasına (sonuna) ulaşmadan kendi alanındaki tüm anlamları toplayamamış olsa da, bulunduğu

her aşamada bir anlam demeti sunma imkanına sahiptir. Bu anlam demeti aynı zamanda birçok soruyu muhtevasında barındırıyor olsa da (zira müntehasına ulaşana kadar hep eksiktir) kendi alanındaki anlam sepetini kendi koluna takmak gibi bir inhisarı (tekelciliği) vardır. Bilimlerle düşünülmediği takdirde bilimin faaliyet alanı ile ilgili düşünme imkanı yok demektir.

İdeolojilerle (dünya görüşleriyle) düşünme biçimi, "hayat"a ulaşabilmektir. Her dünya görüşü hayatı ve varlığı farklı bir şekilde anlamlandırdığı gibi, aynı zamanda farklı bir hayat tarzı da teklif eder. Farklı bir hayat tarzı, farklı bir hayattır. Hayat tarzlarını "canlı formları" seviyesine indiren ve bunu da beden formları biçiminde anlayanların konuya bakışındaki biyolojik teklif, insanı ıskalayan bir kavrayıştır. İnsanlar, canlılıklarını bedenleriyle değil zihinleriyle (daha doğru bir ifadeyle ruhlarıyla) ürettikleri için farklı hayatlar yaşayabilmenin imkanına sahiptirler.

İnsana ve hayata bakarken farklı dünya görüşleri ile düşünebilmek, dünya görüşü sayısınca hayat olduğu ve her hayatın gerçekten insanı ve varlığı farklı anladığı ve anlamlandırdığı görülecektir. İnsanın kendi hayatına ulaşabilmesi ile insanlığın hayatına ulaşabilmesi arasındaki fark, ancak dünya görüşleriyle düşünmeyi gerçekleştirenler tarafından anlaşılabilir.

*

Aklı geliştirmenin en önemli yollarından birisi burada ortaya çıkar. Sadece kelimelerle düşünmek, aklın faaliyetini dahi gerektirmediği için aklın gelişmesi mümkün değildir. Kelimelerden başlayarak, mefhumlarla, sistemlerle, bilimlerle ve ideolojilerle düşünmeye başlamak gerekir.

Akıl ne kadar fazla malzeme ve vasıta kullanabiliyorsa o kadar gelişmiş ve güçlenmiş demektir. Sadece kelimelerle düşünen akıl, kavramlara, sistemlere, bilimlere ve dünya görüşlerine karşı kendini koruma kaygısına düşecek ve içine kapanacaktır. Günlük ihtiyaçlarını karşılayacak kelime sayısına kadar indirdiği hayata karşı sürekli endişe ve korku içinde bakacaktır.

Türkiye'de üniversite mezunlarının dahi hayatlarını birkaç yüz kelimeye sıkıştırarak yaşamasının altında yatan bu problemdir. Akıl üzerinde çalışma yapılmaması ve insanların akıl ile ilgili bilgi sahibi olmaması, kendilerini birkaç mantık formuna teslim etmeleri ve bunun tabii neticesi olarak zihni ve hayatı daraltmaları, cahillikle beraber gericiliği de üretmektedir.

Akıl aşına olduğu konuda daha fazla mukavemet edebilir.

*

Akıl, sadece kelimelerle düşündüğü sürece gelişmiş bir bün-yeye sahip olamayacaktır. Kelimelerin lügat manası, en dar mana alanını oluşturur. Dilin mana alanları, kelimeler, mefhumlar, sistemler, bilimler ve ideolojiler sıralamasına göre en küçükten en büyüğe doğru uzanır. Kullanılan kelime sayısının birkaç yüz adette kalması, insanların kelimelerden mefhumlara geçemediğini gösterir.

Vahim olan nokta, mefhumların, sistemlerin (teorilerin), bilimlerin ve ideolojilerin de bir kelime ile ifade ediliyor olmasıdır. Bunların bir kelime ile ifade edilmesi, insanların bu kelimeleri kullanması, onlardaki mana demetini anladıkları (bildikleri) vehmini oluşturur.

Din kelimesini kullanan kişi, ideolojilerle düşünebilme seviyesinde değilse, din ile ilgili bildiği birkaç bilgiyi kastediyordur. Din ile ilgisiz bir çevrede büyüten ve dinsiz bir eğitim alan kişi, din ile ilgili bir bilgiye sahip olamayacak ve din adına cemiyette sahip olduğu birkaç vakayı din olarak anlayacaktır. Din kelimesini kullandığında mesela çevresinde gördüğü kadınların ağaçlara çaput bağlamasını kastedecektir.

Herhangi bir dünya görüşünü ifade eden kelime, ideolojilerle düşünme formuna sahip olmayan insanlar için aslında manasızdır. İdeolojilerle düşünebilen bir insan için dünya görüşünü ifade eden kelime, muhtevasında tüm alt

sistemleri (devlet, siyaset, hukuk, ahlak, iktisat, eğitim, hayat vesaire) taşımaktadır. Kelimelerle düşünme geriliğine sahip olan kişi ideolojinin ismi geçtiğinde bunların hiçbirini anlamaz.

Hayatı en basit haliyle yaşayan ve özellikle de hayatı idrak etmeye çalışmayan kişilerin, hayatı kelimeler seviyesinde yaşayacakları vakadır. Bunların idrak seviyeleri iptidai (ilkel) ve aynı zamanda geridir. Aklın geliştirilmesi için üzerinde durulması gereken en önemli noktalardan birisi budur.

**"Akıl, dünyayı yerinden
oynatmaya yarayan
bir kaldıraçtır."**

H. Balzac

AKIL TESTİ

AKIL TESTİ

Akil testinin iki hedefi vardır. Biri aklın alanını tespit etmek diğeri aklın seviyesini ölçmektir. Aklın seviyesi önemli görülür ama aklın alanı pek ilgilenilen konu değildir. Aklın seviyesi derinliğini gösterdiği gibi alanı da genişliğini gösterir ki, seviyesi kadar değilse de ona yakın derecede önemlidir.

142 Akil testi; zeka testi, istidat testi ve şuur testinin içinde en zor olanıdır. Gelişme çağından sonra akli zekadan ayırmak ve olgunluk çağında ise akli şuardan ayırmak çok zordur ve daha zor olanı her çağda akli istidattan ayırabilmektir.

Şuurun teşekkül ettiği insanlarda akli şuardan tefrik etmek gerçekten çok zordur. Şuur aklın üstünde yer alır ve onun üzerinde tasarrufta bulunur. Aklın faaliyetlerinin bir kısmı (yarısından çoğu) şuurun tesirleriyle meydana gelir ki, bu durumda aklın test edilmesi veya yapılacak test ile tespit edilenin akıl mı şuur mu olduğunu anlamak çok zor olacaktır. Mesela şuurun ilgi alanında olan bir konuda akli test etmek kabil olmayacaktır. Zira bu konularda aklın müstakil faaliyette bulunabilmesi mümkün olmayacağı için yapılacak testin neticeleri akli değil şuuru verebilecektir. Ne var ki test, şuur testi değil de akıl testi olduğu için şuuru test etmiş olmayacak ve elde edilecek neticeler hiçbir işe yaramayacaktır.

Şuurun teşekkül ettiği insanlarda akıl testi gibi zeka ve istidat testi de problemlidir. Zekanın ve istidadın şuurdan tefrik edilmesi çok zordur. Şuurdaki keskin idrak, zekayı perdeleyecek ve zekayı saf haliyle bulmak güçleşecektir. Aynı şekilde şuurdaki derinlik hayata (test konularına) vukufiyeti daha güçlü hale getireceği için şuur istidatları da perdeleyebilecektir.

Şuurun olduğu insanda akıl, zeka ve istidat şuurun ekseninde bulunduğu ve şuurun bunları birer malzeme ve imkan olarak kullandığı anlaşılırsa, sadece şuur testinin yapılması kafidir. Diğer testlerin yapılmasına ihtiyaç olmayacaktır.

Akıl testi ile zeka testi arasındaki temel farklılık, akıl testinin, insanın bilgilendiği alanlarda yapılması, zeka testinin ise insanın bilgilendiği alanların dışında yapılmasıdır. Çünkü zeka insanda hazır halde vardır ve bilgilenmeden öncede faaliyette olduğu için bilgilenme alanları dışında saf halde bulunabilir ve test edilebilir. Akıl ise insanda hazır halde bulunmadığı ve bünyesinin teşekkül etmesi gerektiği için insanın bilgilenme alanlarında mevcuttur ve bilgilenme alanları dışında akli test etmek sağlıklı neticeler vermeyecektir.

Zeka testini, insanın bilgilendiği alanlarda yapmak yanlışıma düşenler zeka yerine akli test etmektedirler. Fakat uyguladıkları test akıl testi olmadığı için aldıkları neticeler akıl testi neticeleri de olmayacak ve işe yaramayacaktır.

İstidat, insanın bazı konulara dönük doğuştan sahip olduğu temayıldır. Bilgilenme öncesinde bulunduğu için zekanın faaliyetlerini yönlendirmek imkanına sahiptir. Aklın teşekkülünde katkısı vardır ve aklın bünyesini tayin eden temel faktörlerden birisidir. Akıl ve zeka istidatların bulunduğu alanlarda diğer alanlardan daha fazla ve keskin bir kavrayışa sahiptir. Akli test edebilmek için istidatlardan arındırılmış alanlarda uygulama yapmak gerekir. İstidatların bulunduğu alanlarda yapılacak bir testin neticesi insandaki aklın çok üzerinde bir netice verecektir.

* Akıl testinin lüzumu

Akıl testinin yapılmadığı veya akıl testi diye bir testin bulunmadığı bilinir. Akıl testi psikolojide geliştirilebilmiş bir test değildir. Akıl testi geliştirilebilmiş olsaydı eğer, eğitimöğretimden, iş hayatına kadar bir çok alanda kullanma imkanı vardı.

Akıl testinin geliştirilememesinin sebepleri bir tarafa, bu testin geliştirilememesinin zeka testi ve istidat testleri için bir zafiyet oluşturduğu açıktır. Akıl testi ayrı bir konu haline getirilemeyince zeka veya istidat testleri ile karıştırılmakta ve bunların da sıhhatli yapılabilmesi kabil olmamaktadır.

Hayata, eşyaya ve cemiyete intibak mahareti akıldadır. Akıl bu anlamda mesela zekadan daha az önemli değildir. Zekanın doğuştan varolması onun artırılması veya eksiltilmesini engellediği için zeki olmak bir imtiyaz anlamına gelebilmekte ve bundan dolayı önem arz etmektedir. Fakat aklın geliştirilmesi mümkün olduğuna göre zekanın açıklarını (eksikliklerini) giderme imkanı bulunduğu için çoğu zaman zekadan daha az önemli değildir. Özellikle zekanın verimlerinin de akıl tarafından değerlendirildiği göz önüne alınırca, akılsız zekanın bir anlamı olmayacaktır. Bu noktada akıl zekadan daha önemlidir hiç şüphesiz.

Zekanın çıplak haliyle yapıcı olduğunu söylemek kabil değildir. Aklın ürettiği veya muhafaza ettiği formlar olmasa zekayı zapt etmek kabil olmayacaktır. Gerçi aklın ürettiği ve kullandığı formlar da her zaman zekayı zapt altında tutamaz ama faaliyetlerini yönlendirici bir etkisi olduğu ve üretimlerini ve-rimlendirme imkanı olduğu doğrudur.

Eğitimde zekanın imkanlarını ortaya çıkarmak ve bundan faydalanmak kabilken, buna karşılık aklın üretilebilmesi sözkonusudur. Bu anlamda akıl insanda belirleyici ve şekillendirici bir fonksiyona sahiptir. Dolayısıyla eğitimin zeka üzerinde fazla bir çerçeveyici ve zaptedici etkisi ve özelliği olmamasına rağmen akli belirleyici etkisini unutmamak gerekir.

Eğitim-öğretimin zekayı yönlendirici olması fakat akılı oluşturması gerekir. Bunun için aklın ne olduğunun tespit edilmesi ile beraber akıl testinin geliştirilmesi ve periyodik olarak uygulanması şarttır. Eğitim-öğretimde imtihanların bilgiyi ölçmek için değil aklın gelişimini ölçmek için yapılması gerekir. Aklın gelişiminin ölçülmesi ise akıl testi ile mümkündür.

İş hayatının yüzde doksanında zeki insan değil akıllı insan gereklidir. Zekanın zaptedilemez olan mahiyeti intibak fonksiyonunun gerektiği noktalarda yıkıcı neticeler doğurabilir. İş hayatında intibak maharetinin gerektiği noktalar çoğunluktadır ve yönetici ve planlayıcı kadroların dışındaki tüm kadroların projeleri yürütmekte ihtiyacı olan akıldır.

Aklın intibak maharetini, teslim olmak şeklinde anlamak doğru değildir. İntibak mahareti, emirlerin en uygun şekilde yerine getirilmesini ihtiva ettiği gibi ekip çalışmasını da mümkün hale getirir. Zeka kendi kendine yeterli olduğu kanaatine sahiptir ve sahibine eleştirme ve isyan etme gücünü verir. Zeki insanların planlama ve yönetim kadrolarında bulunmasında azami fayda varken, alt kadroların akıllı olması (gerizekalı olmaması şartıyla) kafidir.

Akıllı insan ile zeki insanın birbirine alternatif olduğu biçimindeki anlayış yanlıştır. Burada akıllı insan ile zeki insan arasında yaptığımız mukayese aslında akıl ile zeka arasındaki mukayesedir. Yoksa zeki insanın zekasına paralel derecede ve gelişmişlikte bir akıl sahibi olması gerekir. Fakat zeki bir insan zekası ile mütenasip bir akıl sahibi değilse, o zeki insan hiçbir değere sahip değildir. Zeka seviyesine uygun bir akıl bünyesine sahip olan kişi ise ne sadece zeki insandır ne de sadece akıllı insan, o hem zeki ve hem de akıllı insandır ki, sağlıklı bir iç alem ancak böyle kurulur.

Sosyal alanda akıl testinin lüzumu başka bir önem kazanır. İnsani münasebetlerin çeşitliliği ve yoğunluğu akıl ile doğrudan ilgilidir. Başka bir çok sebepten bahsetmek kabilsede akıl bu noktada önemli bir faktördür.

İnsani münasebetlerin mahiyetini, yönünü, çeşitliliğini ve seviyesini tayin etmede akıl ön sıralarda yer alır. İnsanın tercih ettiği insani münasebet biçimleri aklın bünyesi ve alanı ile yakından ilgilidir. Akıl testi, nasıl bir sosyal çevrenin uygun olduğunu ve sosyal ilişkilerin tarzının ne olacağına dair ciddi verileri ortaya çıkarır.

Psikolojik problemlerin bir çoğunun temelinde, karşılaşılan hadiseleri açıklamakta ve tavır geliştirmekte aklın bünyesinin yeterince gelişmemiş ve güçlenmemiş olması vardır. Yaşanacak hadiseleri insanın seçme imkanı olmadığı ve istemediği hadiseleri yaşamak zorunda kaldığı hatırlanacak olursa, aklın yeterince geniş ve derin bir hacme sahip olması gereği anlaşılır. Aklın hacminin büyüklüğü şok dalgalarının emilmesini ve etkinin zayıflamasını mümkün hale getirir.

* Uygulama problemi

146 Akıl testinin uygulanabilmesinin şartları; aklın teşekkül etmiş olması, zekadan tefrik edilmesi, istidat alanları dışında yapılması ve nihayet şuurdan tefrik edilmesi ile kabildir. Şuurdan tefrik edilmesi pek mümkün olmadığı için akıl testi şuurun teşekkül ettiği insanlarda uygulanmamalıdır zira sıhhatli neticeler vermeyecektir.

Aklın testinin uygulanabilmesi için akli zeka ve istidattan tefrik etmek ön şart ve en önemli problemdir. İnsanı bu ikisinden tecrit edebilme imkanı bulunmadığına göre önce bu testlerin uygulanması gerekir. Zeka testinin ve istidat testinin yapılarak bunların alanlarının ve özelliklerinin tespit edilmesi ve diğer alanlarda akıl testinin uygulanması gerekmektedir. Zeka testinin sağlıklı yapılabilmesi için ilgi testinin yapılması gerektiği fark edilirse, akıl testi için ilgi testinin de yapılması gerekir.

Şuur, akıl, istidat ve zeka testlerini yapmanın asıl anlamı insanın (ferdin) iç dünyasının haritasını çıkarmaktır. Daha doğrusu bu hedefe dönük olarak yapılması gerekir. Bu testlerden her

hangi birini diğlerinden bağımsız olarak yapabilmek kabil olmadığı için, insanın aklını veya zekasını ölçmek gibi bir hadise sözkonusu değıldir. İnsanı toplam olarak ele alıp bir program dahilinde testlerin uygulanması ile neticeye ulaşılabileceği unutulmamalıdır.

Gerçeklik hissi aklın bünyesini ve özellikle de alanını tespit etmek bakımından çok önemlidir. Gerçeklik hissi aklın alanını en belirgin bir şekilde tespit eden göstergedir. Bir hadiseyi gerçekleştirilebilme derecesi, gerçeklik hissi ile tespit edilir.

Gerçeklik hissi, objenin iç dünyaya taşınabilmesi ile ilgilidir. Varlık ve vakıaların insan iç dünyasına taşınabilme derecesi, insandaki gerçeklik zeminini oluşturduğuna göre, gerçeklik hissi, insanın konu ile ilgili iç dünyasındaki imkanlarını gösterir.

*** Akıl testinin hedefleri şunlardır.**

- * Aklın kaynaklarını
- * Aklın bünyesini oluşturan kuralları ve bu kuralların düzenini
- * Aklın hacmini
- * Aklın diğeri iç alem unsurları ile ilişkilerini
- * Aklın derinliğini
- * Aklın kavrayış biçimini
- * Aklın intibak maharetini
- * Aklın "değer"lerini

**"Akıllı olmayan insan
mutlu da olamaz."**

A. Schopenhauer